

TALLINNA ÜLIKOOL

Haridusteaduste Instituut

Kasvatusteaduste valdkond

Liisi Lõo

TÖÖKASVATUS JA VARANE TÖÖKOGEMUS

NOORTE ISESEISVUMISE TOETAJANA

Magistritöö

Juhendaja: PhD Airi Liimets

Tallinn 2022

Instituut Haridusteaduste instituut		Valdkond Kasvatusteadused
Töö pealkiri Töökasvatus ja varane töökogemus noorte iseseisvumise toetajana		
Töö liik Magistritöö	Kuu ja aasta Mai 2022	Lehekülgede arv: 68 Allikad: 63 Lisad: 2
Sisukokkuvõte		
<p>Magistritöö uurimisprobleem seisneb selles, et töökasvatus ja -praktika kui sihipärane ettevalmistus noorte tööeluks ja konkurentsivõime toetamiseks igapäevases elus on väheväärtustatud ja riiklike meetmete rakendamisel on jäänud töökasvatuse potentsiaal suuresti kasutamata.</p> <p>Töö eesmärgiks on välja selgitada, milline on töökasvatuse ja varase töökogemuse roll noorte iseseisvumise toetajana, otsides vastuseid uurimisküsimustele:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Milliseid oskusi ja väärtusi töökasvatus ja varane töökogemus noortes arendab? 2. Kuidas toetab töökasvatus ja varane töökogemus noorte iseseisvumist? 3. Millised erinevused ja seosed ilmnevad varases töökogemuses ja töökasvatases erinevates gruppides? Võrreldavad grupid moodustasin järgnevate tunnuste alusel: sugu, vanus, malevas osalemine, koduses töökasvatases osalemine, vabatahtlikus töös osalemine ja alaealisena töötamine. <p>Empiirilise uurimuse viisin läbi kvantitatiivse uurimismeetodi kaudu, uurimisstrateegiaks oli kaardistusuuring. Andmekogumise instrumendiks oli veebipõhine ankeet. Küsimustiku koostamisel toetusin kolmele varasemalt läbi viidud uuringu küsimustikule, millele lisasin enda koostatud küsimusi.</p> <p>Andmeanalüüsi teostas programmiga IBM SPSS Statistics.</p> <p>Valimisse kuulusid 16–24-aastased noored, keda oli kokku 583.</p> <p>Uuringu tulemustest selgus, et töökasvatuse ja varase töökogemuse kaudu omandatud oskustest hindavad noored kõrgelt töö tegemisega seotud oskuste ja teadmiste, vastutustunde ja kohusetundlikkuse arengut. Enim väärtustati alaealisena saadud töökogemust, töökogemuse toetust iseseisvumisele ja töökust väärtusena.</p> <p>Gruppide võrdlemisel leidis kinnitust, et töökasvatus toetab noore konkurentsivõimet ja iseseisvumist: kodust töökasvatust, vabatahtlikku tööd ja alaealisena tasustatud tööd teinud respondendid andsid oskuste ja väärtuste arengule statistiliselt olulisel nivool kõrgemaid hinnanguid kui need, kes neid töid ei teinud.</p> <p>Toetudes magistritöö teoreetilisele ja empiirilise osale, tõi välja uurimisprobleemi lahendamiseks omapoolseid võimalusi ja ettepanekuid.</p>		
Võtmesõnad: Töökasvatus, kasvatus, õpilasmalev, vabatahtlik töö, oskused, väärtused, noorsugu		
Töö autor: Liisi Lõo		allkiri:
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: PhD Airi Liimets		allkiri:

Tallinn University

Institute School of Educational Sciences	Field Educational Sciences	
Title Work Education And Early Work Experience As A Contributor To Youth Independence		
Classification Master Thesis	Month and year May 2022	Number of pages: 68 Sources: 63 Appendix: 2
Abstract <p>This study focuses on the importance of work education and early work experience in young person's life. However, work education and early work experience have received little attention by young people or policy makers as a methodical preparation for young person's work life and their general competitiveness in the society.</p> <p>The purpose of this thesis is to find out the role of work education and early work experience as a contributor to youth independence and find answers to the following research questions:</p> <ol style="list-style-type: none">1. What kind of skills and values work education and early work experience develops in young people?2. How does work education and early work experience support youth independence?3. What kind of differences and correlations occur in work education and early work experience in different groups? Relevant groups in the sample were compiled based on the following criteria: sex, age, participations in Pupils' Work Camps, participation in work education at home, participation in volunteer work and working as a minor. <p>The empirical study was conducted using quantitative method, mapping study strategy of the participants. Data was collected via web questionnaire. The questionnaire was based on previous research with additional questions added by the author of this thesis. Data analysis was made using IBM SPSS Statistics programme. The sample included 583 young people, aged 16-24.</p> <p>The results showed that young people greatly valued work related skills and knowledge, the development of sense of responsibility and duty that can be obtained through work education and early work experience. The most valued were work experiences as minors, support the work experience gives to independence and hard work as a value. Work education as a supporter of competitiveness and independence was confirmed when comparing different groups. The respondents who had done work education at home, volunteer work and paid work as minors, gave statistically higher ratings to the development of skills and values than those who did not do that kind of work. Based on the theoretical and empirical parts of this thesis, the author also presents her suggestions and recommendations to the problem.</p>		
Keywords: work education, education, pupils' work camps, volunteer work, skills, values, youth		
Author: Liisi Lõo	Signature	
Allowed to defend Supervisor: PhD Airi Liimets	Signature:	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1 TEOREETILISED KÄSITLUSED TÖÖKASVATUSEST, KASVATUSEST JA ÕPETUSEST.....	8
1.1 Kasvatus ja õpetus kui tervik.....	9
1.2 Töökasvatus kui kasvatusvahend.....	13
2 NOORTE ISESEISVUMIST TOETAVAD JA TAKISTAVAD TEGURID	15
2.1 Noored tööhõives ja hariduses.....	15
2.2 Noorte konkurentsivõime toetamise võimalused töökasvatuse kaudu	19
2.2.1 Vabatahtlik töö.....	19
2.2.2 Õpilasmalev	21
3 UURIMISTÖÖ VALIM JA METOODIKA.....	25
3.1 Valimi kirjeldus	25
3.2 Uurimismeetodi kirjeldus.....	27
3.3 Andmete kogumise meetodid ja protsess	29
3.4 Andmete analüüsi protsess	30
4 EMPIIRILISE UURIMISTÖÖ TULEMUSED: TÖÖKASVATUSE JA VARASE TÖÖKOGEMUSE ROLL NOORTE ISESEISVUMISE TOETAJANA	32
4.1 Õpiteekond	33
4.2 Tööteekond.....	38
4.3 Töökasvatus ja -kogemus alaealisena	42
4.4 Töökasvatuse ja varase töökogemusega arenenud oskused	50
4.5 Töökasvatuse ja varase töökogemusega kujunenud väärtushinnangud ja toetus iseseisvumisele.	54
KOKKUVÕTTEV ARUTELU	58

ALLIKAD

LISAD

SISSEJUHATUS

Perekonda võib pidada ühiskonna tähtsaimaks sotsiaalseks institutsiooniks, mille ülesanne on läbi aegade olnud toetada laste ühiskonnaliikmeks kujunemist. Traditsiooniliselt on vanemad põlvest põlve õpetanud lastele elus hakkama saamiseks vajalikke oskusi ja väärtusi, nagu töökus, distsipliin, austus, väarikus, vastutus- ja kohusetunne. See toetab nende elus toime tulemist ja iseseisvumist. (Iruonagbe & Chiazio, 2013; Savisaar, 1980)

Lapse kasvades saavad perekonna kõrval olulise rolli nii lasteaed kui kool, mille ülesanne on lisaks õppetegevusele ka kasvatustegevus. Noore arengut mõjutavad lisaks koolile ja kodule tema vaba aja tegevused, laiemalt kogu ümbritsev elukeskkond. Õppimiseks on vaja arendada teadmisi, oskusi, hoiakuid ja väärtushinnanguid ning nende järjepideva täiustamise nimel on vaja pingutada ehk tööd teha. Töö kui tegevuse kaudu õpitakse paljut nii koolis kui koolivälises tegevuses. Võib öelda, et ka õppimine on töö ja töö on õppimine, ükskõik, millises keskkonnas ja vormis see toimub.

Valdkond, millele tuleks praegusest oluliselt suuremat tähelepanu pöörata, on töökasvatus. Töökasvatusest mõistetakse ühelt poolt sihipärast tööharjumuse kasvatamist, teiselt poolt vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste ja hoiakute kujundamist. Sellega pannakse alus töö väärtustamisele ja positiivsele töösuhetumisele. Tööharjumus toetab nii iseseisvumist kui akadeemiliste oskuste omandamist koolis. Lapsevanematel on tähtis roll lapse tööoskuste kujundamisel, kuid sageli on koduses keskkonnas töökasvatusega tegelemine juhuslik, mistõttu ei teki lastes töötegemise harjumust (Arendi, 2011).

Järjest olulisemat rolli mängib töökasvatus Eesti lasteaedades, samas koolides on see väga tagasihoidlik. Töökasvatust tuleb rakendada teadlikult noore erinevatel arenguetappidel alates koolieelsest aastast kuni täiskasvanuks saamiseni, et ta saadud kogemustepagasiga edukalt ellu astuks, tööturule siseneks ja seal hakkama saaks. Töökasvatus peaks olema elu loomulik osa, mis annab vajalikke tööoskusi, kuid selle kõrgem eesmärk on inimeses moraali ja eetika kujundamine.

Eesti haridussüsteemis pööratakse suurt tähelepanu lapse vaimsete võimete arendamisele, kuid praktiliste oskuste arendamine jääb tagaplaanile. Koolidest väljub hulk praktiliste kogemusteta inimesi, kes seisavad väljakutse ees leida endale sobiv töö. Sisenemine tööturule võib kujuneda keeruliseks, sest tööandjad eelistavad värbamisel kogemustega inimesi. Noorte vähene või puuduv töö- ja praktikakogemus vähendab nende

konkurentsivõimet tööturul, suurendab riski jääda töötuks ja mõjub negatiivselt iseseisvumisele.

Magistritöö **uurimisprobleem** seisneb selles, et töökasvatus ja -praktika kui sihipärane ettevalmistus noorte konkurentsivõime toetamiseks igapäevases elus on väheväärtustatud ja riiklike meetmete rakendamisel on jäänud töökasvatuse potentsiaal suuresti kasutamata.

Töö **eesmärgiks** on välja selgitada, milline on töökasvatuse ja varase töökogemuse roll noorte iseseisvumise toetajana, otsides vastuseid järgmistele **uurimisküsimustele**.

1. Milliseid oskusi ja väärtusi töökasvatus ja varane töökogemus noortes arendab?
2. Kuidas toetab töökasvatus ja varane töökogemus noorte iseseisvumist?
3. Millised erinevused ja seosed ilmnevad varases töökogemuses ja töökasvatuses järgmistes gruppides:
 - mehed ja naised;
 - vanusegrupid 16–17 a, 18–20 a ja 21–24 a;
 - malevas osalenud ja mitteosalenud noored;
 - kodust töökasvatust kogenud ja mitte kogenud noored;
 - vabatahtlikku tööd teinud ja mitte teinud noored;
 - alaealisena tasustatud tööd teinud ja mitte teinud noored.

Käesolev magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate erinevatest lähenemistest töökasvatusele, toetudes eeskätt P. Põllu, J. Käisi, H. Liimetsa, E. Savisaare ja P. Arendi käsitlustele.

Teises peatükis kirjeldan noorte olukorda tööturul ja hariduses ning sealseid võimalusi ja väljakutseid. Kolmandas peatükis annan ülevaate uurimistöös kasutatud uurimismeetodist, valimist, andmete kogumise ja analüüsimise protsessist. Neljandas peatükis esitan empiirilises uuringus kogutud ja analüüsitud andmete põhjal saadud tulemused. Kokkuvõtvast arutelus esitan järeldused kvantitatiivse uurimismeetodi kaudu saadud tulemustest, sünteesin neid teoreetiliste seisukohtadega ja hindan tööle püstitatud eesmärgi täitmist.

Varasemates magistritöödes on töökasvatust enim uuritud eelkooliealiste ja lasteaegade näitel. Muude sihtgruppide seas on uurimusi tehtud üsna vähe ja fookuses on olnud noorte töötuse põhjused, töökasvatuse tähtsus õpilasmalevate näitel, töökasvatuse erinevused linnas ja maal olevate noorte seas. Töökasvatuse toetust iseseisvumise perspektiivist minule teadaolevalt uuritud ei ole.

1 TEOREETILISED KÄSITLUSED TÖÖKASVATUSEST, KASVATUSEST JA ÕPETUSEST

Kooliuuendusliikumise juured pärinevad J. H. Pestalozzi ja J. J. Rousseau reformpedagoogikast. Reformpedagoogika oli uue pedagoogilise ideestiku ja praktiliste meetodite kogum, mis erines kardinaalselt ühiskonnas teatud ajastul kehtinud ja rakendatud pedagoogikast. (Mikser, 2013a) Kooliuuendusliikumine sai alguse 19. sajandi lõpul Lääne-Euroopas ja Ameerika Ühendriikidest K. Kerschensteriner, J. Dewey jt eestvedamisel ning jõudis Eestisse 20. sajandi algul. See taotles õppe- ja kasvatustöös lapsest lähtumist ning isetegevuse printsiipi. (Kaevats, 1990) Eestis on neid põhimõtteid arendanud Peeter Pöld, Johannes Käis ja Heino Liimets.

Freinet' tööpedagoogika eesmärgiks oli õppimise muutmine põnevaks, motiveerivaks, tähendusrikkaks ja reaalsest elust lähtuvaks. Oluline oli arvestada õppijate tunnete ja kogemustega. Valdavalt väljaspool koolikeskkonda aset leidnud õppimine oli vahetu, rakendas loovust ja arendas probleemide lahendamise oskust. Saadud teadmiste baasil viidi ellu grupid ja individuaalseid õpiprojekte. (Mikser, 2013b)

Nõukogude Eestis oli levinud arusaam, et töökasvatus toimub töö tegemise käigus suunatud pedagoogilise mõjutamise teel. „*Noore inimese ettevalmistamine iseseisvaks eluks ei piirdu talle teadmiste ja töövilumuse andmisega. Talle on vaja õpetada ka kollektivismi ja distsipliini, kasvatada temas reaalsel elukäsitust, oskust jõuda selgusele mitmesugustes elunähtustes, kujundada seda, mida nimetatakse primaarseks elukogemuseks.*“ (Savisaar, 1980:71).

Tänapäeval on noorte töökasvatuse eesmärk noorsootöö abil noorte tööhõivevalmiduse tõstmine ja nende olukorra parandamine tööturul läbi erinevate töökasvatustlike meetodite. Võimalused selleks annavad õpilasmalevad ja üldhariduskoolides tegutsevad õpilasfirmad, kes toetavad noorte ettevõtlikkuse arengut. (HTM, 2006), aga ka vabatahtlik töö ja kodune töökasvatus.

Kasvatus kui fenomen seostub kasvatusfilosoofiaga, mille kohaselt on kasvatus eesmärk luua soodne keskkond inimese arenguks soovitud suunas ning kasvatada temas kindlaid omadusi, väärtusi ja kvaliteete (Liimets, 2013). Ka töökasvatuses realiseerub kasvatus eesmärk – üldiste töö- ja igapäevaeluks vajalike oskuste, väärtuste ja kvaliteetide omandamine. Töökasvatus ei hõlma endas spetsialiseerumist ega konkreetsete erialaste oskuste või hariduse omandamist. Samas toimub töökasvatus formaalhariduses kahesuunaliselt, olles samaaegselt nii rakendatav kui omandatav, avaldades tööharjumuse,

suhtlemisoskuste, vastutustunde, planeerimisoskuse jm näol.

Töökasvatuse teemal on eestikeelsed allikaid vähe ning needki enamjaolt Nõukogude Liidu või lausa esimese Eesti Vabariigi aegadest. Võõrkeelseid allikaid on piiratud hulk, sest tõlkes ei ole töökasvatusele kuigi sobivat vastet. Inglise keeles on lähedasemad vasted tööhariidus (*work education*) ja tööpõhine õpe (*work-based learning*), mis on eelkõige seotud kutseharidusega. Seetõttu toetun magistritöö teoreetilises osas autoritele, kelle seisukohad töökasvatusest on hoolimata möödunud ajast jäänud siiani püsima.

1.1 Kasvatus ja õpetus kui tervik

Kasvatust on aegade jooksul defineerinud erineval moel. Eesti keele seletavas sõnaraamatus on öeldud: „*Kasvatus on inimese, eriti laste ning noorsoo füüsilise ja vaimse arengu sihikindel suunamine ja mõjutamine; isiksuse kõlbeliste omaduste kujundamine.*“ (Langemets et al., 2009). Kasvatus saab teoks erinevate eluetappide, protsesside ja tegevuste käigus ja on pidevas arenemises. Kasvatusteadlased on kasvatuse kirjeldamisel nimetanud erinevaid tegureid, mis kasvatust mõjutavad: kasvatuse kui tegevuse teadvustamine, eesmärgistatus, väärtused, vaimsed ja kultuurilised teadmised, kombed, käitumisviisid, individuaalsus, koostöö, mõju ühiskonnale, tahe, harjumus, keskkond, aktiivsus, järjepidevus, isiksuse areng jpm.

Kasvatuses on suur tähtsus eeskujul. Eeskuju põhineb järeleaimamisel ja tundmustel – laps järgib hea meelega neid, keda ta armastab ja autoriteediks peab. Eeskuju võib olla nii teadlik kui teadvustamatu, nii positiivne kui negatiivne. Eeskuju kaudu kujunevad ka inimese väärtushinnangud- nii elustiili, käitumise, töö kui muude tegevuste kaudu: kuidas hinnatakse tööd, täidetakse kohustusi, käitutakse sõpradega nendega koos või nende seljataga, kuidas veedetakse vaba aega, kuidas rahaga ümber käiakse, raamatuid loetakse jne. (Põld, 1993b) Kui paljud lapsevanemad teadvustavad oma eeskuju tähtsust ja mõju lapse väärtushinnangute kujunemisele? Usun, et kui lapsevanemad seda teadmist endas igapäevaselt kaasas kannaks, oleksid nad oma lastele veelgi paremaks eeskujuks.

Koolieelses eas toimub lapse kasvatamine kodus, kus pere ülesanne on kasvatada ja hoolitseda lapse eest täisealiseks saamiseni. Perekonnal lasub vastutus selle eest, milliseks areneb laps kodus saadud kasvatuse mõjul, sest laps õpib tundma vanemate väärtuseid ja tõekspidamisi ning kannab neid edasi oma tulevases elus. (Põld, 1993b)

Peeter Põld leiab, et kasvatust kui sellist saab defineerida alles peale seda, kui

kasvatuse eesmärgid ja kasvatusväärtused on kindlaks määratud. Eesmärgid ei puuduta üksikuid inimesi – need ei ole mitte personaalsed, vaid ühiskondlikud. (Tuulik, 2007) Perekond on loomulik, vajalik ja asendamatu kasvukeskkond. Olulised on nii ema kui isa roll ja armastus, mis mõlemad on erinevad ja üksikuna ühekülgsed, koos aga täiuslikud. (Pöld, 1993b) Laps saab moraalsed väärtused, arusaamad ja teadmised elu kohta kodust. Siia kuuluvad ka tööharjumus, teistega arvestamise oskus jms (Savisaar, 1980).

Peeter Pöld defineerib kasvatust kui täiskasvanu teadlikku tegevust, mis mõjutab eesmärgistatult lapse füüsilist ja vaimu. Vanem põlvkond annab noorele edasi vaimseid ja kultuurilisi teadmisi ja väärtuseid, et need säiliks ja oleks aluseks uute väärtuste tekkimisele. (Tuulik, 2007) Kitsamas mõttes on kasvatus inimese kombed ja käitumisviisid, mis väljenduvad nii inimese enda tegevustes kui suhtlemises ning koostöös teistega. Nende kujundamise ja tekitamise aluseks on tundmused ning tahe, mida Pöld selgitas psühholoogia, eeskätt pedagoogilise psühholoogia kaudu. Lapse juures avaldub esmalt sünnipärane karakter: tema tungid, instinktid ja impulsid, mis arenevad ümbruse, olude, eluviisi ja harjumuse koosmõjul ning aja jooksul kujuneb otsustusvõime, tahtetugevus, peenetundelisus ja motivatsioon. Kasvatuse kaudu on võimalik mõjutada tundmuseid ja kujutlusi ning tahte tugevust ehk aktiivsust. Võime on ande ja harjutamise produkt. (Pöld, 1993b)

Harjumuste loomine on kui automatiseerimine, mis paneb inimese teatud olukordades kindlatel viisidel käituma. Igapäevased toimingud põhinevadki enamjaolt harjumustel, olgu selleks viisakus, enesevalitsemine, hügieen, teiste aitamine või suhtumine töösse ja kohustustesse. Harjumuse loomise aluseks on harjutamine – tegevuse järjepidev kordamine seni, kuni tegevus ei vaja välist motivatsiooni ega meeldetuletamist. Harjumustel peavad olema põhjendused, et neil oleks kõrgem eesmärk, nii on inimene motiveeritud kindlal viisil tegutsema. Harjumuse tekkimist ja kinnistamist soodustab kindel kord, seda nii kodus kui koolis. (Pöld, 1993b)

Töökasvatus võib teostuda nii formaalses, informaalses kui mitteformaalses kasvatuses ja õpetuses. Formaalne kasvatus on süsteem põhikoolist ülikoolini, kus koolitus ja õpetus on korraldatud ühiskonna poolt, seda iseloomustab hierarhilisus ja õppekavades määratud eesmärgid (Hirsijärvi & Huttunen, 2005). Formaalõpe on kuni teatud taseme või eani kohustuslik (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM] et al., 2014). Õppimist juhendavad kvalifitseeritud õpetajad, kes hindavad nii õppimisprotsessi kui selle tulemusi. Informaalne ja mitteformaalne kasvatus ja õpetus leiavad aset väljaspool formaalhariduse keskkonda. (SA Archimedes, 2013)

Kasvatuse eesmärgid teostuvad õpetamise kaudu: nii isiksuse arendamise kui teadmiste, oskuste ja vilumuste süsteemi omandamise teel. Kui õppetegevuse käigus on õpilase arenguks tingimused ebapiisavad, siis tuleb ta suunata mujale, kus on selleks paremad võimalused. Ainuüksi õppeprotsessist töökasvatuse eesmärkide saavutamiseks ei piisa – teatud aspektid, näiteks aktiivsus ja kollektiivsustunne, vajavad arenemiseks soodsate tingimuste loomist ja spetsiaalseid kasvatustegevusi. Võimalusi selleks pakuvad muuhulgas klassiväline tegevus, õpilase enesejuhtimine ja noorteorganisatsioonide töö. (Liimets, 1998)

Õpetus ja kasvatus on omavahel tihedalt seotud. „*Õpetus on kooli iseloomustav kasvatusvahend...*“ (Käis, 2018, 170). Õpetamine on kasvatusvorm, kus kasutatakse õppetöö potentsiaalseid võimalusi, et õpilase isiksus saaks mitmekülgselt areneda. Kasvatava õpetamisega on tegemist juhul, kui õpetaja täidab püstitatud kasvatusülesannet järjepidevalt ja sihipäraselt, tegutseb eesmärgipäraselt ning mõtestab protsessi tervikuna. (Liimets, 1998) Koolis toimuvad samaaegselt õpetamine ja kasvatamine: arenevad õpilase vaimsed võimed ja kasvab ühiskonnaliige. Kasvatamine toimub õpetamise kaudu, kus õpetus on sihipärase kasvatuse peamine töövahend. Kasvatus erineb õpetamisest kasutatavate meetodite ja vahendite poolest. (Käis, 2018)

Koolidel on nii hariv kui kasvatav roll. Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad taotleavad üld-, valdkonna- ja õppeainepädevuste ning õppe- ja kasvatuseesmärkide saavutamist. Pädevused saavutatakse kooli ja kodu ühise töö tulemusel, kus tähtis osa on elukeskkonna mõjul. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2021; Põhikooli riiklik õppekava, 2022)

Freinet` pedagoogika alusel on kooli eesmärk õpilaste kasvatamine enestega toimetulevateks ühiskonnaliikmeteks, kes on muutuvates oludes kohanemisvõimelised. Kõikide ettevõtmiste aluseks on õpilaste vajadused. Tähelepanu pööratakse kollektiivi sotsiaalsetele suhetele, mille käigus õpitakse mõistma ühiskonna toimimist ja vastutust oma tegevuste ees. Õppetöö korraldatakse viisil, kus õpilastel on võimalik oma loomuliku uudishimu kaudu maailma avastada ja mõista ning eduelamusi kogeda. (Hirsijärvi & Huttunen, 2005) Õpetaja juhtiv roll õppetöös kandub üle õpilastele, kes saavad suure otsustusõiguse õppetöös kasutatavate meetodite ja tegevuste kohta. Kooliklassil on kogukonna roll, tähtsamad otsused võetakse vastu klassi nõukogus hääletamise teel ja õpetaja hääleõigus on samaväärne õpilase omaga. (Mikser, 2013b) Õpilased on loomult teadmisjanulised, nad õpivad läbi tegevuste ja nende jaoks muutub õppimine vajaduseks. Õppetöös on tähtis koht keelel ja selle kasutamisel suhtlusvahendina kõnelemisel,

esinemisel, kommenteerimisel ja kuulamisel. Õpilaste endi koostatud õppevahendid arendavad analüüsimisoskust, võimet näha asju erinevatest perspektiividest ning kriitilist mõtlemist. Õpilased koostavad ise oma tegevusplaani, viivad need enda initsiatiivil ellu ja hindavad protsessi tulemusi ja kasulikkust, seeläbi toetatakse noorte omaalgatust. (Hirsijärvi & Huttunen, 2005) Sel viisil korraldatud töö soosib koolisest ja koolidevahelist kirjalikku kommunikatsiooni, mida peetakse väga tähtsaks, nagu ka vastastikust avatud suhtlemist õpetajate töös (Mikser, 2013b).

J. Käis leidis, et seni rakendatud evolutsiooniline pedagoogika ei ole olnud piisavalt tulemuslik, kuna arenemisõpetust on käsitletud ühekülgsest. Ta viitas lapse füüsilisele ja vaimsele arenemistungile, mis väljendub lapse vajaduses asju vaadelda ja katsuda: ronida, joosta, hüpata, kobada, kuulda, nuusutada jne. Pedagoogika pidi tema hinnangul leidma rakendust lapse loomulikule arenemistungile õppe- ja kasvatusprotsessis, kasutades õigeid tööviise ja meetodeid. Õppetöö ei tohiks panna õpilasi teadmisi omandama passiivsesse kuulaja ja vaataja rolli, vaid õpetama ise teadmisi otsima ja leidma, kasvatades vaimset iseseisvust ja isetegevust. (Käis, 1996)

Psühholoogilis-pedagoogilisel tasemel kirjeldab Heino Liimets kasvatust kasvatatava ja kasvataja sihipärase interaktsioonina, mille eesmärk on juhtida kasvatatava arengut ühiskonnale vajalikus suunas (Liimets, 1998). Johannes Käis selgitab kasvatust kui ühiskondlikku nähtust, kus indiviidi väärtused ja võimed teenivad ühiskonda (Käis, 2018). Kasvatuse ja hariduse eesmärk on kultuuriväärtuste edasiandmine, nende jätkumine ja arenemine järeltulevate põlvete seas. See on noorte võimalus ühiskondlikus elus osalemiseks ja uute kultuuriväärtuste loomiseks. (Käis, 1996)

Pedagoogilisest vaatenurgast on olulisim see, kuidas inimene töösse suhtub ja tööst tehtavat rõõmu kogeb. Tööoskuste omandamiseks ja -vilumuse saavutamiseks on vajalik järjepidevus töö planeerimisel, õigete töövahendite valikul ja oskuslikul kasutamisel, puuduste märkamisel ja nende kõrvaldamisel. Tulemuslik töö pakub inimesele rahuldust ja motiveerib teda veel paremini tööd tegema. On oluline, et tööst oleks kasu nii tegijale kui kogu ühiskonnale. (Käis, 2018)

Maailmavaate kujundamist kui kasvatuseesmärki on võimalik saavutada ainult õpetamise ja kasvatamise koostöös (Liimets, 1998). Kool ja kodu jagavad kasvatamise vastutust. Kool ei ole pelgalt õppeasutus, vaid kasvatusasutus ning sellel on lapse kasvatusel väga suur mõju, sest ta veedab seal suure osa oma ajast nii koolipäevade kui -aastate lõikes. Koolikeskkonnas on teatav kord ja õhkkond, tingimused ja reeglid, kokkupuude kaasõpilaste, autoriteetide ja võimuga. See periood on tema arenemise ja

arusaamade tekkimise aeg, mil kujuneb tema käitumine ja maailmavaadet. (Põld, 1993b)

1.2 Töökasvatus kui kasvatusvahend

Kasvatusteadlase Peeter Põllu järgi on üks kasvatus eesmärk kindlustada omale materiaalselt stabiilsust pakkuv töö (Tuulik, 2007). Töö tuleneb eluvajadusest ning kohustustest ning selleks tuleb pingutada nii füüsiliselt kui vaimselt. Töökasvatuseks on näiteks kodutööd, mida laps õpib oma vanemate kõrval, kuid tööd saab teha ka vaba tegevusena nii kodus kui koolis. (Põld, 1993b) Kasvatusteadlane Heino Liimets leiab, et kõiki kasvatusesmärgi, näiteks töökasvatuse eesmärgi, ei ole võimalik saavutada pelgalt õppeprotsessi kaudu. Selleks on tarvis teistsugust lähenemist, õigeid tingimusi ja meetodeid. (Liimets, 1998) Johannes Käisi tööpedagoogika kohaselt on isiksuse ja individuaalsuse arendamise kõrval oluline ka sotsiaalse kasvatus aspekt, kus ühiste eesmärkide nimel tehtud töö abil kujuneb õppijast aktiivne ühiskonnaliige (Käis, 1996). See tähendab, et töö kaudu saavutatavad kasvatusesmärgid teostuvad korraga nii koolielus kui koolivälises elus, milles olulist rolli ei mängi ainult isiksuse enda areng, vaid ka tema suhe – näiteks töökasvatuse kaudu – ümbritseva maailmaga.

Esimesel rahvahariduse kongressil 7. aprillil 1917. a ütles P. Põld oma ettekandes: „Töö, käsitöö, ülepea käetegevus, seni põlatud ja halvaks peetud, seisku aukohal kui lapse loomule kõige vastavam eneseavaldus, kui rahva elu ja olemise aluspõhi” (Põld, 1993a, 30). Põllu hinnangul tuleb kasvatuses taotleda vitaalseid, tehnilis-majanduslikke, tunnetuslikke, esteetilisi, õiguslikke, eetilisi ja usulisi väärtuseid. Lastele tuleb õpetada juba varases eas eneseteenindamist, et tekiks harjumus. Töökasvatusega on enim seotud tehnilis-majanduslikud väärtused, kus oluline on ökonoomsus: saavutada maksimaalne tulemus minimaalse kuluga. Koolis on neid väärtuseid võimalik arendada tööõpetuse ja käsitöö tundides, samuti muudes ainetes, kus omandatakse õppimist lihtsustavaid tehnikaid ja oskuseid. See on vajalik, sest kasvatus üks eesmärk on kindlustada materiaalselt stabiilsust pakkuv töö, teenides sealjuures riigi ja rahva huve. (Tuulik, 2007)

J. Käis ütleb, et töö on isetegeva õpetuse kasvatusvahend. Töökasvatatakse nii koolitööd kui ka kõiki muid töid. Igasugune töö nõuab füüsilist või vaimset pingutust, planeerimist ja õigete meetodite rakendamist. Töö eesmärk on jõuda väärtusliku tööprodukti või tulemuseni. (Käis, 2018)

H. Liimets lähtub inimese arengu ja käitumise seletamisel tegevuslikust käsitusest: inimene areneb ja õpib läbi aktiivse tegevuse. Koolis antaval kasvatusel on oluline

sotsiaalne funktsioon, mille kaudu noored ühiskonna kultuuri omaks võtavad. Et see saaks efektiivselt toimuda, on vaja õppimine nii õpilase kui kollektiivi ehk sotsiaalse grupi elutegevuse süsteemiga – ka väljaspool kooli toimuvaga – integreerida. Õpilase isiksuse terviklikku arengut on võimalik tõhusalt mõjutada, arvestades õpilase terviklikku tegevust ja elustiili, vastasel juhul võib see tekitada negatiivseid sotsiaalseid hoiakuid. (Liimets, 1998)

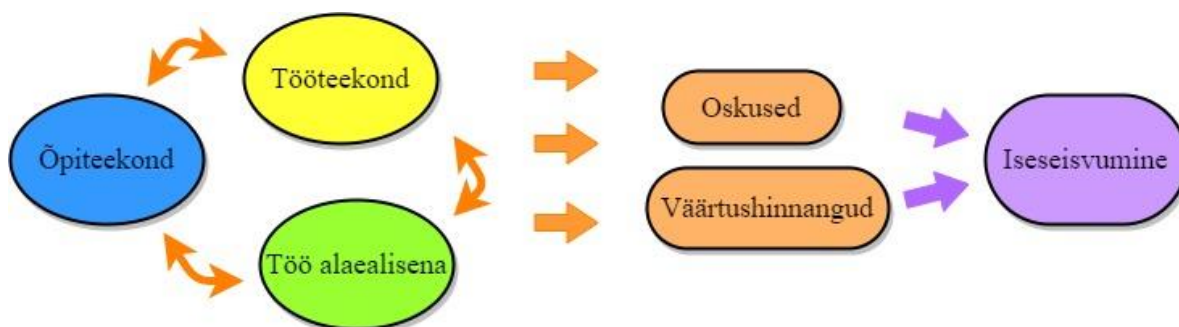
Lisaks ühiskonna poolt oodatud harjumustele on tegutsemise juures oluline inimese enda aktiivsus, tegutsemistahe ja ettevõtlikkus. Vabatahtlikeks kasvatusvahenditeks on vabatahtlik töö, õpilaste omavalitsus ja noorsooliikumine. Töö tuleneb eluvajadusest ja kohustustest, mida tehakse füüsilise ja vaimse jõu pingutuse abil. Kasvatuseks on kodutööd, mida laps õpib oma vanemate kõrval: ema aitamine köögis, koristamisel, õdedevendade hoidmine ja aitamine, riiete korrashoid, oma asjade kordaseadmine, voodi tegemine, kudumine, käsitöö, aga ka töö kellegi teise, näiteks loomade või kooli heaks. (Pöld, 1993b)

Informaalne kasvatus leiab aset väljaspool koolitussüsteemi erinevates asutustes, sotsiaalsetes süsteemides ja rühmades, toimub elukestva protsessina ning sellel puuduvad kindlaks määratud eesmärgid (Hirsijärvi & Huttunen, 2005). Õppimine toimub igapäevastes olukordades, näiteks kodustes tegevustes, vaba aja veetmisel, töökohas või suhtlemise käigus ja selle käigus saadakse teada või kogetakse midagi (SA Archimedes, 2013). Informaalse õppe kaudu õpitu võib õppija jaoks olla nähtav ja tajutav alles mõne aja möödumisel (HTM et al., 2014).

Mitteformaalset õppimist iseloomustab eesmärgistatus, paindlikkus, õppijakesksus ja see on osalejale vabatahtlik (SA Archimedes, 2013). See leiab aset väljaspool formaalhariduse keskkonda, näiteks huvitegevuse ja koolituste käigus looduses või noortekeskustes (HTM et al., 2014).

2 NOORTE ISESEISVUMIST TOETAVAD JA TAKISTAVAD TEGURID

Noorte iseseisvumisel mängivad olulist rolli omavahel tihedalt seotud aspektid: noore senine õpiteekond, alaealisena tehtud töö ja tööteekond. Nende kaudu arenevad erinevad oskused ja väärtushinnangud, mis noori iseseisvumisel toetavad. Noorte iseseisvumist illustreerib autori poolt koostatud Joonis 1.

Joonis 1. Õpiteekond, tööteekond ja alaealisena tehtud töö ning nende kaudu arenenud oskused, väärtushinnangud ja toetus iseseisvumisele

2.1 Noored tööhõives ja hariduses

Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 kohaselt tuleb igale noorele kindlustada võimalus iseseisvuda ja elus hakkama saada. Vajadusel tuleb noort võimestada ja toetada kvaliteetse noorsootöö teenuste ja -tegevuste kaudu, mis loob talle igakülgset võimalused arenguks, hariduse omandamiseks, sujuvaks tööturule sisenemiseks, seal toimetulekuks, ühiskonnas aktiivseks osalemiseks ja iseseisvumiseks. (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2021b)

Üks nähtavamaid iseseisvumise märke on vanematekodust lahkumine. Seda võib pidada noore iseseisvumisprotsessi alguseks ning see mõjutab otseselt tema edasist käekäiku. Iseseisvumisel võib eristada 3 gruppi noori: varased iseseisvujad, täisealised iseseisvujad ja vanematekodus püsijad. Varajased iseseisvujad lahkuvad vanematekodust alaealisena või enne keskhariduse omandamist. Nemad on tööturul kõige ebasoodsamas olukorras. Sageli on neil raskusi õppimise, töö ja/või perekondlike ülesannete ühildamisega, mistõttu on suurem risk haridustee katkestamisele. Madal haridustase toob enamasti kaasa madalalt tasustatud töökoha ning sõltuvuse erinevatest toetustest. Täisealisena iseseisvujad lahkuvad vanematekodust täisealisena või peale keskhariduse omandamist eesmärgil luua perekond, asuda õppima või tööle. Nad on võrreldes varaste

iseseisvujatega sotsiaalselt küpsemad ning neil on kõrgem haridustase, mis annab neile tööturul parema positsiooni. Vanematekodus püsivad ei ole veel iseseisvunud ja neil on sageli raskusi mugavustsoonist lahkumisega. Sii gruppi kuuluvad noored, kes on lõpetanud õpingud ja võtnud vaheaasta tulevikuplaanide tegemiseks, aga ka töötud ning juhutöid tegevad noored, kes on perekonnast või/ja erinevatest toetustest materiaalselt sõltuvad. (Helemäe, 2018)

Ebakindel olukord tööturul väljendub raskusena töö leidmisel, töötamisel osajaga, ajutiselt või mitteametlikult. See võib takistada iseseisvumist, haridustee jätkamist või lõpetamist, tuua kaasa majanduslikud raskused, ebasoodsa mõju tervisele ja heaolule ehk viia sotsiaalse tõrjutuseni. (Reiska et al., 2020) Noored vajavad tööturule sisenemisel ja seal püsijäämisel erilist lähenemist ja tuge. Tööturul oma kohta otsivad noored võivad olla ebastabiilne ja keeruline sihtgrupp, kel pole tekkinud harjumust rutiinseteks tegevusteks ning kes vajavad tuge ja motiveerimist. (Enn, 2011)

Noored osalevad tööhõives ja hariduses erinevatel viisidel: töötades täis- või osakoormusega, töötuna, õppijana, mitteaktiivsena ja muudel kombineeritud viisidel. Eesti Tööjõu-uuringu andmetel osales 2018. a tööhõives 5% 15–17-aastastest noortest: 15–16-aastaste seas omas töökogemust 3% ja see kasvas vanusega: 17-aastaste hulgas oli töökogemusega noori 10% (Sotsiaalministeerium, 2020). Üliõpilaste seas 2016. a läbi viidud eluolu uuring kinnitab, et töötamine on üliõpilaselu tavapärase osa: 20–24-aastastest üliõpilastest töötab õpingute kõrvalt regulaarselt 41%. Sel põhjusel vaadeldakse üliõpilaste töötamist kui õppeprotsessi mitmekesistamise võimalust, mitte aga õppimisega konkureerivat tegevust. Nii täis- kui osakoormusega üliõpilaste seas on tööga regulaarselt hõivatute arv tõusnud. Üliõpilased põhjendavad töötamist eelkõige sooviga saada töökogemus (72%), vajadusega katta elamiskulusid (68%), ning sellega, et vaid tänu töötamisele on neil võimalik kõrgharidust omandada (34%). Märkimisväärne on tõusutrend nende üliõpilaste arvus, kellel oli mingisugune töökogemus juba enne kõrghariduse omandamist (2016. a 66%, võrdluseks 2013. a 50%). Suure tõenäosusega tähendab see, et keskhariduse omandajate hulgas on töötamine hoogustunud. Võib järeldada, et noorte jaoks on varajane iseseisvumine eesmärk omaette, sest majanduslik hakkamasaamine on neile sama prioriteetne kui töökogemuse omandamine. (Haaristo et al., 2017)

Formaalhariduses on suurimaks murekohaks madala haridustasemega (põhiharidus või madalam) mitteõppivad noored vanuses 18–24 eluaastat. Keskhariduse omandamiseni ei jõua ~20% noortest. Probleem saab alguse põhikoolis madala õppeedukusega noorte

väljalangevusest, sealhulgas 2/3 neist on mehed. Sellise soolise lõhe põhjused ei tulene sageli mitte õpilaste võimekusest, vaid hoiakutest õppimise suhtes jm teguritest. Väljalangevus on kõrge mittestatsionaarse üldhariduse, kutse- ja kõrghariduse omandajate hulgas. (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2021a)

Haridussüsteemist väljalangejad on sageli tööturul mitteaktiivsed. 2018. aastal oli 15–16-aastaste noorte seas mitteõppivaid 3% ja 17-aastaste seas 7%. Nendest üle kolmveerandi olid mitteaktiivsed ka tööturul (Sotsiaalministeerium, 2020). See näitab, et haridussüsteemist eemale jäämine ei ole enamasti seotud tööturule sisenemisega. Kui noor ei õpi ega tööta, on suurem tõenäosus jääda sõltuvaks perekonnast ja noore iseseisvumine on takistatud.

Termini *NEET-noored* abil kirjeldatakse noori vanuses 15–29 eluaastat, kes ei õpi, tööta ega osale koolitusel, teisisõnu on mitteaktiivsed. Eestis oli sellised noori 2020. a üle 24 000, mis moodustab kümnendiku kogu noorte hulgast. Vahemikus 15–24 ja 25–29 on neid noori samas suurusjärgus, ligi 12 000. (Euroopa 2020 ja võrdsed võimalused, 2021) Mitteaktiivsete 16–26-aastaste noorte tööturul osalemist ja töövõimaluste mitmekesistamist korraldab Noortegarantii tugisüsteem. Kohalikud omavalitsused kaardistavad enda piirkonnas elavaid sihtgruppi kuuluvaid noori, keda toetatakse töövõimaluste leidmise, vajalike koolituste ja tugimeetmetega, et leida neile püsiv koht hariduses või/ja tööelus. (Sotsiaalministeerium, 2019)

15–24-aastaste noorte töötuse peamisteks põhjusteks on erialaste oskuste ja töökogemuse puudumine. 2017. a statistika kohaselt moodustasid noortest töötutest 73% need, kes ei olnud omandanud ühegi eriala või kutsega seotud haridust. Ligi pooltel (49%) ei olnud varasemat töökogemust, kusjuures töökogemuse puudumine oli kõrgem meeste hulgas. (Sotsiaalministeerium, 2019)

Tööpoliitika eesmärk on suurendada ühiskonna sidusust, vähendada vähemedukate tõrjutust ja integreerida enam noori nii tööturule kui ühiskonda tervikuna (Jaanus, 2006). See eeldab tugevaid partnerlussuhteid kõigi oluliste osapoolte vahel, nagu avalik sektor, Eesti Töötukassa, haridus- ja koolitusasutused, noorte tugiteenused, ettevõtjad, tööandjad jt (Rebane Züger, 2017). Noorte töötuse ennetamiseks pakutakse tööandjatele alaealiste töötamise toetust ja palgatoetust (Sotsiaalministeerium, 2019).

Tööturul ja hariduses püsijäämiseks pakutakse noortele võimalusi teadlike valikute tegemiseks info- ja nõustamisteenuste kaudu. Prioriteediks on põhikooliõpilased, 7.–9. klass, kus garanteeritakse süsteemne karjääriõpe ja -nõustamine igapäevale. Teadlikult valitud eriala puhul on õpingute katkestamine vähem tõenäoline ja loob eeldused, et õppiija

oskab varasemalt omandatud oskusi ja teadmisi ja hilisemas tööelus rakendada. (HTM et al., 2014)

Tööturg on pidevas muutumises ja noortelt eeldatakse valmisolekut muutustega kohaneda. Tulevikutöö oskustest on tähtsaimad probleemilahendus, enesejuhtimine, analüüsi- ja otsustusoskus, aga ka sotsiaal-emotsionaalsed oskused. (HTM 2021a) Elukestva õppe strateegia eesmärk on luua kõigile Eesti inimestele kogu elukaare jaoks õpivõimalused, arvestades nende võimete ja vajadustega, et tagada neile eneseteostuse võimalused töö- ja pereelus ning ühiskonnas. Selleks pakutakse võimalusi õppimiseks formaalhariduses, aga ka ümber- ja täiendusõppeks mitteformaalses ja informaalses õppes. 2020. aastaks seati eesmärk, et põhihariduse või sellest madalama haridustasemega mitteõppivaid 18-24-aasta vanuseid noori oleks alla 10%. (HTM et al., 2014) Strateegia vahehindamise tulemused kinnitavad, et tegevused madala haridustasemega inimeste tagasitoomiseks tasemeõppesse on olnud tulemuslikud. (Haaristo et al., 2019)

Noorte konkurentsivõime toetamiseks ellu viidavate tegevuste ja tegelikku olukorda kinnitavate andmete vahel esineb vastuolu. Kuigi noorte konkurentsivõime toetamiseks ja töötuse vähendamiseks rakendatakse nii riiklikult kui Euroopa Liidu riikide koostöös erinevaid programme, meetmeid ja teenuseid, kinnitab 2021. a statistika, et noorte töötuse määr Euroopas (15.4%) on kaks korda suurem kui üldine keskmine töötuse määr (Euroopa Komisjon, 2022). Eestis oli 15–26-aastaste noorte töötuse määr 14%, mis on võrreldav Euroopaga. Kõige suurem on 15–19-aastaste töötuse määr (34.7%), mis oli viimati nii kõrge aastal 2012. (Eesti Statistikaamet, 2022b) Töötuse kasv tuleneb COVID-19 pandeemia mõjust, sest suur osa noori töötab valdkondades, mis kriisi ajal enim kannatada said: toitlustus, majutus, teenindus. Probleemile ei ole oodata kiiret leevendust, kuna kriisieelse olukorra taastumine on aeganõudev. (HTM, 2021a)

Noortepoliitika põhimõtteid ja väärtushinnanguid viiakse ellu suuresti noorsootöö valdkonna kaudu. Selle kõrgem siht on toetada mitteformaalse õppimise ja kaasamise kaudu noorte ühiskonnaliikmeks kujunemist ja elus hakkamasaamist. Taotletakse uute teadmiste ja oskuste õppimist ning sotsiaalset ja isiksuslikku arengut ja erilist tähelepanu pööratakse vastutustunde, eetiliste arusaamade, sallivuse ja kodanikutunde kujunemisele. (Valge, 2013). Autonoomse noore kujunemist soodustavad kättesaadav haridus, sotsiaalne kaasatus, sotsiaalne ja majanduslik turvalisus, tööhõive ning võimalus isiksuse arenguks. (Schlummer, 2006) Noorte iseseisvumisel on kõige olulisem tööturul stabiilse positsiooni saavutamine (Valge, 2013).

2.2 Noorte konkurentsivõime toetamise võimalused töökasvatuse kaudu

Üldpädevuste kujunemisel on lisaks koolile ja kodule oluline roll koolivälisel tegevusel (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2021). Noorte pädevuste arendamine mõtestatud õpikogemuste abil tõstab nende konkurentsivõimet tööturul. Noorsootöö kaudu on võimalik toetada sotsiaalseid, professionaalseid oskuseid ja ettevõtlusoskust. (Enn, 2011)

„Noorsootöö on tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgsaks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda.“ (Noorsootöö seadus, 2020). Noorsootöös osalemine on vabatahtlik ning pakub mitmekesiseid võimalusi, mille kaudu oma huvidele ja vajadustele vastavaid teadmisi ja oskuseid omandada. See toimub kaasamise ja partnerluse põhimõttel ning toetab noorte omaalgatust (samas).

Noorte konkurentsivõime toetamiseks pakuvad võimalusi töökohad, osalemine huvihariduses, noorsootöös ja kodanikuühiskonna organisatsioonides, kus omandatakse uusi teadmisi ja oskuseid. Kodu, kultuuriasutused ja sotsiaalvõrgustikud aitavad kaasa õpihuvi ja uudishimu tekkimisele, kujundavad väärtushinnanguid ja õpiharjumusi. (HTM et al., 2014) Töökasvatuse võimalustest on enimlevinud vabatahtlik töö ja õpilasmalevad.

2.2.1 Vabatahtlik töö

Vabatahtlik töö on tegutsemine vaba tahte alusel teiste inimeste ja ühiskonna heaks, saamata selle eest rahalist või muud materiaalist tasu (Valge, 2013). Vabatahtlikkus annab võimaluse ühiskonnas aktiivselt osaleda ja panustada ühiskondlike probleemide lahendamisele. Vabatahtlik tegevus on aja jooksul palju arenenud – valdkonnad ja tegevused on väga mitmekesised ja osalemiseks on võimalusi nii spetsiifiliste teadmistega spetsialistidel kui igasuguse ettevalmistuseta inimestel. Tegevus võib olla ühekordne või järjepidev, kesta lühikest või pikka aega. (Käger et al., 2019)

Noortevaldkonna arengukava kohaselt tuleb noori kaasata otsustamisse ja aktiivsesse osalusse kogukonnas, toetades seeläbi sidusa ühiskonna kujunemist. Vabatahtlikus tegevuses osalemine ning kaasärääkimine ennast ja kogukonda puudutavates küsimustes on alus vastupidava kodanikuühiskonna tekkele. (Eesti Noorsootöö Keskus [ENTK], 2013) Vabatahtlikus tegevuses osalemist soodustavad teadlikkus tegevusest ja selle võimalustest ning vabatahtliku tegevuse väärtustamine perekonnas ja sõpruskonnas. Vabatahtliku töö tegemise motivatsioon tuleneb positiivsest õhkkonnast ja meeldivast

seltskonnast, väärtustatakse koostööd ja häid suhteid meeskonnaliikmetega. (Käger et al., 2019)

Kiire elutempo on tekitanud nõudluse paindliku tegutsemise ja lühiajaliste osalemisvõimaluste järele. Vabatahtlik tahab ise otsustada, mil määral ja mis ajal ta tegevuses osaleb. Tavapäraselt toimuvad ettevõtmised üheskoos konkreetsetes füüsilises keskkonnas kindla aja jooksul. Tehnoloogia areng soosib virtuaalset tegevust ehk e-vabatahtlikkust, mille eeliseks on aja- ja kohapaindlikkus ja see võimalus on populaarne noorema vanusegrupi, õpilaste, üliõpilaste ja kõrgharitute seas. (samas)

Euroopa Solidaarsuskorpus on Euroopa Liidu rahastamisprogramm, mis loob täiskasvanud noortele võimaluse osaleda Euroopa kogukondadele ja inimestele suunatud vabatahtlikus tegevuses või projektides. Selle eesmärk on kaasata noori, et luua hooliv ühiskond, kus tegeletakse ühiskondlike probleemidega ja hoitakse nõrgemaid. Noored saavad kaasava ja innustava kogemuse, mis võib anda eelise kõrgkooli astumisel, tõsta konkurentsivõimet tööturul või pakkuda karjäärivõimalusi. (Euroopa Noorteportaal, 2022)

Vabatahtliku töö kaudu pakub Eesti Töötukassa oma klientidele töövalmiduse toetamise teenust. See valmistab inimest tööeluks ette ja soodustab töölesaamist, sest suureneb inimese tööharjumus, aktiivsus ja arenevad sotsiaalsed oskused. Tööd tehakse avalikes huvides ja kogukonna heaks, enamasti hariduse, sotsiaaltöö, kultuuri ja keskkonnakaitse valdkonnas. Vabatahtliku töö kaudu on võimalik end erinevates tegevustes proovile panna, hinnata tööde ja valdkondade sobivust, avastada oma tugevaid ja nõrku külgi. Uute kontaktide loomine võib töö leidmisele kaasa aidata. (Eelnõude infosüsteem, 2022)

Vabatahtlikult on võimalik tegutseda omaalgatuslikult ehk iseseisvalt või organiseeritult, osaledes mõne organisatsiooni tegevuses. Vabatahtliku tegevuse juurde jõutakse erinevatel viisidel:

- omal algatusel – vabatahtlikuna tegutsetakse mitteformaalselt;
- mõne organisatsiooni kaudu – vabatahtlikuna tegutsetakse formaalselt;
- kellegi teise suunamisel või initsiatiivil (tuttav, tööandja). (Käger et al., 2019)

Balti Uuringute Instituudi poolt läbi viidud uuringus vabatahtlikus tegevuses osalemise kohta 2018. a selgus, et enim osaletakse vabatahtlikuna heakorratöödel, sh koristustalgutel (33%), aidatakse korraldada üritusi (16%), koolitatakse või juhendatakse treeninguid ja inimesi (11%) ning kogutakse esemelisi annetusi (11%). Vabatahtlikus tegevuses osalemise motivaatorid on 15–24-aastaste seas tähtsuse järjekorras: teiste inimeste aitamine; ajaveetmise võimalus sõprade, pere ja tuttavatega; kontaktide loomine

ja uued tutvused; kasulik vaba aja veetmine; uute teadmiste, oskuste ja kogemuste saamine; panustamine enese jaoks olulise probleemi lahendamisse; tegutsemisest saadav emotsionaalne rahulolutunne; enese ühiskonnas vajalikuna tundmine; enese proovilepanek uutes tegevustes ja valdkondades; võimalus meelepärase töö tegemiseks; võimalus interkultuuriliseks õppimiseks ja maailma nägemiseks ning oma teadmiste, oskuste ja kogemuste jagamine teistega. (Käger et al., 2019)

2.2.2 Õpilasmalev

Maleva eesmärk NSV Liidus oli pakkuda õpilastele võimalust kasulikuks ja sisukaks koolivaheajaks, kujundada iseseisvust, vastutustunnet ja ettevõtlikkust, kasvatada ühtekuuluvustunnet, äratada huvi töö vastu ja abistada ettevõtteid suvistel töödel. Töö oli kui eraldiseisev sotsiaalne väärtus, mis aitas kaasa õigele töösuhetumisele ja aktiivsele eluhoiakule. Erilist rõhku asetati indiviidi iseseisvumisele, organiseerimisvõime arendamisele ning meeskonnaliikmeks kujunemisele. Malev oli võimalus lühiajaliseks iseseisvumiseks ja sotsiaalse küpsuse arenemiseks keskkonnas, kus tuli elada ja töötada kindlate reeglite järgi, arvestada kaaslastega ja lahendada igapäevaelu praktilisi probleeme. Malevarühmas muutus noor kasvatus protsessis aktiivseks osalejaks, mis lõi võimaluse uute sotsiaalsete suhete kujundamiseks meeskonnas, eeldused enesetunnetuse ja -kasvatuse arenguks. Rühm eksisteeris kui perekond, kus poolteist kuud kooselamist andis suure emotsionaalse väärtuse. Õpiti üksteisega arvestama, vastutust võtma, töökorraldust, enese eest hoolitsemist jms. Maleva väärtus peitus nii töös kui puhkuses, suhete loomises ja vanematest eemalolekus. See oli võimalus noorel end proovile panna, näha oma töö tulemust, mõista selle tähtsust ühiskonnale ning rahuldada tema suhtlemis- ja iseseisvumisvajadust (Savisaar, 1980).

Tänapäeval on malevate eesmärk tõsta vähese või puuduva töökogemusega noorte konkurentsivõimet tööturul. Malevas osalemise kaudu arenevad noortes üldpädevused, tõuseb nende teadlikkus töömaailmast, tulevikutöökõs vajalikest oskustest ja karjääriplaneerimisest. (Haridus- ja Noorteamet, 2022b). Noortemaleva töökasvatus ühendab töötamise ja noorsootöö võimalused (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2020).

Õpilasmaleva sisulised eesmärgid ei ole ajas oluliselt muutunud. On märgata suuremat fookust praeguseks tekkinud oskuste defitsiidi leevendamiseks ja vaadet

tulevikku karjääriplaneerimise näitel. Võib järeldada, et töökasvatuse eesmärgid ja väärtused on ajas püsivad.

Õpilasmalev sai alguse 1960. aastatel Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ajal. See tõi kasu riigile seoses tööpuuduse vähendamisega ning oli koolinoorte seas väga populaarne. 1980. a lõpul aset leidnud majanduskriisi tõttu malevate tegevus hääbus. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise alguses tegutsesid üksikud õpilasmalevad, kuid 2005. a algutati malevate riiklik toetusprogramm ning tänaseks koordineerib malevate tegevust riiklikul tasandil Haridus- ja Noorteamet.

Õpilasmaleva juured ulatuvad Nõukogude Liidu okupatsiooni perioodi. Eesti Üliõpilaste Ehitusmalev (EÜE) ja Eesti Õpilasmalev (EÕM) said alguse 1960. aastatel (Taru et al., 2015). Suviti toimuva maleva eesmärkideks oli noorte töökasvatus ja töøjõu leidmine (Naan, 1987). EÜE sihtgrupp olid üliõpilased, EÕM põhirühmad oli mõeldud noortele vanuses 15–18 eluaastat ning töö- ja puhkelaagrid (TPL) 11–14-aastasele (Savisaar, 1980). Malevas osalemine oli vabatahtlik. Noortele oli oluline lisaks sissetuleku teenimisele ka võimalus suvel eakaaslastega aega veeta ja puhata. 6-nädalase tööperioodi jooksul tehti malevates erinevaid töid kolhoosides, sovhoosides, aiandites ja metsamajandites: rohiti põlde, korjati kive, tehti heina, korjati juurvilja jms. Olulisel kohal oli meelelahutus, spordimängud, võistlused, laulud, näidendid jms. Suursündmus oli maleva kokkutulek, kus põhirõhk oli isetegevusel: toimusid taidluskavade konkursid ja spordivõistlused. (Taru et al., 2015)

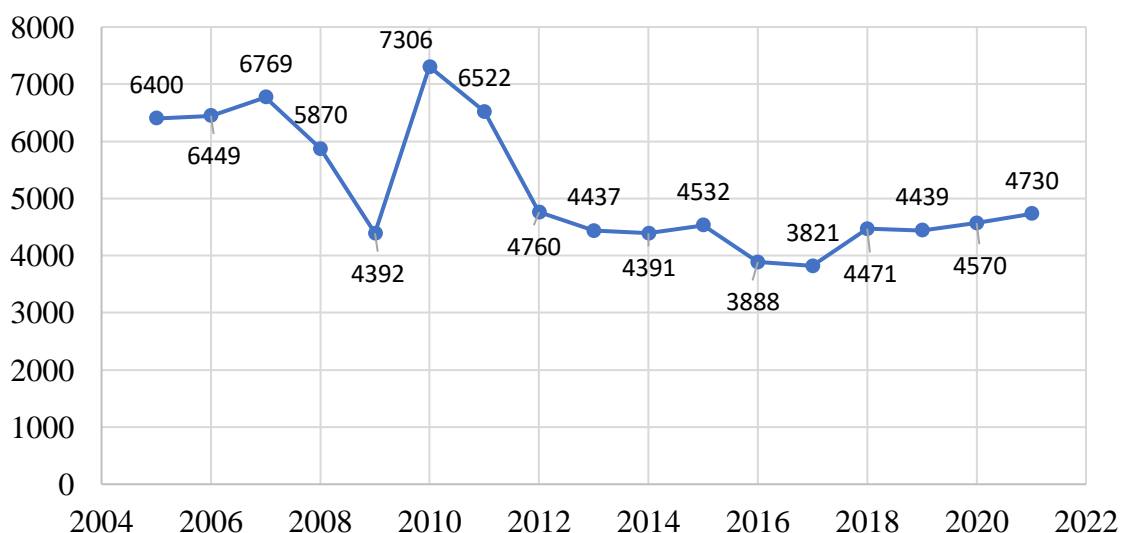
EÜE hiilgeajal, 1970. aastatel, oli osalejaid ligi 2000, mis moodustas 10% Eesti üliõpilaskonnast. Kogu EÜE 29 tegevusaasta jooksul võttis malevast osa üle 30 000 üliõpilase. (Estonica, 2020) EÕM-is osalejate arv ulatus 20 tegevusaastaga ulatus osalejate arv 150 000 piirimaile. (Taru et al., 2015) Ilmestamaks malevates osalenud noorte suurt osakaalu, annan sellest ülevaate 1985. a andmete põhjal. EÕM-i sihtgrupp olid 15–18-aastased noored. Selles vanusele vastavat statistikat ma noorte arvu kohta ei leidnud, kuid 15–19-aastaseid oli 101 055 (Eesti Statistikaamet, 2020). 1985. a osales EÕM-is 25 260 noort (Taru et al., 2015), seega ~25% kogu sihtgrupist.

Malevate tegevus kahanes 1980. aastate lõpul, kui NSV Liit oli majandusraskustes ja ettevõtetel ei olnud enam malevlastele tööd pakkuda (Estonica, 2020). Organisatsioonidena lõpetati tegevus 1990. a alguses. Suvised töölaagrid siiski päris ära ei kadunud, kuid olid väikesemahulised.

Eesti Vabariigi algusaastail oli malevate töö üsna tagasihoidlik. Pärnu Õpilasmalev jätkas iseseisvana juba 1991. aastal, Tartus jätkati õpilasmalevatega 1990. aastate keskel ja

Tallinnas 2001. a. Sihtasutus Eesti Õpilasmalev asutati 2003. aastal. Malevate tegevust hoogustas 2005. a käivitunud riiklik malevate toetusprogramm, kus osales 6400 õpilast. Statistikas ei kajastu malevad, kes tegutsesid muu rahastuse või vabatahtlikkuse alusel, seega võib eeldada, et tegelik malevates osalenud noorte arv on kõrgem. (Taru et al., 2015)

2010. a osales toetusprogrammi kaudu üle terve Eesti malevates üle 7300 noore ja sealt alates on arvud oluliselt langenud. Võib arvata, et selle põhjuseks on majanduslanguse pikaajaline mõju. Malevates osalejate arvust aastatel 2005–2021 annab ülevaate Joonis 2, mille koostas ise, põhinedes Eesti Noorsootöö Keskuse noortemalevate aruannetel ja statistilise arhiivi andmetel (Eesti Noorsootöö Keskus, 2020), Haridus- ja Noorteameti andmetel (Haridus- ja Noorteamet, 2022a) ning raamatu „Noorsootöö Eestis: 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni: ajalooline ülevaade“ andmetel (Taru et al., 2015).

Joonis 2. Õpilasmalevates osalejad 2005–2021, arv

2017. a juulis muutusid töölepingu seaduses alaealiste töötamise tingimused leebemaks, kuid osalejate arvu see veel ei mõjutanud, sest seadus muutus malevate toimumise perioodil ja paljud malevad toimusid veel vana seaduse kehtimise ajal. 2018. aastast alates makstakse tööandjatele alaealise tööle võtmise eest toetust. Usutavasti just nende seadusemuudatustega seoses toimus 2018. a osalejate arvus väike tõus, kuid viimasel aastakümnel olulisi muutusi osalejate arvus märgata ei ole.

Malevates võivad osaleda noored vanuses 7–26 eluaastat (Haridus- ja Noorteamet, 2022a) ning selles vanuses noori oli Eestis 2021. a 273 627 (Eesti Statistikaamet, 2022a).

Samal aastal töötas malevates 4730 noort (Haridus- ja Noorteamet, 2022b), seega osales nendes 1,7% sihtgruppi kuuluvatest noortest. Üldjuhul töötavad malevas noored vanuses 13–26 eluaastat, keda oli 183 568 (samas) ja kitsendades vanusegrupi vahemikku 13–26-aastastele, osales malevates 2,6% sihtgrupist. Võrreldes 2021. aastat ja eespool kirjeldatud 1985. aastat (25%) võib öelda, et malevas osalejate arv on vähenenud kümme korda.

Kuigi riiklikult koordineerib malevate korraldamist ja rahastamist Haridus- ja Noorteamet, on malevakorraldajad erinevad sihtasutused, MTÜ-d ja kohalikud omavalitsused või nende allasutused. Riigi jagatav toetus ei kata malevate tegelikke kulutusi ja omavalitsuste ressursid on piiratud.

Omavalitsuste võimekus malevate korraldamist toetada on erinev, seetõttu on ka malevas osalevate noorte arv piirkonniti väga erinev. Malevate korraldamisel on mitmeid väljakutseid. Paljudes piirkondades korraldavad malevaid omavalitsuse allasutused, kes teevad seda oma igapäevatöö kõrvalt. Rühmajuhtide palkamine ja koolitamine toob kaasa tööjõukulu, mis on eriti arvestatav ööbimisega malevate puhul. Ressursside puudumine seab piirid nii maleva toimumise pikkusele kui vormile – ööbimisega malevad on oluliselt kulukamad ja paljudes piirkondades neid just seetõttu ei toimuigi.

Hooajaliste töödega tegelevatel ettevõtetel on malevate toel võimalik kiirel ajal hulga tööd ära teha. Kuigi tööandjatele makstakse alaealise töötamise toetust, ei ole tööandjate leidmine lihtne. Tööandjate seisukohast võivad malevlaste palkamise kahjuks rääkida mitmed tegurid: maleva toimumise periood on lühike, alaealiste tööaeg ja neile lubatud tööd on piiratud, tuleb tegeleda bürokraatiaga, leida malevlastele töökohal juhendajad jpm. Leidub tööandjaid, kelle jaoks malev on mitte niivõrd tulu teenimise kui noortele võimaluse andmise ja ühiskonna heaks panustamise koht.

Alaealiste töötamise piirangute tõttu värbavad malevakorraldajad enamasti noori alates 13. eluaastast. Noori, kes sooviksid malevas osaleda, on sageli rohkem kui malevates pakutavaid kohti. Malevarühmad täituvad kiiresti ja paljud noored jäävad ilma võimalusest teenida taskuraha, kuid mis veel tähtsam – õppida eluks vajalikke oskusi ja väärtusi, mis neid iseseisvumisel toetaksid. Noorte ligipääs töökasvatusele õpilasmalevate näol on piiratud ja see on väljakutse, mida riiklikul tasemel lahendada.

3 UURIMISTÖÖ VALIM JA METOODIKA

Lähtuvalt uurimistöo probleemist ja eesmärgist on oluline välja selgitada:

1. Milliseid oskusi ja väärtusi töökasvatus ja varane töökogemus noortes arendab?
2. Kuidas toetab töökasvatus ja varane töökogemus noorte iseseisvumist?
3. Millised erinevused ja seosed ilmnevad varases töökogemuses ja töökasvatuses järgmistes gruppides:
 - mehed ja naised;
 - vanusegrupid 16–17 a, 18–20 a ja 21–24 a;
 - malevas osalenud ja mitteosalenud noored;
 - kodust töökasvatust kogenud ja mitte kogenud noored;
 - vabatahtlikku tööd teinud ja mitte teinud noored;
 - alaealisena tasustatud tööd teinud ja mitte teinud noored.

Kuna uurimisküsimused suunavad leidma objekte ja tunnuseid, mida mõõta ja võrrelda, valisin uurimuse läbiviimiseks kvantitatiivse uurimismeetodi. Käesolevas peatükis annan ülevaate valimist, uurimistöös kasutatud metoodikast, andmete kogumise ja analüüsimise protsessist.

3.1 Valimi kirjeldus

Valimisse kuulus 583 16–24-aastast noort. Vanuse alampiir oli 16 eluaastat. Selles vanuses lõpetab hulk noori põhihariduse omandamise ega ole enam koolikohustuslased, mis loob võimalusi iseseisvumiseks. Neil tekib lapsevanema nõusolekul seaduslik õigus töötada täiskasvanuga võrdselt 8 tundi päevas.

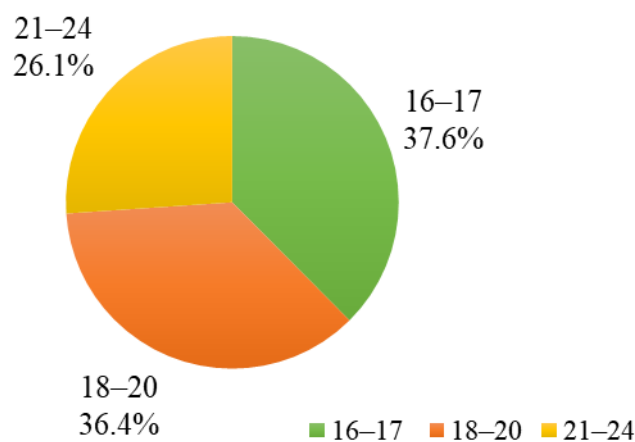
16-aastane saab end Töötukassas arvele võtta, kui ta on omandanud põhihariduse, kuid ei õpi ega tööta. Alaealisel on selleks vaja lapsevanema või seadusliku esindaja nõusolekut. Õigus töötutoetusele on töötul, kes oli töötuna arvelevõtmisele eelnenud aasta jooksul vähemalt 180 päeva hõivatud töö või tööga võrdsustatud tegevusega, näiteks viibinud ajateenistuses, kasvatanud alla 8-aastast last jm. Tavapäraselt määratakse töötutoetus töötuna arvel olevale töötule kaheksandast päevast peale töötutoetuse avalduse esitamist. Töötule, kes on enne töötuna arvelevõtmist õppinud statsionaarses või täiskoormusega õppes, määratakse töötutoetus 61. päevast peale töötutoetuse avalduse esitamist. (Tööturuteenuste ja -toetuste seadus, 2022).

Vanuse ülempiir sai määratud 24 eluaastat, kuna selles vanuses noored ei ole veel

alati täielikult iseseisvunud- nad omandavad haridust ja alles otsivad oma kohta tööturul. Mitmed organisatsioonid, kes teevad noorte kohta statistikat või tegelevad tööpoliitikaga, kasutavad sageli erinevate vanusegruppide üleminekul vanust 24 eluaastat. Näiteks strateegias „Euroopa 2020“ on varakult haridussüsteemist lahkunute vanuseks 18–24 eluaastat, Eesti Statistikaamet statistika ja Eesti Töötukassa kasutavad skaala vahemikke kuni 24 eluaastat.

Küsimustikku olid täitma oodatud kõik noored vanuses 16-24 eluaastat. Tegemist oli mittetöenäosusliku mugavusvalimiga, kuhu kuulusid inimesed, keda oli lihtne uurimusse saada. Mugavusvalimi kasutamisel ei saa teha uurimistulemustest põhjanevaid järeldusi ega üldistusi. (Creswell, 2012)

Eestis on 15–24-aastaseid noori 125 919 (Eesti Statistikaamet, 2020). Valimi esinduslikkuse tagamiseks arvutasin valimi suuruse kalkulaatori abil valimi mahuks 383 vastajat. Lõplikus valimis oli 583 noort, kellest 70,3% olid naissoost ja 29,7% meessoost indiviide. Vanusegruppide lõikes jagunesid vastanud järgmiselt: 16–17-aastased 37,6%, 18–20-aastased 36,3% ja 21–24-aastased 26,1%. Ülevaate vastajate vanuselise jaotusest annab Joonis 3.

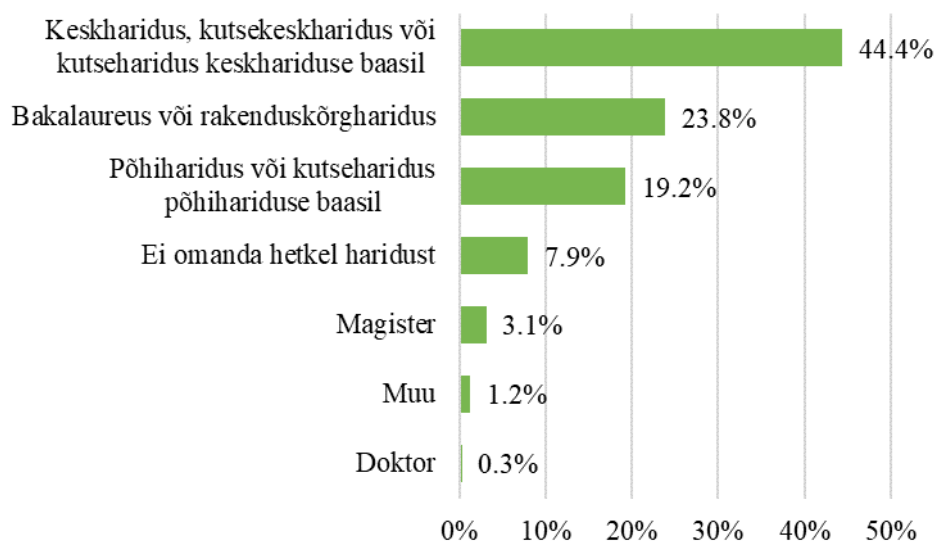
Joonis 3. Vastajate vanuseline jaotus, %

Küsitletute seas jagunesid vastajad kolme vanusegruppi: 16–17-aastased (37,6%), 18–20-aastased (36,4%) ja 21–24-aastased (26,1%). Kuigi naissoost vastajaid oli üle kahe korra rohkem kui meessoost vastajaid (vastavalt 70,3% ja 29,7%), jagunesid mõlema soo esindajad erinevates vanusegruppides üsna proportsionaalselt. Tabelis 1 on esitatud sooline jaotus vanusegruppide kaupa.

Tabel 1. Sooline jaotus vanusegruppide kaupa

Vanusegrupp	Naine		Mees		Kokku	
	N	%	N	%	N	%
16-17	150	36,6	69	39,9	219	37,6
18-20	150	36,6	62	35,8	212	36,4
21-24	110	26,8	42	24,3	152	26
Kokku	410	100	173	100	583	100

Valimis olid esindatud õppivad, töötavad, töötud, ajateenistuses, akadeemilisel või lapsehoolduspuhkusel viibijad. Vastajatest 90,8% omandas hetkel haridust. Suurim osa (44,4%) oli omandamas keskharidust, kutsekeskharidust või kutseharidust keskhariduse baasil. Bakalaureuseõpet või rakenduskõrgharidust oli omandamas 23,8% ja põhiharidust või kutseharidust põhihariduse baasil 19,2% vastanutest. Magistriõppes osales 3,1% ja doktoriõppes 0,3% vastanutest. Vastanute jaotus omandatava haridustaseme lõikes on esitatud Joonisel 4.

Joonis 4. Vastanute hetkel omandatav haridustase, %

3.2 Uurimismeetodi kirjeldus

Lähtuvalt uurimisprobleemist ja -küsimustest valisin uurimuse läbiviimiseks kvantitatiivse uurimismeetodi. Kvantitatiivse uurimismeetodi käigus kogutakse arvulisi andmeid ja analüüsitakse neid matemaatiliste protseduuride abil. See võimaldab leida vastuseid uurimisküsimustele, võrrelda gruppe, leida seoseid, tõlgendada tulemusi ning teha järeldusi. Uurimisstrateegiaks oli kaardistusüuring, mida kasutatakse sotsiaalteaduslikes

uurimistöodes laialdaselt. See võimaldab tuvastada valimi hoiakuid, arvamusi, käitumist või omadusi ja teha nende baasilt järeldusi ning üldistusi populatsioonile. Kaardistusuuringu uurimistüüp oli läbilõikeuuring, mille käigus viidi andmete kogumine läbi ühe korra. (Creswell, 2012)

Andmekogumise instrumendiks oli veebipõhine ankeet, mille eeliseks on suure hulga andmete kogumine lühikese aja jooksul. Küsimustiku koostamisel toetusin kolmele varasemalt läbi viidud uuringu küsimustikule:

- õpingute katkestamise põhjused kutseõppes (Beilmann al et., 2012);
- Eesti kutseõppe 2015.–2016. aasta vilistlaste uuring (Ernst & Young Baltic AS [EY] & Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2017);
- rahvusvahelise täiskasvanute oskuste uuringu PIAAC taustaküsimustik (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2008).

Täiendasin küsimustikku enda koostatud küsimustega, mis võimaldaks uurimisküsimustele vastused leida.

Eestikeelse küsimustiku koostas Google Forms. See koosnes 46st küsimusest, millest 20 olid valikvastuse või mitme valikuvõimalusega ja 26 väidet Likerti skaalal. Likerti skaala on teadusuuringutes laialdaselt kasutatav instrument, mis võimaldab määrata sagedusi, korrelatsioone ja teisi kvantitatiivse analüüsi vorme ning mõõta vastajate hoiakuid. See võimaldab anda küsimustele või väidetele vastused kindlaksmääratud vahemikus. Vastuste vahemik peab sisaldama kõiki võimalikke vastusevariante, mida vastajad võiksid soovida anda (Cohen et al., 2005). Likerti skaala abil annavad vastajad etteantud väidetele hinnangu nendega nõustumise või mittenõustumise kohta. Väidetele vastamiseks antud valikute arv on paaritu (5 või 7), keskmine valik võimaldab vastajal jääda neutraalseks. (Tullis & Albert, 2008)

Küsimustikus andis vastaja hinnangu väidetele Likerti skaalal, kus vastuste tasemed on seostatud kindlate järgnevuses olevate numbritega: 5 – nõustun täielikult, 4 – olen pigem nõus, 3 – ei oska öelda, 2 – pigem ei ole nõus, 1 – ei nõustu üldse. Ankeetküsitlus on esitletud Lisa 1 all.

Küsitluskava sisaldas järgmisi sisuplokke:

1. vastajate üldised andmed;
2. õpiteekond: õppimisega hõivatus, hetkel omandatav haridustase, rahulolu haridusega, õpingute katkestamine ja selle põhjused;
3. tööteekond: materiaalne toimetulek, tööga hõivatus ja töökoormus, tööga rahulolu, töötuse kogemus ja põhjused;

4. töö alaealisena: kodune töökasvatus alaealisena; kodutööde eest saadavad hüved; vabatahtliku töö kogemus; tasustatud töötamise kogemus alaealisena; vanus esimese tasustatud töökogemuse ajal; töö tegemise aeg; töö tegemise valdkond; töö leidmine alaealisena; õpilasmalevas töötamise kogemus; õpilasmalevas töötamise põhjused; vanus õpilasmalevas töötamise ajal;
5. töökasvatuse kaudu arenenud oskused;
6. töökasvatuse kaudu kujunenud väärtushinnangud ja toetus iseseisvumisele.

Uuringu reliaablust mõõdetakse Cronbachi α abil. See väljendab üksikute küsimuste vahelist korrelatsioonide koefitsienti ehk iga küsimuse korrelatsiooni kõigi teiste seotud küsimuste väärtuste summaga. See on sisemise järjepidevuse mõõt (Cohen et al., 2007). Cronbachi α väärtused võivad jääda vahemikku 0 (reliablus puudub) kuni 1 (kõrgeim reliaablus). Kui α väärtus on näiteks 90, siis võib seda tõlgendades öelda, et küsimustik on 90% usaldusväärne. (Brown, 2002) Uuringu sisereliaablus on aktsepteeritav, kui selle tulemus on $> 0,7$. Likerti skaala väidete sisereliaabluse tulemused on välja toodud Tabelis 2.

Tabel 2. Uuringu reliaablusnäitaja Cronbachi α tulemused

	Cronbachi α	N
Kogu küsimustiku väited	0,877	26
Oskuste arengu väited	0,907	12
Väärtushinnangute väited	0,752	10

3.3 Andmete kogumise meetodid ja protsess

Andmete kogumine toimus perioodil 24.02–05.03.2020. Vastajaid oli kokku 583. Küsimustiku täitmise üleskutset levitasin e-kirja teel Eesti Hariduse Infosüsteemis olevate õppeasutuste üldkontaktide kaudu. Kokku said e-kirja ~500 kooli. Jagasin küsimustikku noorteorganisatsioonide seas ja enda tutvusringkonnas Facebook sotsiaalmeediakanali kaudu. Mugavamaks täitmiseks oli küsimustikule võimalik vastata nii nutiseadmes ruutkoodi abil kui arvutis endale sobival ajal ja kohas.

Küsimustikus oli uuringu osalejatele selgelt kirjeldatud uuringu ja küsitlusandmete kasutamise eesmärgid ning et selle täitmine on vabatahtlik ja anonüümne. Küsimustikus puudusid küsimused uuritava identifitseerivate andmete kohta. Andmete töötlemisel

pidasin oluliseks neid korrektselt tõlgendada, jõudmaks tõeste uurimistulemusteni. Pärast uuringu läbiviimist kustutan Google Forms keskkonnas oleva andmefaili.

3.4 Andmete analüüsi protsess

Andmeanalüüsi meetodina kasutasin statistilist analüüsiprogrammi IBM SPSS Statistics 26. Andmete kättesaamiseks laadisin vastused Google Forms keskkonnast Microsoft Exceli tabelisse. Esmalt korrastasin andmed ja kustutasin ebavajaliku informatsiooni, näiteks ankeedi täitmise kellaaja. Esialguses andmetabelis olid tunnustel sõnalised väärtused, kvantitatiivne andmeanalüüs nõuab aga numbrilisi väärtusi. Selleks korrastasin andmefaili – asendasin küsimused sobivate lühenditega ja andsin kõikidele tabelis olevatele andmetele numbrilised väärtused ehk koodid. Iga kodeeritud väärtuse juurde lisasin kommentaarina selgituse, milline number millisele sõnalisele väärtusele vastab. Seejärel eksportisin andmestiku SPSS programmi. Määrasin igale küsimusele sobiva järjestus- või ordinaalse tunnuse ja lisasin igale tunnusele sobiva koodi. Mitme valikuvõimalusega küsimused kodeerisin dihhotoomselt – moodustasin iga vastusevariandi kohta tunnused ning tähistasin need väärtusega jah/ei. Andmetöötluseks sisestatud lühendid ja koodid on välja toodud Lisas 2.

Andmete analüüsimiseks kasutasin kirjeldavat statistikat, korrelatsioonanalüüsi, Mann-Whitney U testi, Hii-ruut-testi ja Kruskal-Wallise testi. Gruppide võrdlemisel kasutasin mitteparameetrilisi teste, kuna Likerti skaalal esitatud väited ei vastanud normaaljaotusele.

Kirjeldavat statistikat kasutatakse sagedusjaotuste ja -tabelite koostamiseks, aritmeetiliste keskmiste ehk keskväärtuste, standardhälbe, moodi, mediaani, asümmeetriakordaja ja järskuskordaja, normaaljaotuse jpm leidmiseks (Tooding, 2007).

Korrelatsioonanalüüsiga uuritakse seoseid kahe arvulise või pikema skaalaga järjestustunnuse vahel ning kirjeldatakse seose tugevust ja suunda. Spearmani korrelatsioonanalüüs võimaldab vaadelda mitteparameetriliste tunnuste vahelisi seoseid, mistõttu see sobib kasutamiseks Likerti skaalal olevate küsimuste korral. (Rootalu, 2014) Spearmani astakorrelatsioonikordaja ρ (roo) väärtus jääb vahemikku -1 kuni 1. Monotoonne seos võib olla negatiivne ($\rho = -1$) või positiivne ($\rho = 1$), väärtus 0 näitab seose puudumist. Seos on seda tugevam, mida lähemal on ρ arvule 1 ja seda nõrgem, mida lähemal on ρ arvule 0. (Tooding, 2007) Korrelatsioonikordaja seoste tugevuste väärtused jagunevad: < 0- väga nõrk < 0,1- nõrk < 0,3- keskmine < 0,5- tugev < 0,8- väga tugev

(Cohen et al., 2007). Astakute vahelised statistiliselt olulised erinevused saavad kinnitust, kui statistilise olulisuse näitaja $p < 0,05$. Tulemustes on p juures välja toodud ka indiviidide arv (N).

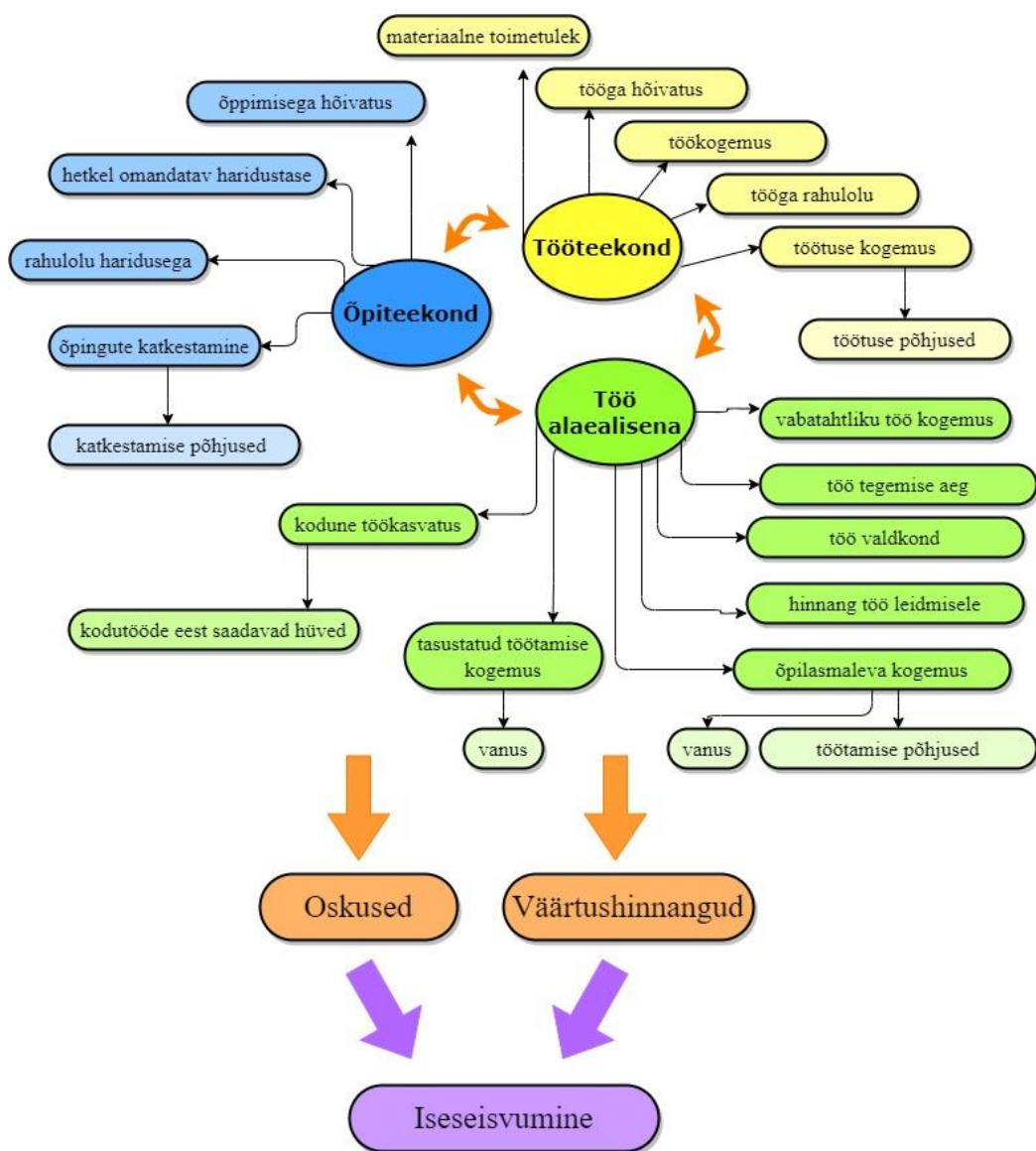
Hii-ruut-test (χ^2 -test) on sobilik mitme sõltumatu grupi jaotuste võrdlemiseks ja nende omavahelise seose iseloomustamiseks (Tooding, 2007). χ^2 -statistik mõõdab erinevust tegelike sageduste ja oodatavate sageduste vahel risttabelis ning näitab, kas nende vahel on statistiliselt olulisi erinevusi või mitte (Cohen et al., 2005). Statistiliselt olulised erinevused saavad kinnitust, kui olulisustõenäosus $p < 0,05$. Tulemustes tähistab χ^2 -testistatistikut, p olulisustõenäosust, sulgudes on välja toodud vabadusastmete arv ja indiviidide arv (N). Cramer V tähistab seosekordajat. Crameri seosekordaja V väärtus jääb vahemikku $0 - 1$ (Tooding, 2007). Seos on seda tugevam, mida lähemal on Cramer V arvule 1 ja seda nõrgem, mida lähemal on p arvule 0 . χ^2 -testi puhul on vahel vajalik tõeste uurimistulemuste saamiseks andmestikku kaaluda. Gruppide võrdluses kaalusin vajadusel enne χ^2 -testi läbiviimist indiviidide sagedust, sest võrreldavates gruppides oli indiviidide arv väga erinev.

Kruskal-Wallisese mitteparameetriline test võimaldab võrrelda üheaegselt kolme või enamat gruppi ja saada teada, kas nende vahel ilmnevad statistiliselt olulised erinevused (Cohen et al., 2007). Võrreldavate gruppide puhul leitakse analüüsi teel keskmised astakud ehk järjekorranumbrid kogumis, kuid see, milliste gruppide vahel erinevused esinevad, on vaja välja selgitada täiendavate testide abil. (Tooding, 2007) Statistiliselt olulised erinevused saavad kinnitust, kui olulisustõenäosus $p < 0,05$. Tulemustes tähistab H testistatistikut, p olulisustõenäosust, sulgudes on välja toodud vabadusastmete arv.

Mann-Whitney U testiga uuritakse kahe grupi statistilist olulist erinevust keskväärtuste võrdlemise teel. Võrreldavate gruppide puhul leitakse analüüsi teel keskmised astakud ehk järjekorranumbrid kogumis, kuid see, milliste gruppide vahel erinevused esinesid, on vaja välja selgitada täiendavate testide abil. (Cohen et al., 2007) Statistiliselt olulised erinevused saavad kinnitust, kui olulisustõenäosus $p < 0,05$. Tulemustes tähistab U testistatistikut ja p olulisustõenäosust.

4 EMPIIRILISE UURIMISTÖÖ TULEMUSED: TÖÖKASVATUSE JA VARASE TÖÖKOGEMUSE ROLL NOORTE ISESEISVUMISE TOETAJANA

Antud peatükis esitan sisuplokkide kaupa empiirilises uuringus kogutud ja analüüsitud andmete põhjal saadud tulemused. Uurimistöö empiirilise osa visualiseerimiseks koostasın skeemi (Joonis 5). See annab ülevaate, milliseid aspekte iga teema all uurisin. Õpiteekond, tööteekond ja alaealisena tehtud töö on omavahel tihedalt seotud. Nende kaudu arenevad oskused ja väärtushinnangud, mis toetavad noorte iseseisvumist.

Joonis 5. Töö empiirilise osa ülesehitus

Esimeses alapeatükis analüüsin respondentide õpiteekonda: õppimisega hõivatust, hetkel omandatavat haridustaset, rahulolu haridusega, õpingute katkestamist ja selle

põhjuseid. Teises alapeatükis analüüsin respondentide tööteekonda: materiaalist toimetulekut, tööga hõivatust ja töökoormust, tööga rahulolu, töötuse kogemust ja põhjuseid. Kolmandas alapeatükis analüüsin respondentide töö ja -kasvatusega kokkupuudet alaealisena: kodust töökasvatust ja selle eest saadavaid hüvesid, vabatahtliku töö kogemust, tasustatud töö kogemust ja vanust selle ajal, töö tegemise aega ja valdkonda, hinnangut töö leidmisele alaealisena, õpilasmalevas töötamise kogemust ja põhjuseid ning vanust selle ajal. Neljandas alapeatükis analüüsin töökasvatuse ja varase töökogemusega arenenud oskuseid. Viiendas alapeatükis analüüsin töökasvatuse ja varase töökogemusega kujunenud väärtushinnanguid ja toetust iseseisvumisele.

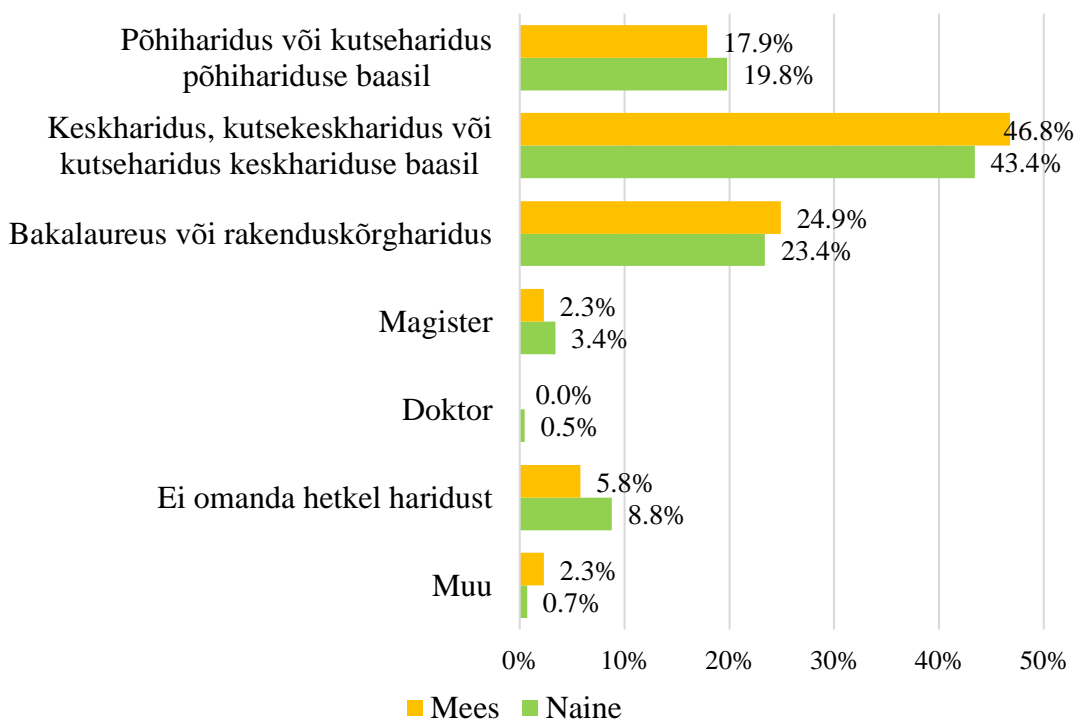
4.1 Õpiteekond

Õppimisega oli hõivatud 530 (90,9%) vastanut. Küsitletute hulgas oli kõige rohkem neid, kes omandasid keskharidust, kutsekeskharidust või kutseharidust keskhariduse baasil (44,4%). Ligi veerand omandasid bakalaureust või rakenduskõrgharidust ja viiendik põhiharidust või kutseharidust põhihariduse baasil. Kõige vähem oli magistriõppes, doktoriõppes ja muus vormis hariduse omandajaid. Õppimisega ei olnud hõivatud 7,9% vastanutest. Vastanute hetkel omandatav haridustase on välja toodud Tabelis 3.

Tabel 3. Vastanute hetkel omandatav haridustase

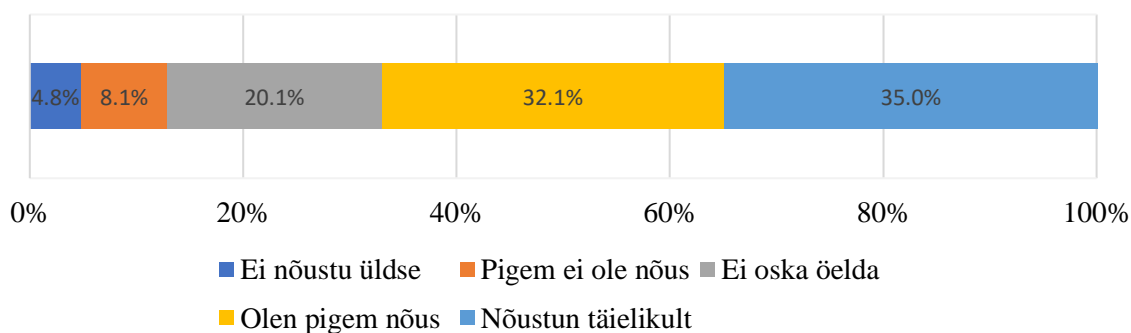
	N	%
Keskharidus, kutsekeskharidus või kutseharidus keskhariduse baasil	259	44,4
Bakalaureus või rakenduskõrgharidus	139	23,9
Põhiharidus või kutseharidus põhihariduse baasil	112	19,2
Ei omanda hetkel haridust	46	7,9
Magistriõpe	18	3,1
Muu	7	1,2
Doktoriõpe	2	0,3
Kokku	583	100

Hetkel omandatava haridustaseme võrdlemiseks erinevast soost vastajate seas kaalusin andmestiku ja viisin läbi Hii-ruut (χ^2)-testi. Statistiliselt olulisi erinevusi gruppide vahel ei ilmnenud ($p > 0,05$), seega võib öelda, et omandatav haridustase on meeste ja naiste seas üsna sarnane. Mehed ei olnud doktoriõppes esindatud, seevastu naisi oli kaks. Joonisel 6 on välja toodud meeste ja naiste hetkel omandatav haridustase.

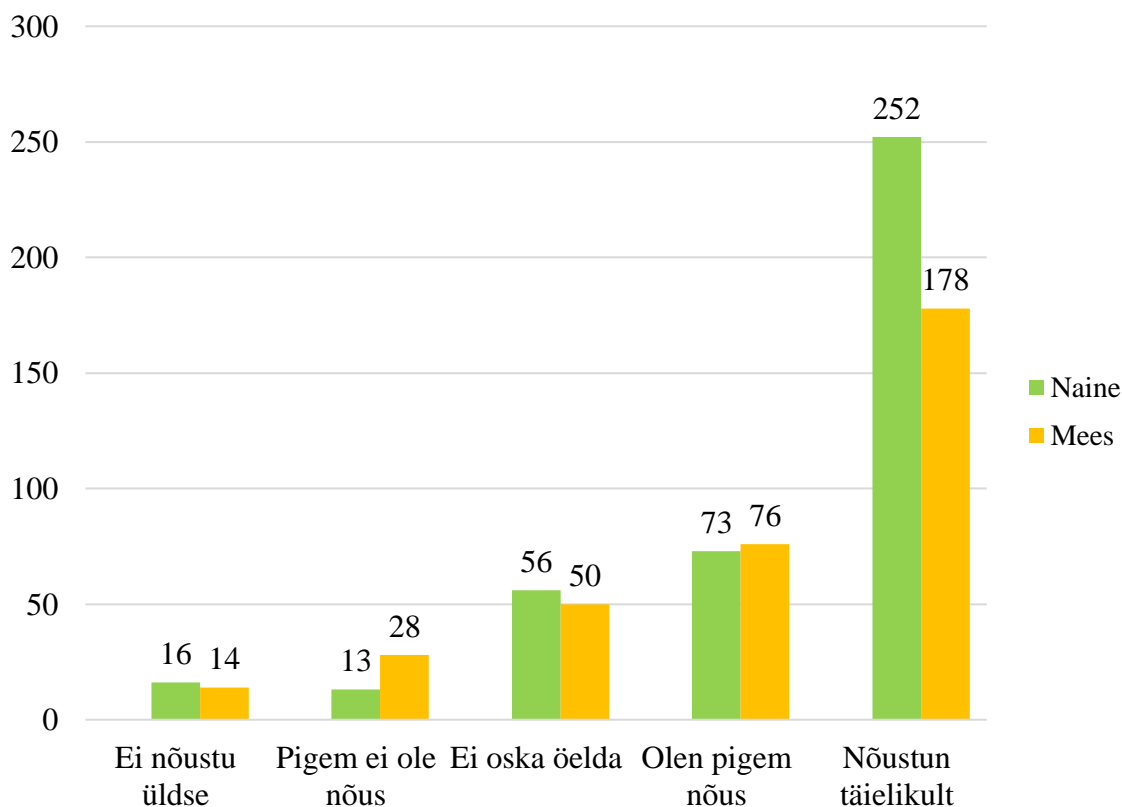
Joonis 6. Meeste ja naiste hetkel omandatav haridustase, %

Vastajatel paluti hinnata, kuivõrd rahul on nad praeguseks omandatud haridustasemega. Rahulolu oli vastanutel sarnane (keskväärtus 3,83–3,85). 2/3 oli oma haridustasemega pigem rahul või väga rahul. Viieks üheksast ei osanud seisukohta võtta. Kõige vähem oli vastanuid, kes olid oma haridustasemega pigem rahulolematud või väga rahulolematud. Vastuste sagedusjaotus on esitatud Joonisel 7.

Joonis 7. Vastuste jaotumine väitele haridustasemega rahulolu kohta, %

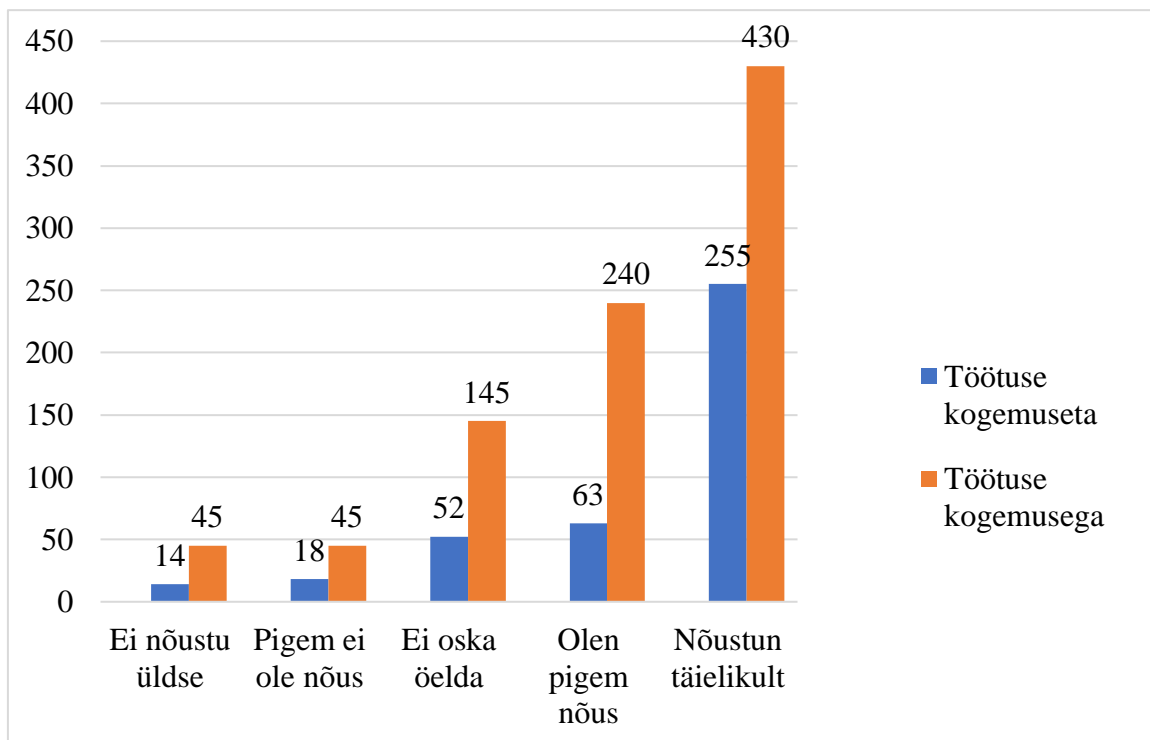
Spearmani astakkorrelatsioonikordaja tulemused kinnitavad, et vastajate soo ja edasiõppimise plaanide vahel on nõrk negatiivne statistiliselt oluline seos ($\rho(583) = -0,095$, $p < 0,022$). Naiste seas on oluliselt rohkem neid, plaanivad tulevikus edasi õppida. Kaalutud andmestikuga sooline sagedusjaotus edasiõppimise plaanide kohta on esitatud Joonisel 8.

Joonis 8. Sooline sagedusjaotus edasiõppimise plaanide kohta, arv

Spearmani astakkorrelatsioon näitas, et haridusega rahulolul ja alaealisena tööd leidmisel oli nõrk positiivne monotoonne statistiliselt oluline seos ($\rho(539) = 0,094$, $p < 0,029$). Mida lihtsam oli vastajal alaealisena tööd leida, seda kõrgem oli tema rahulolu praeguseks omandatud haridustasemega. Haridusega rahulolul ja õpingute katkestamisel on samuti nõrk negatiivne monotoonne statistiliselt oluline seos ($\rho(583) = -0,111$, $p < 0,08$). Õpingute katkestajad on oma praeguseks omandatud haridustasemega vähem rahul.

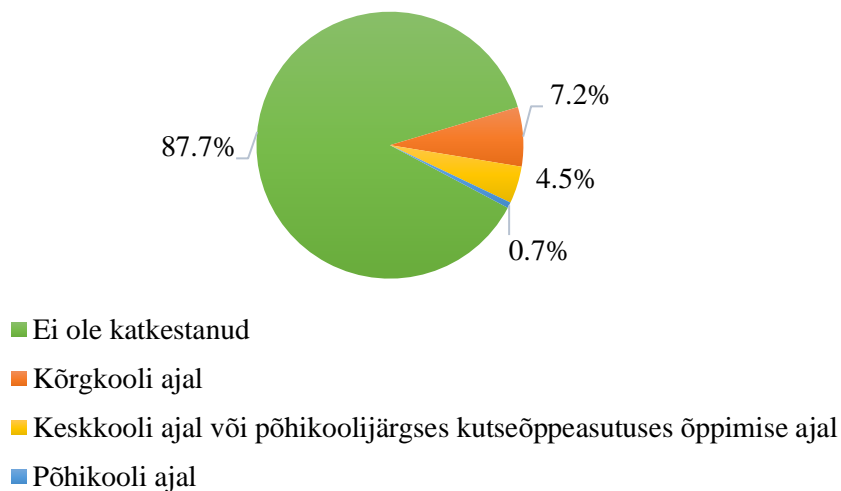
Statistiliselt oluline negatiivne seos ilmnes töötuse kogemusel ning edasiõppimise plaanidel ($\rho(583) = -0,131$, $p < 0,002$). Vastajad, kes on kogunud töötust, plaanivad tulevikus kindlasti edasi õppima minna. Kaalutud vastuste jaotuvus edasiste õppimisega jätkamise plaanide kohta on kajastatud Joonisel 9.

Joonis 9. Töötuse kogemuse seos edasiõppimise plaanidega, arv

Vanusegruppide võrdluses Kruskal-Wallise testiga selgus, et keskväärtuste hinnangud erinesid kõige nooremas vanusegrupis ja ilmnesid statistiliselt olulised erinevused. 16–17-aastaste hinnang väitele “Plaanin tulevikus edasi õppima minna” oli kõrgem (keskväärtus 4,61) kui 18–20-aastaste grupis (keskväärtus 4,31) ning kõige madalam vanimas vanusegrupis 21–24 eluaastat (keskväärtus 3,59). See tulemus on üsna loomulik ja eeldatav. 16–17-aastased omandavad selles vanuses põhi- või kesk(eri)haridust. On tavapärane, et haridustee ei lõppe põhiharidusega ja minnakse omandama kesk(eri)haridust. Paljud jätkavad peale keskhariduse omandamist õpinguid kutsekoolides või kõrgkoolides. 21–24-aastaste seas on rohkem neid, kes on juba teinud oma valikud seoses õpingute ja tööga, omandavad kõrgharidust, on lõpetanud kõrghariduse omandamise või on tööga hõivatud.

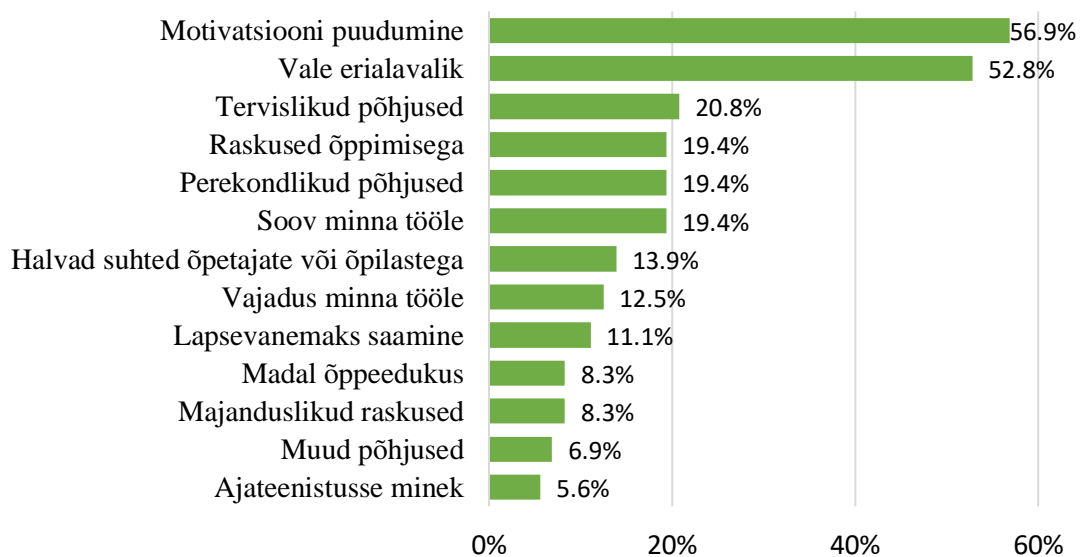
Õpingute katkestanuid oli vastanute seas 12,35%. Kõrgkoolis oli katkestanuid 7,2%, keskkoolis ja põhikoolijärgses kutseõppeasutuses õppimise ajal 4,5% ning põhikooli ajal 0,7%. Selgus, et mida kõrgem on omandatav haridusaste, seda suurem on õpingute katkestanute arv. Põhikoolis on katkestamine väiksem, sest põhiharidus on kohustuslik. Õpingute katkestamise sagedus erinevatel haridusastmetel on toodud välja Joonisel 10.

Joonis 10. Õpingute katkestamise sagedus erinevatel haridusastmetel, %

Hii-ruut-testiga statistiliselt olulist erinevust meeste ja naiste vastustes ei ilmnenud. Spearmani astakorrelatsioonikordaja tulemused kinnitavad, et õpingute katkestamise ja töötuse vahel on nõrk positiivne statistiliselt oluline seos ($\rho(583) = 0,174, p < 0,000$). Õpingute katkestanud vastajate seas on töötuse kogemusega inimesi rohkem kui nende seas, kes ei ole õpinguid katkestanud.

Õpingute katkestamise peamiste põhjustena eristusid selgelt motivatsiooni puudumine (56,9%) ja vale erialavalik (52,8%). Pea iga viies noor katkestas õpingud tervislikel või perekondlikel põhjustel, õppimisega kaasnevate raskuste tõttu või soovist minna tööle. Õpingute katkestamise põhjused on välja toodud Joonisel 11.

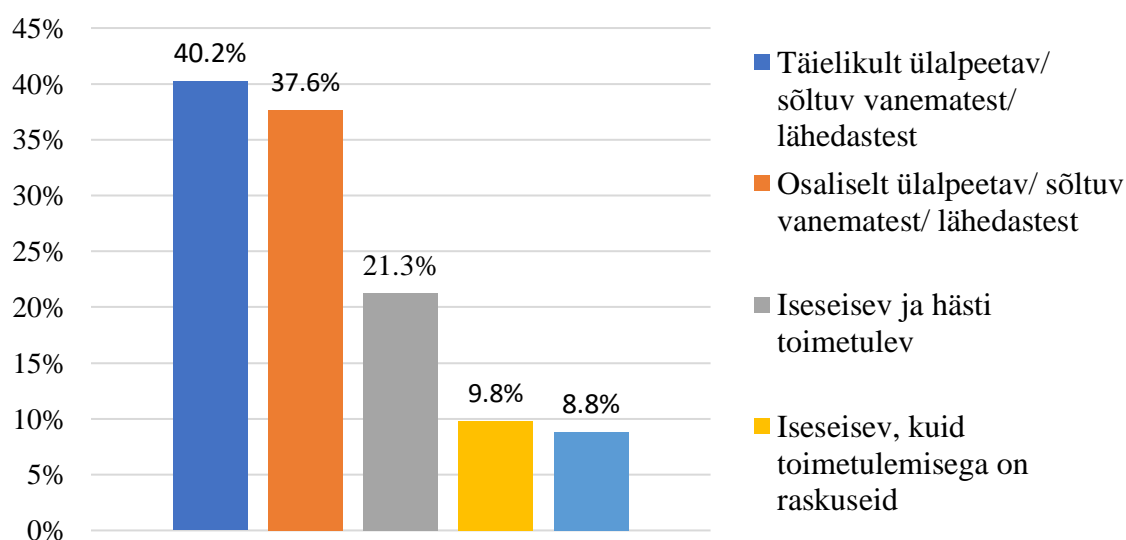

Joonis 11. Õpingute katkestamise põhjused osakaalude lõikes, %

Spearmani astakorrelatsioonikordaja tulemused kinnitavad statistiliselt olulisi seoseid soo ja õpingute katkestamise põhjuste vahel. Majanduslike raskuste tõttu ($\rho(72) = 0,262$, $p < 0,026$) ja ajateenistusse mineku tõttu ($\rho(72) = 0,391$, $p < 0,001$) katkestajaid oli rohkem meeste seas. Tervislikel põhjustel katkestajate seas on naisi rohkem kui mehi ($\rho(72) = 0,242$, $p < 0,041$). Ilmnesid keskmise tugevusega statistiliselt olulised positiivsed seosed erinevate õpingute katkestamise põhjuste vahel. Õpiraskustel on seos motivatsiooni puudumise ($\rho(72) = 0,427$, $p < 0,000$) ja madala õppeedukusega ($\rho(72) = 0,360$, $p < 0,002$). Halbadel suhetel koolis on seos motivatsiooni puudumisega ($\rho(72) = 0,268$, $p < 0,023$).

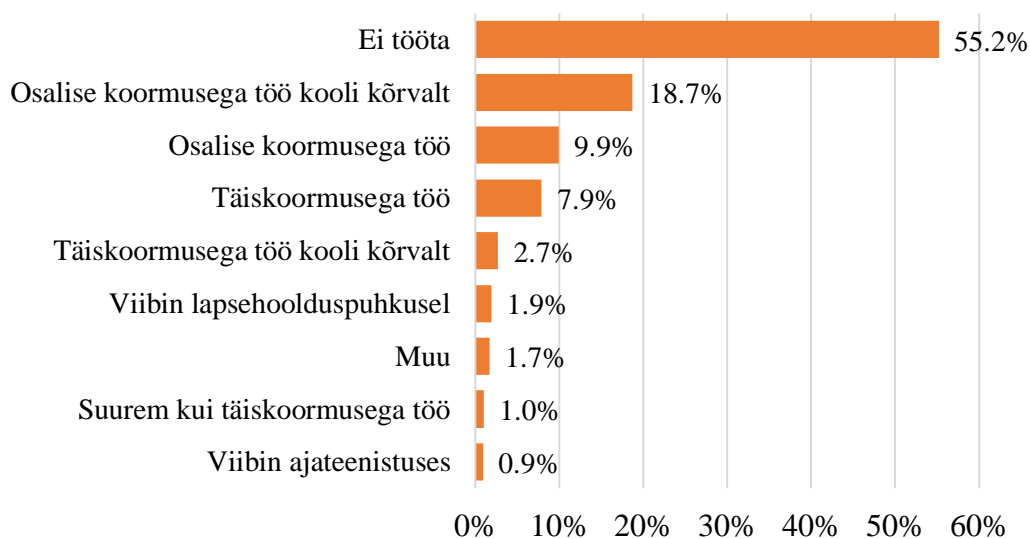
4.2 Tööteekond

Respondentidel paluti hinnata oma materiaalsel toimetulekul. Nooremates vanusegruppides (16–17 ja 18–20) olid vastajad enamasti ülalpeetavad ja vanematest või/ja lähedastest sõltuvad. Vanuse suurenedes materiaalne sõltuvus vanematest või lähedastest vähenes, kuid suurenes sõltuvus erinevatest hüvitistest ja toetustest. See on selgitatav erinevate põhjustega: tööle asunud noored muutuvad materiaalselt iseseisva(ma)ks, lapsevanemaks saanud, õppivatel ja töötutel noortel tekib õigus erinevatele toetustele ja hüvitistele. Meeste ja naiste vastustes statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud. Vastanute hinnang materiaalsele toimetulekule on esitatud Joonisel 12.

Joonis 12. Hinnang materiaalsele toimetulekule osakaalude lõikes, %

Selgitasin välja vastajate tööga hõivatus ja töökoormuse. Enim oli neid, kes ei töötanud (55,2%), mis on selgitatav sellega, et suur osa noori selles vanuses õpib. Tööga oli osaliselt või täielikult hõivatud 40,3% noortest. Töötavaid õpilasi oli ligi viiendik vastajatest (21,4%): osalise koormusega 18,7% ja täiskoormusega 2,7% vastajatest. Ainult töötamisega tegeles ligi viiendik vastajatest (18,8%): osalise koormusega töötas 9,9%, täiskoormusega 7,9% ja suurema kui täiskoormusega 1% vastajatest. Muul viisil, lapsehoolduspuhkusel või ajateenistuses viibis 4,5% vastajatest. Joonisel 13 on esitatud vastanute tööga hõivatus ja töökoormus.

Joonis 13. Tööga hõivatus ja töökoormus, %

Selgitasin välja tööga hõivatus ja töökoormuse vanusegruppide kaupa. 16–17-aastastest töötas 18,7% vastanutest: osalise koormusega 7 naist ja 3 meest, täiskoormusega 3 naist, osalise koormusega kooli kõrvalt 20 naist ja 5 meest, täiskoormusega kooli kõrvalt 1 naine. Muul viisil oli hõivatud 2 naist.

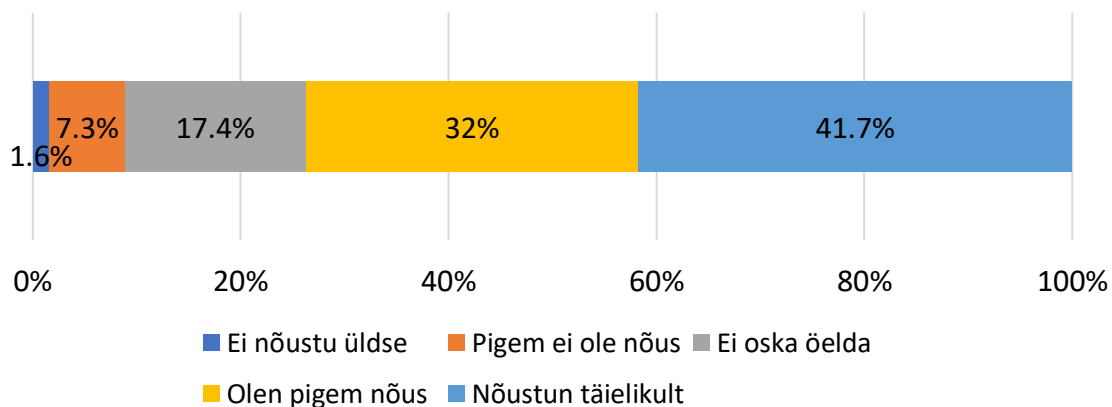
18–20-aastastest töötas 47,2% vastanutest: osalise koormusega 20 naist ja 9 meest, täiskoormusega 5 naist ja 1 mees, osalise koormusega kooli kõrvalt 37 naist ja 14 meest, täiskoormusega kooli kõrvalt 4 naist ja 2 meest, ajateenistuses viibib 4 meest. Muul viisil oli hõivatud 2 naist ja 2 meest.

21–24-aastastest töötas 78,9% vastanutest: osalise koormusega 15 naist ja 4 meest, täiskoormusega 30 naist ja 7 meest, suurema kui täiskoormusega 3 naist ja 3 meest, osalise koormusega kooli kõrvalt 19 naist ja 14 meest, täiskoormusega kooli kõrvalt 8 naist ja 1

mees, lapsehoolduspuhkusel viibis 11 naist, ajateenistuses 1 mees. Muul viisil oli hõivatud 4 naist.

Vastustest selgus, et 16–17-aastastest oli tööga hõivatud pea iga viies noor ja 18–20-aastastest ligi pooled vastanutest. Mõlemas vanusegrupis oli kõige levinum töötamise viis osalise koormusega töö kooli kõrvalt, millele järgnes osalise koormusega töötamine. 21–24-aastaste seas oli üsna võrdselt täiskoormusega töötajaid ja õpingute kõrvalt osalise koormusega töötajaid. Võib järeldada, et õpingute kõrvalt töötamine on noorte seas üsna levinud. See annab võimaluse paremaks materiaalseks toimetulekuks ja sõltuvuse vähenemiseks vanematest või lähedastest. Populaarne oli ka töötamine osalise koormusega. Sellel võib olla mitmeid põhjuseid, näiteks soovitakse hoida töö- ja eraelus paremat tasakaalu, jätta rohkem aega hobidega tegelemiseks, perega veetmiseks või enese täiendamiseks. Sageli toetavad vanemad oma lapsi iseseisvumisel üsna pikka aega nii materiaalselt kui elamispinna näol. Neilt võidakse ka oodata omapoolset panust pere kulude jagamisel. Malevas osalenud ja mitteosalenud noorte vahel olulisi erinevusi ei ilmnenud.

Vastajatel paluti hinnata, kui võrd rahul on nad oma praeguse tööga. Tulemused on esitatud Joonisel 14. Meeste ja naiste ning malevas osalenud ja mitteosalenud vastajate tulemused on sarnased. Malevas osalenud noored ei valinud vastusevarianti „ei nõustu üldse.“

Joonis 14. Vastuste jaotumine väitele „Olen oma praeguse tööga rahul,“ %

Vanusegruppide võrdluses Kruskal-Wallise testiga selgus, et statistiliselt olulised erinevused ilmnesid 16–17-aastaste vanusegrupis, kes hindasid tööga rahulolu võrreldes teiste gruppidega kõige madalamalt (keskväärtus 3,9). Ükski vastaja ei ole valinud kõige madalamat hinnangut „ei nõustu üldse“. Eelnevalt selgus, et 18,7% selles vanuses vastanutest on tööga erineval viisil hõivatud ja nendest 2/3 töötavad õpingute kõrvalt.

Õppimise ja töö ühildamist alaealisel võivad piirata nii seadusandlus kui töö tegemiseks sobiv aeg ning valikuvõimaluste vähesus võib olla seotud madalama rahuloluga. Täiskasvanutel on oluliselt suuremad võimalused leida endale meelepärane töö. Mõnevõrra kõrgemalt hindasid tööga rahulolu 21–24-aastased (keskväärtus 4,05) ja 18–20-aastased (keskväärtus 4,1).

Spearmani astakorrelatsioonikordaja tulemused kinnitavad statistiliselt olulist negatiivset seost tööga rahulolu ja töötuse kogemuse vahel ($\rho(247) = -0,0166$, $p < 0,009$). Mida kõrgemalt hinnati tööga rahulolu, seda väiksem oli vastajate töötuse kogemus.

Vastajate hulgast oli töötuse kogemus 181 noorel ehk 31% vastanutest. Nii kõrge noorte töötute hulk, eriti noorimas vanuserühmas, paneb arvama, et noored ei pruugi olla teadlikud töötuse mõiste tähendusest. Siin ilmneb uuringu üks nõrkus – küsimustiku koostamisel jäi töötuse mõiste vastajale lahti selgitamata.

Töötute osakaalust moodustasid Töötukassas registreerimata töötud 23,5% ja registreeritud töötud 5,3%. Kogemust nii registreeritud kui registreerimata töötuna oli 2,2% noorel. Statistiliselt olulist erinevust sooti ja vanusegruppide vahel ei ilmnenud.

Vanuses 16–17 ja 18–20 oli töötukassas registreeritud töötuid vaid 10–19%. Üheks põhjuseks võib olla just see, et koolist tulevatele noortele hakatakse töötutoetust maksma alles 61. päevast ning pikk ooteaeg pärsib motivatsiooni töötuks registreerimise protsessi läbi teha. Ilmselt on selles vanuses ka töötuse aeg üsna lühike, kuna paljud noored liiguvad uue õppeaasta algul tagasi haridussüsteemi. Vanuses 21–24 on märgata registreeritud töötajate arvu kasvamist – 40% neist on olnud Töötukassas töötuna arvel. Ülevaate vanusegruppide ja töötuse ametlikkuse kohta annab Tabel 4.

Tabel 4. Töötuse ametlikkuse kogemus vanusegruppide lõikes, arv

	Vanusegrupp			Kokku
	16-17	18-20	21-24	
Ei	166	154	82	402
Jah, registreeritud töötuna	1	7	23	31
Jah, kuid ei olnud töötukassas arvel	48	47	42	137
Jah- nii registreeritud töötuna kui ilma	4	4	5	13
Kokku	219	212	152	583

Töötuse peamiste põhjustena nimetati peamiselt sobiva töö mitteleidmist (50,9%)

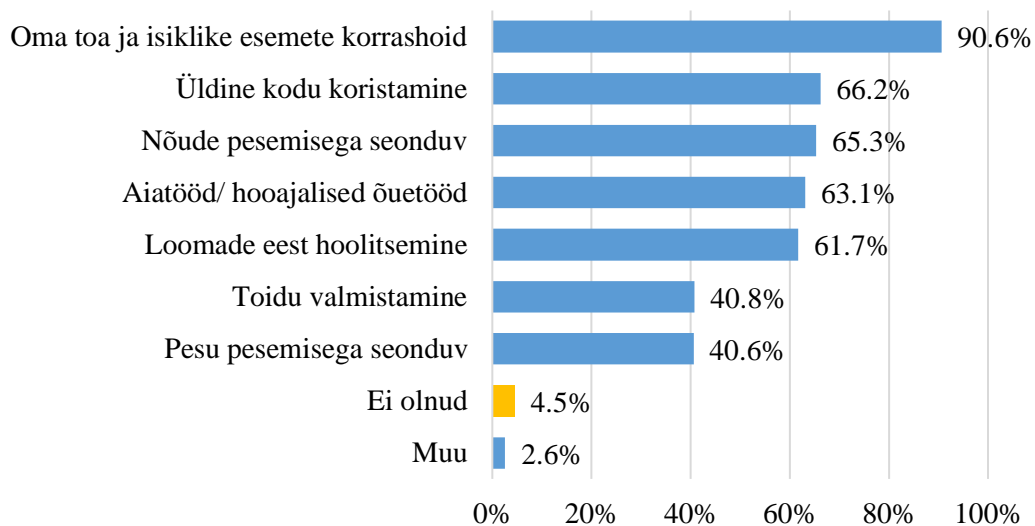
ja ebasobivat tööaega (43,1%). Vajalik töökogemuse puudumine oli takistuseks 32,9% ja nõutav haridus puudus 27,5% vastanutel. Erialase töö leidmine oli probleemiks 13,8% ja motivatsiooni puudumine 13,2% noorte jaoks. Välja toodi probleemid transpordiühendusega (12%), perekondlikud põhjused (7,8%), terviseprobleemid (3%) ja muud põhjused (24%). Statistiliselt olulised erinevused ilmnesid töötuse põhjusena motivatsiooni puudumise juures $\chi^2(1, N=181) = 6,67, p= 0,010, \text{Cramer } V= 0,192$. Võrreldes meestega on naiste seas rohkem neid, kelle töötuse põhjuseks on madal motivatsioon. Töötuse põhjused on välja toodud Tabelis 5.

Tabel 5. Töötuse põhjused

	N	%
Ei leia sobivat tööd	85	22,3
Ebasobiv tööaeg	72	18,9
Puudub vajalik töökogemus	55	14,4
Puudub nõutav haridus	46	12,1
Muu	40	10,5
Ei leia erialast tööd	23	6
Puudub motivatsioon	22	5,8
Probleemid transpordiühendusega	20	5,2
Perekondlikud põhjused	13	3,4
Terviseprobleemid	5	1,3
Kokku	381	100

4.3 Töökasvatuse ja -kogemuse alaealisena

Alaealisena tehtud kodutööde uurimiseks vastati küsimusele „Kas sul on alaealisena kindlad ja regulaarsed tööülesanded ette nähtud? Vali kõik, mida regulaarselt tegid.“ Regulaarselt tegelesid kodutöödega 95,5% vastanutest. Kõige sagedasem ülesanne oli oma toa ja isiklike esemete korrashoid (90,6%). Üldise kodu koristamise, nõude pesemise, hooajaliste õuetööde ja loomade eest hoolitsemisega tegeles ~2/3 noortest. Toidu valmistamise ja pesu pesemisega seotud ülesanded olid ~41% noortel. Noori, kellel ei olnud kodus alaealisena regulaarseid ülesandeid, oli 4,5%. Alaealisena tehtud kodutööde valdkonnad on välja toodud Joonisel 15.

Joonis 15. Alaealisena tehtud kodutööde valdkonnad osakaalude lõikes, %

Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid toidu valmistamise $\chi^2 (1, N=583) = 14,29$, $p=0,000$, Cramer $V= 0,157$ nõude pesemise $\chi^2 (1, N=583) = 13,31$, $p=0,000$, Cramer $V= 0,151$ ja pesu pesemisega $\chi^2 (1, N=583) = 31,12$, $p=0,000$, Cramer $V= 0,231$ seotud ülesannetes, mida tegid naised oluliselt rohkem kui mehed. Aiatööde ja hooajaliste õuetöodes ja soo vahel avaldus statistiliselt oluline seos – nende tööde tegijate seas oli rohkem mehi kui naisi ($\rho (583)= 0,113$, $p < 0,006$).

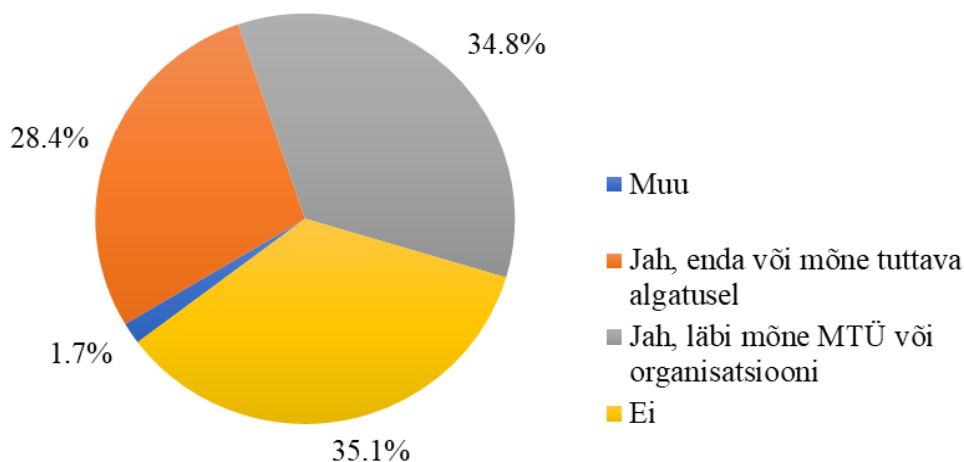
Kodutööde tegemine oli vastajate jaoks iseenesestmõistetav 68,8% juhtudest ning noorte arvates oli see vanemate jaoks iseenesestmõistetav 59,3% juhtudest. Rahalist tasu said kodutööde eest 9,3%, hüvesid 6,7% ja muud moodi motiveeriti 1,7% vastanutest. Tabelis 6 on toodud välja kodutööde motivatsiooni ja tasu jaotuvus.

Tabel 6. Kodutööde tegemise motivatsioon ja tasu, %

	N	%
Minu jaoks iseenesestmõistetav	401	47,2
Vanemate jaoks iseenesestmõistetav	346	40,7
Rahaline tasu	54	6,4
Hüved	39	4,6
Muu	10	1,2
Kokku	850	100

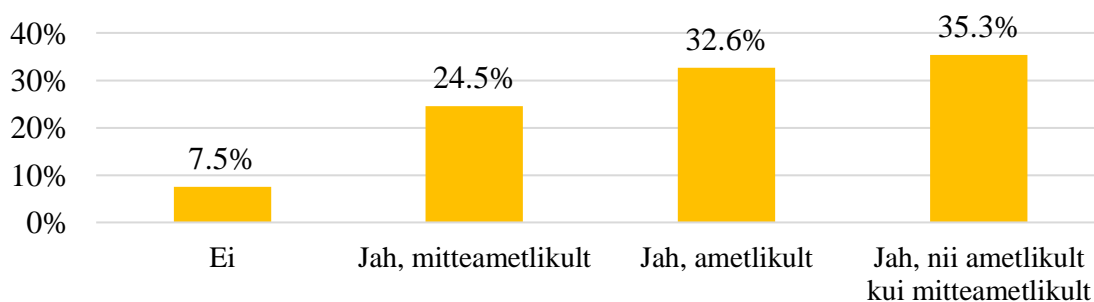
Statistiliselt olulised erinevused ilmnesisid võrreldes hüvede saamist ja sugu. Selgus, et mehed said kodutööde eest rohkem hüvesid kui naised. $\chi^2 (1, N=583) = 7,26, p=0,007$, Cramer V= 0,112.

Alaealisena oli vabatahtlikku tööd teinud 62,9% vastanutest. Naiste seas oli vabatahtliku töö tegemine rohkem levinud (65,5%) kui meeste seas (57,6%). Selgus, et naistel ja meestel on erinevad eelistused vabatahtliku töö tegemiseks: naised tegid vabatahtlikku tööd pigem läbi mõne MTÜ või organisatsiooni, mehed seevastu enda või mõne tuttava algatusel. Seos on nõrk. $\chi^2 (3, N=581) = 18,67, p=0,000$, Cramer V=0,179. Joonisel 16 on välja toodud vastajate jaotuvus vabatahtlikus töös osalemise alusel.

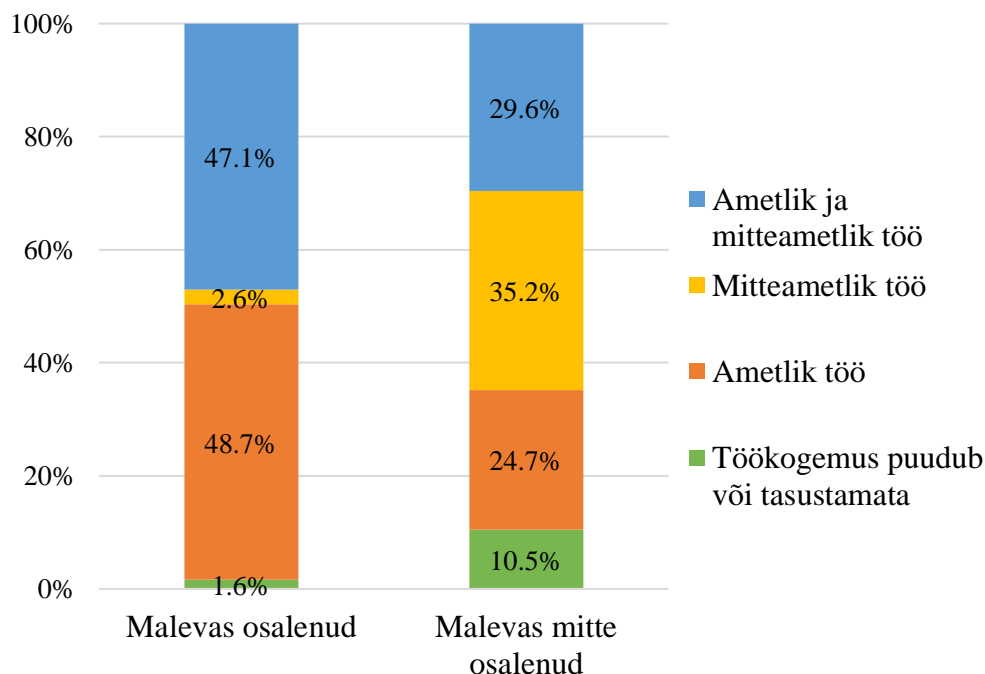
Joonis 16. Vabatahtlikus töös osalemise jaotus, %

Alaealisena omas tasustatud töökogemust 92,5% vastanutest ja töökogemuseta vastajaid oli 7,5%. Tasustatud töökogemusega noorte seas oli enim neid, kes olid töötanud nii ametlikult kui mitteametlikult (35,3%). Ametlikult oli töötanud 32,6% ja mitteametlikult 24,5% vastanutest. Ülevaade on antud Joonisel 17. Ilmnes, et naised tegid oluliselt rohkem tööd ametlikult, mehed aga mitteametlikult $\chi^2 (3, N=583) = 9,84, p=0,020$, Cramer V=0,130.

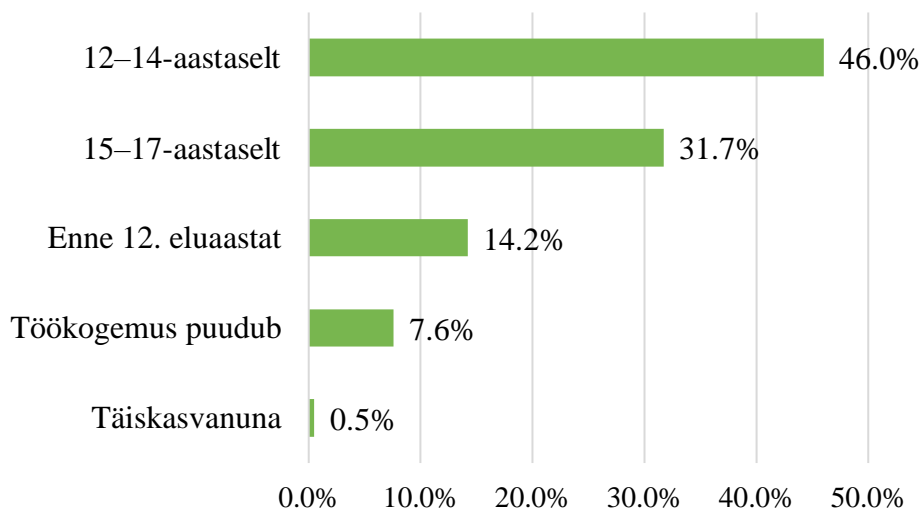
Joonis 17. Alaealisena töötamine ametlikult ja mitteametlikult, osakaalude lõikes, %

Seos malevas osalemise ja ametliku töö vahel on keskmisest kõrgem. $\chi^2(3, N=583) = 102,8, p=0,000, \text{Cramer } V=0,420$. Malevas osalenud noored tegid oluliselt rohkem tööd ametlikult, malevas mitte osalenud noored aga mitteametlikult. Vastanute jaotus on esitatud Joonisel 18. Mitteametliku töö suur osakaal võib olla selgitatav põhjusega, et noortel, eriti alaealistel, on raske tööd leida ja nad on valmis vastu võtma mitteametliku töö. Mitteametliku töösuhte tõttu jääb töötaja ilma olulistest sotsiaalsetest garantiidest nagu töövõimetushüvitised, näiteks haigus-, koondamis- ja töötuhüvitised. Juhul kui inimene ei ole riigi poolt ravikindlustusega kaitstud ning töötab mitteametlikult, jääb ta ilma ka ravikindlustusest. Ametliku töö osakaal malevas osalenud noorte puhul on kõrgem seetõttu, et malevas töötavad noored vormistatakse tööle ametlikult.

Joonis 18. Malevas osalenud ja mitte osalenud vastajate jaotus ametlikus ja mitteametlikus töös, %

Ligi pooled noored said esimese tasustatud töökogemuse vanuses 12–14 eluaastat (46%), 15–17-aastaselt oli tasustatud töökogemuse saanud 31,7%, enne 12. eluaastat 14,2% ja täiskasvanuna 0,5%. Tasustatud töökogemus puudus 7,6% vastanutest. Tulemused on esitatud Joonisel 19.

Joonis 19. Esimese tasustatud töökogemuse vanuseline jaotus, %

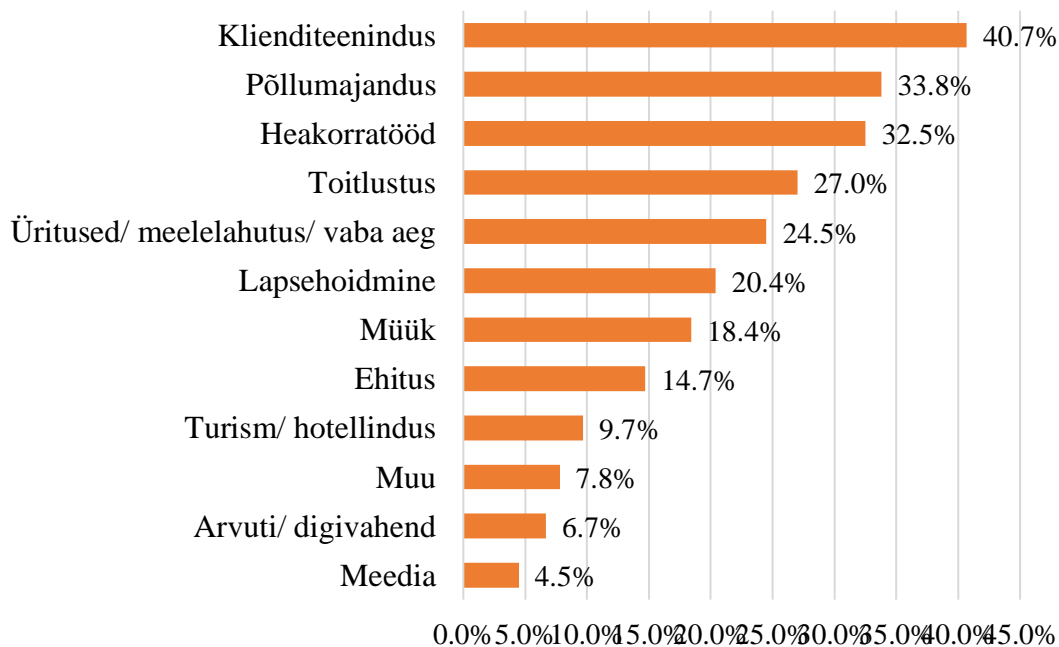
Võrdlesin esimese tasustatud töökogemuse vanust kahe grupi vahel: malevas osalenud ja malevas mitte osalenud noored. On keskmise tugevusega seos malevas osalemise ja vanuse vahel. χ^2 (4, N=583) = 41,305, p=0,000, Cramer V=0,266. Malevas osalenud noored said esimese töökogemuse enamasti 12–14-aastaselt (61%) ning malevas mitte osalenud noored 15–17-aastaselt (53,6%). Enne 12. eluaastat gruppide vahel suuri erinevusi ei ilmnenud. Eestis tegutsevates noortemalevates osalevad noored on enamasti 13–18-aastased, mis selgitab malevas osalenud noorte madalamat vanust esimese tasustatud töökogemuse ajal.

Alaealistest noortest töötas üle poole suvevaheajal (64,2%), kooli kõrvalt töötas 18,8%, muudel koolivaheaegadel 16,3% vastanutest. Peale õpingute katkestamist asus tööle 0,5% ning muul viisil töötas 0,2% vastanud alaealistest. Alaealisena töötamise vastuste jaotus on esitatud Tabelis 8. Meeste ja naiste vastuses ning malevas osalenud ja mitteosalenud noorte vastustes olulisi erinevusi ei ilmnenud.

Tabel 9. Alaealisena töötamise aeg, %

	N	%
Suvevaheajal	516	64,2
Muudel koolivaheaegadel	131	16,3
Kooli kõrvalt	151	18,8
Peale õpingute poolelijätmist	4	0,5
Muu	2	0,2
Kokku	804	100

Kõige levinum töötamise valdkonnad alaealisena oli klienditeenindus (40,7%), põllumajandus (33,8%) ja heakorratööd (32,5%). Sellele järgnesid toitlustuse (27%), ürituste, meelelahutuse ja vaba aja (24,5%), lapsehoidmise (20,4%), müügi (18,4%), ehituse (14,5%) ja turismi ning hotellinduse (14,7%) valdkonnad. Kõige vähem töötati meedia (4,5%) ja arvutite/ digivahendite (6,7%) valdkonnas. Muudes valdkondades töötas 78% vastanutest. Alaealisena ei ole tasustatud tööd teinud 77% vastanutest. Alaealisena tehtud tööde valdkonnad osakaalude lõikes on välja toodud Joonisel 20. Tulemustest võib järeldada, et noored on teinud tasustatud tööd väga erinevates valdkondades. Enim on esindatud valdkonnad, kus vajatakse sageli hooajalisi töötajaid ja mis ei nõua töötajalt alati spetsiifilisi oskusi või teadmisi või mis on õpitavad töö käigus.

Joonis 20. Alaealisena tehtud töö valdkonnad osakaalude lõikes, %

Meeste ja naiste võrdluses ilmnesid statistiliselt olulised erinevused töötamisel erinevates valdkondades. Oluliselt rohkem naisi töötas klienditeeninduse $\chi^2 (1, N=539) = 29,646, p=0,000, \text{Cramer } V=0,235$, toitlustuse $\chi^2 (1, N=539) = 15,102, p=0,000, \text{Cramer } V=0,2$ ja lapsehoidmise valdkonnas $\chi^2 (1, N=539) = 21,5, p=0,000, \text{Cramer } V=0,2$. Mehed olid rohkem esindatud ehituse $\chi^2 (1, N=539) = 104,420, p=0,000, \text{Cramer } V=0,44$, meedia $\chi^2 (1, N=539) = 4,895, p=0,028, \text{Cramer } V=0,095$, arvuti ja digivahendite valdkonnas $\chi^2 (1, N=539) = 21,672, p=0,000, \text{Cramer } V=0,201$.

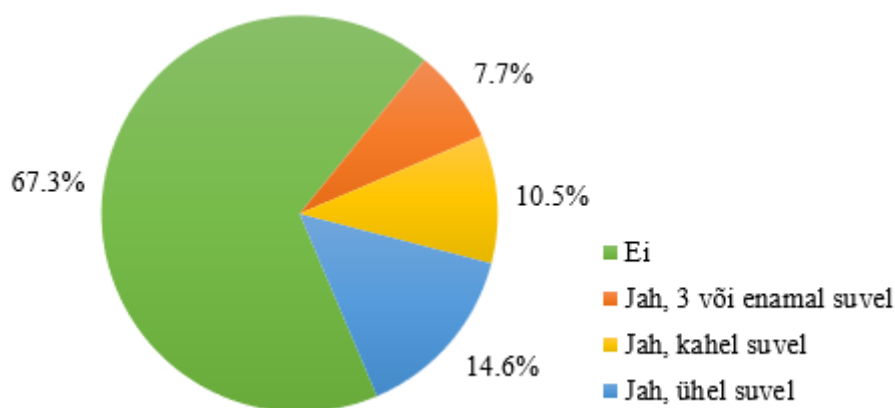
Statistiliselt olulised erinevused ilmnesisid malevas osalenud ja mitteosalenud noorte töötamisel erinevates valdkondades. Malevas osalenud noored tegid rohkem tööd heakorratööde $\chi^2 (1, N=539) = 100,581, p=0,000$, Cramer $V=0,432$ ja lapsehoidmise valdkonnas $\chi^2 (1, N=539) = 6,805, p=0,009$, Cramer $V=0,112$.

Põllumajanduse valdkonnas töötas malevas mitteosalenud noori oluliselt rohkem kui neid, kes olid malevas töötanud. $\chi^2 (1, N=539) = 7,658, p=0,006$, Cramer $V=0,119$ See oli mõnevõrra üllatav, sest läbi aegade on just malevlased töötanud põllumajanduse valdkonnas, näiteks marjade korjajatena. Põhjuseks võib olla, et malevakorraldajad on võtnud prioriteediks uued valdkonnad. Alates 2017. a korraldatakse Eestis innovatsioonimalevaid, mille eesmärk on arendada noortes mitmekesiseid tulevikutöö oskusi, mida kajastab OSKA raport „Töö ja oskused 2025“ (SA Õpilasmalev, 2022). Innovatsioonimalevate korraldamist toetatakse lisarahastusega, mistõttu on malevakorraldajad motiveeritud otsima innovatiivseid töökohti. See omakorda annab võimaluse malevanoortel töötada põnevatel ja seni kättesaamatutel töökohtadel ning uutes valdkondades. Malevas mitteosalenud noored on sunnitud tegema neile kättesaadavaid töid.

Kruskal-Wallise võrdlevas testis ilmnnes, et meeste hinnangul oli alaealisena tööd leida lihtsam kui naiste hinnangul, $H(1)=311,33, p=0,000$. Spearmani astakorrelatsioonikordaja tulemustest selgub, et vastajate soo ja töö leidmise vahel on nõrk positiivne monotoonne statistiliselt oluline seos ($p(539)=0,179, p < 0,000$). Eelnevalt selgus, et naised tegid oluliselt rohkem tööd ametlikult, mehed aga mitteametlikult. See näitab, et töö leidmisel seatud prioriteetide erinevus võib olla määrav töö leidmisel ja selgitab hinnangute erinevust töö leidmise lihtsuse kohta alaealisena.

Vanusegruppide võrdluses ning malevas osalenud ja mitteosalenud vastajate võrdluses Kruskal-Wallise testiga selgus, et keskväärtuste hinnangud ei erine, seega nende vastustes statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu.

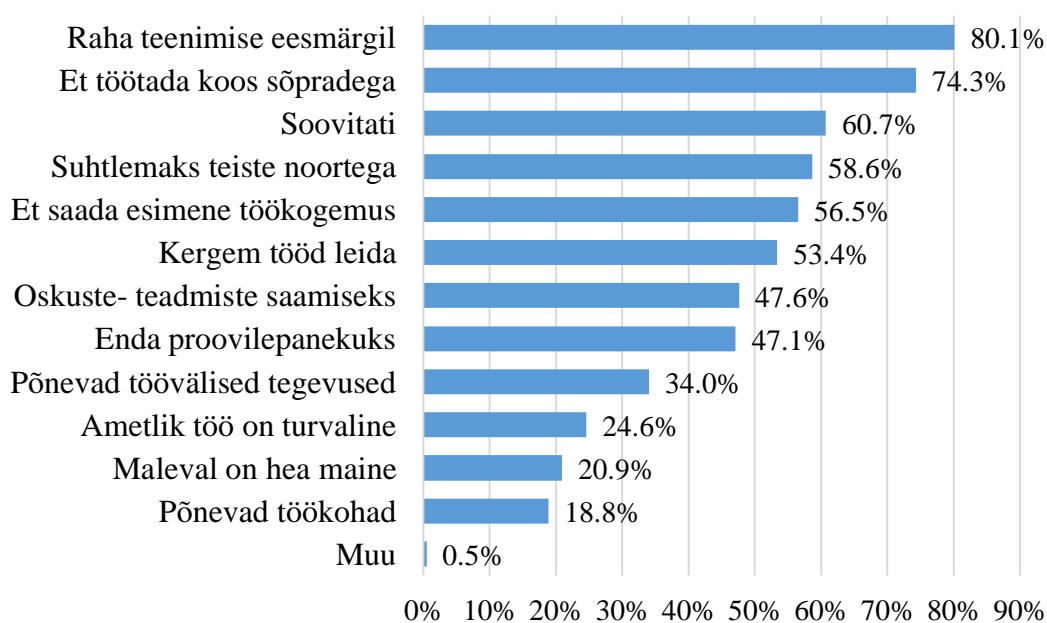
Õpilasmalevas töötamise kogemus oli 191 noorel ehk kolmandikul (32,8%) vastanutest. Ühel malevasuve kogemusega vastajad moodustasid üldvalimist 14,6%, kahe malevasuve kogemusega 10,5% ja kolme või enama malevasuve kogemusega noored 7,7%. Malevas mitu korda osalenud noorte arvust võib välja lugeda, et see on noorte seas populaarne ja väärtustatud kogemus. Joonisel 21 on välja toodud vastajate jaotus õpilasmalevas töötamise alusel.

Joonis 21. Vastajate jaotus õpilasmalevas töötamisel, %

Malevates osalenute hulgas oli rohkem naisi kui mehi. $\chi^2 (1, N=583) = 8,0$, $p=0,005$, Cramer $V=0,117$. Põhjus võib olla selles, et tavapäraselt makstakse malevlastele töötasu alammäära järgi. Eelnevalt selgus, et mehed said kodus tehtavate tööde eest rohkem hüvesid, seetõttu võib olla nende vajadus otsida tasustatud tööd väljaspool kodu madalam.

Põhjused, miks malevasse tööle mindi, olid eelkõige raha teenimise eesmärk, sõpradega koos töötamine, kellegi teise soovitus, teiste noortega suhtlemiseks, esimese töökogemuse saamiseks, kergema töö leidmiseks tulevikus. Täpsem ülevaade on esitatud Joonisel 22. Malevasse mineku põhjustes ilmnisid sarnasused 1981. a 15–18-aastaste malevlaste seas läbi viidud sotsioloogilise uuringu tulemustega. Kattuvaid malevasse tulemise põhjuseid on kolm: suhtlemisvõimalus, lõbusat vaba aja veetmine ja töötasu saamine. (Kirch & Kirch, 1985)

Joonis 22. Õpilasmalevas töötamise põhjused osakaalude lõikes, %

Naised hindasid malevasse tuleku põhjusena oskuste ja teadmiste saamist χ^2 (1, N=192) = 4,264, p=0,039, Cramer V=0,149 ning enese proovilepanekut χ^2 (1, N=192) = 9,237, p=0.002, Cramer V=0,219 oluliselt kõrgemalt kui mehed.

Noored, kes olid malevas osalenud, pidasid oluliseks sõpradega koos töötamist. Iga osaletud aastaga muutus sõpradega koos töötamine järjest olulisemaks. Kui esimest aastat malevas osalejatest pidasid sõpradega koos töötamist oluliseks alla 63% vastanutest, siis teist aastat osalejate seas kasvas see arv 74% juurde ning kolmandat aastat osalejate seas 96%. Siit võib järeldada, et malevasse tullakse ikka ja jälle tagasi, kuna sõpradega koos töötamist hinnatakse kõrgelt.

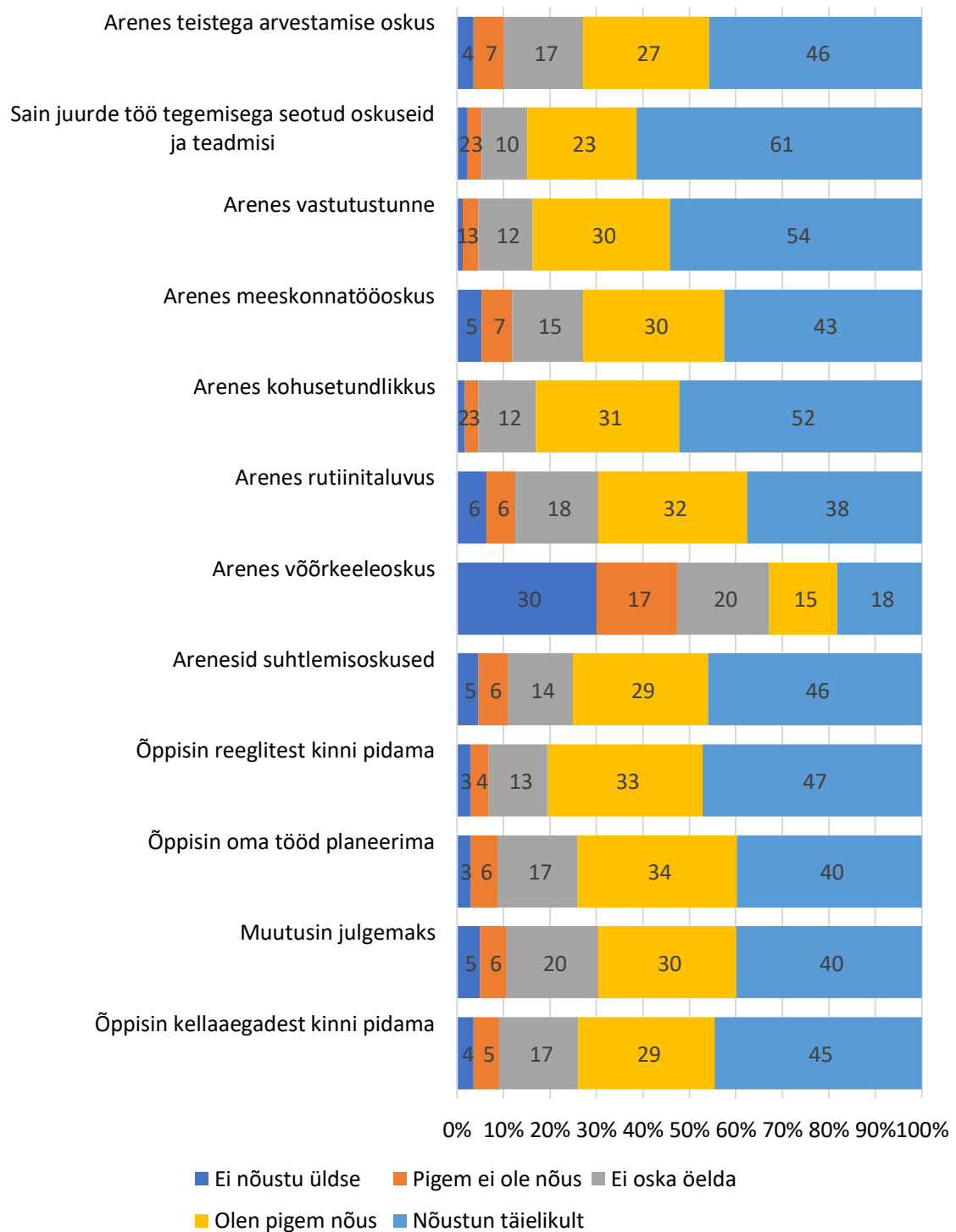
Erinevate vanusegruppide võrdluses ilmnas, et noorima vanusegrupi (16–17-aastased) seas olid olulisemateks malevasse tuleku põhjusteks „kergem tööd leida,“ „esimese töökogemuse saamiseks“ ning „oskuste ja teadmiste saamine.“ Samad põhjused olid vanemates vanusegruppides statistiliselt vähem olulised. See kinnitab, et malevasse tulemise põhjused 16–17-aastaste seas täidavad malevakorraldajate eesmärki – tõsta töökogemusest või vähese töökogemusega noorte konkurentsivõimet tööturul.

99% vastanutest olid malevas töötamise ajal alaealised ja 1% täisealine. Malev on vajalik eelkõige alaealistele, sest täiskasvanutel on tulenevalt seadusandlusest lihtsam iseseisvalt tööd leida.

4.4 Töökasvatuse ja varase töökogemusega arenenud oskused

Küsimustikus esitati vastajatele töökasvatuse kaudu arenenud oskuste kohta 12 väidet. Oskuste arengu küsimuste reliaablusnäitaja oli Cronbachi $\alpha > 0,907$, seega saab väidete ploki pidada usaldusväärseks. Joonisel 23 on esitatud vastuste jaotumine väidetele varase töökogemuse ja töökasvatusega arenenud oskuste kohta.

Kõige kõrgemalt hinnati töö tegemisega seotud oskuste ja teadmiste, vastutustunde ning kohusetundlikkuse arengut. Ligikaudu 85% vastanutest nõustus väitega osaliselt või täielikult ja 5% ei nõustunud väitega osaliselt või üldse mitte. 11 väite puhul oli 2/3 vastanutest sellega pigem või täielikult nõus. Võõrkeeleoskuse arengu väide sai oluliselt madalamaid hinnanguid. Ligikaudu pooled vastanutest leidsid, et varane töökogemus ei arendanud nende võõrkeeleoskust ja kolmandik vastanutest nõustus osaliselt või täielikult väitega, et nende võõrkeeleoskus arenes varase töökogemuse kaudu.

Joonis 23. Vastuste jaotumine väidetele varase töökogemuse ja töökasvatusega arenenud oskuste kohta, %

Gruppidevahelises võrdluses selgusid statistiliselt olulised erinevused meeste ja naiste vahel, erinevate vanusegruppide vahel ning malevas osalenute ja mitteosalenute vahel.

Mann-Whitney U testis selgusid statistiliselt olulised erinevused meeste ja naiste võrdluses. Naised hindasid varase töökogemusega arenenud oskusi oluliselt kõrgemalt kellaaegadest ja reeglitest kinni pidamise, töö planeerimise, võõrkeeleoskuse, vastutustunde ja teistega arvestamise väidetes. Millest tuleneb meeste ja naiste vastustes suur erinevus? Likerti skaala küsimustele vastamiseks on vaja oma arengut analüüsida. Arengut on võimalik näha juhul kui seda on jälgitud. Eneseanalüüs võimaldab näha muutuseid. Kui oma kogemusi reflekteerida, on arengut kergem mõõta. Võib-olla on naised ennast, oma tegemisi ja kogemusi rohkem mõtestanud ja analüüsinud ning märkavad enam, kus nad olid enne ja kus nad on nüüd. Mehed reflekteerivad ja analüüsivad end vähem, mistõttu on raskem näha arengut ja muutusi. Võib-olla on mehed oma arengut hinnates enesekriitilisemad. Võib-olla tegid mehed vähem selliseid töid, mis arendasid neid oskusi, millele naised andsid kõrgemaid hinnanguid.

Vanusegruppide võrdluses Kruskal-Wallise testiga ilmnedid keskväärtuste hinnangutes erinevused väitel „Sain juurde töö tegemisega seotud oskuseid ja teadmisi,“ $H(2)=9,315$, $p=0,009$. Selgitamaks välja, milliste gruppide vahel erinevused ilmnedid, analüüsisin väidet paarikaupa Mann-Whitney U-testiga. 18–20-aastased hindasid töö tegemisega seotud oskusi ja teadmisi statistiliselt oluliselt kõrgemalt kui 21–24-aastased ($U=13569$, $p=0,003$).

Mann-Whitney U testis selgusid statistiliselt olulised erinevused malevas osalenud ja malevas mitteosalenud gruppide võrdluses. Malevas mitteosalenud vastajad hindasid töö tegemisega seotud oskusi ja teadmisi kõrgemalt kui malevas osalenud vastajad ($U=65487$, $p=0,002$). Malevas osalenud vastajad hindasid meeskonnatöösuste arengut kõrgemalt kui need, kes ei ole malevas töötanud ($U=68239$, $p=0,045$). Väljaspool malevat töötavatel noortel ei pruugi olla võimalust töötada meeskonnas või osaleda meeskonnale mõeldud sündmustel. Malevates tehakse enamasti tööd gruppides koos maleva või ettevõtte poolt määratud juhendajaga. Selline töö nõuab koostööd, suhtlemist, üksteisega arvestamist, tööjaotust ning iga indiviidi panus on oluline, et ette nähtud töö saaks tehtud. Lisaks korraldatakse malevates ühistegevusi väljaspool tööaega, toimuvad erinevad töötoad ja vaba aja tegevused, mis arendavad samuti meeskonnatöösusi. Kuna malevlased suhtlevad omavahel nii töö kui vabal ajal, õpivad nad üksteist paremini tundma ja teineteisega arvestama. See aitab kaasa meeskonnavaimu kujunemisele ja toetab meeskonnatöösuste arengut. Malevas osalemine ei arenda ainuüksi töö tegemiseks vajalikke oskusi ja teadmisi, vaid ka üldisi tulevaseks tööks ja eluks vajalikke oskusi.

Kruskal-Wallise testist selgus, et hinnangud väidetele olid kõige kõrgemad vastajatel, kes olid malevas töötanud kolmel või enamal suvel. Oskuste ja teadmiste väidetes hindasid nad kõige kõrgemalt julguse saamist, suhtlemisoskuse, rutiinitaluvuse, kohusetundlikkuse, meeskonnatööoskuse ja vastutustunde arengut ning teistega arvestamise oskust.

Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid kõige selgemalt 3 grupi puhul:

- kodust töökasvatust kogenud ja mitte kogenud noored;
- vabatahtlikku tööd teinud ja mitte teinud noored;
- alaealisena tasustatud tööd teinud ja mitte teinud noored.

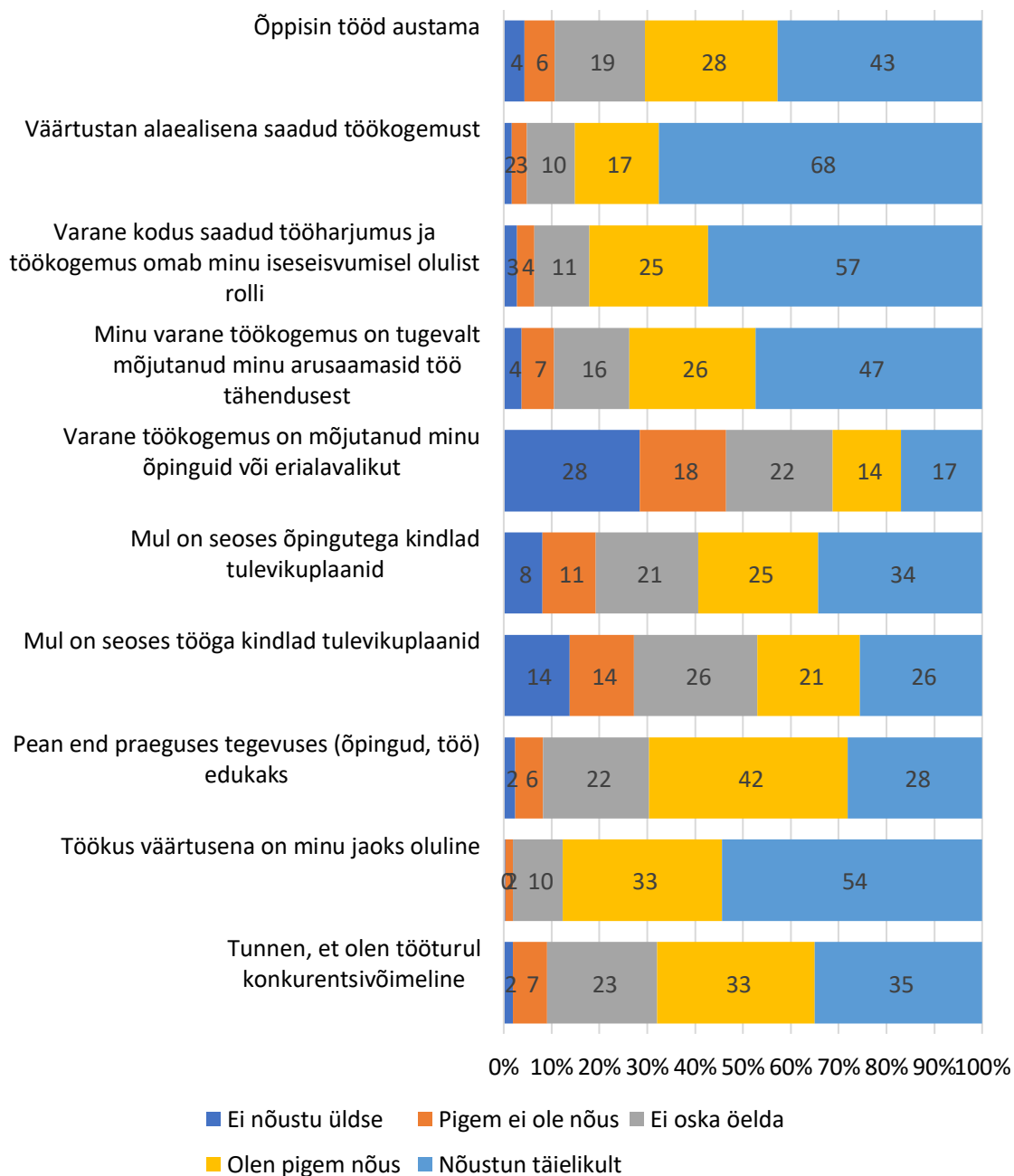
Kõigi kolme grupi puhul on arenenud töö planeerimisoskus. Suurimad ühisjooned avaldusid vabatahtliku töö ja alaealisena tasustatu tööd teinud gruppide vahel. Koduse töökasvatuse puhul on arenenud oskused on teiste gruppidega võrreldes kõige erinevamad. Tabelis 10 on esitatud väited, milles esinesid statistiliselt olulised erinevused ($p = < 0,005$).

Tabel 10. Kodust töökasvatust, vabatahtlikku tööd ja alaealisena tööd teinute hinnangute statistilised olulised erinevused

Võrreldav grupp	Kodune töökasvatus	Vabatahtlik töö	Alaealisena töötamine
Õppisin oma tööd planeerima			
Olen praeguseks omandatud haridustasemega rahul			
Muutusin julgemaks			
Arenesid suhtlemisoskused			
Arenes võõrkeeleoskus			
Arenes rutiinitaluvus			
Arenes meeskonnatööoskus			
Õppisin reeglitest kinni pidama			
Õppisin kellaegadest kinni pidama			
Olen oma praeguse tööga rahul			
Sain juurde töö tegemisega seotud oskuseid ja teadmisi			
Plaanin tulevikus edasi õppima minna			

4.5 Töökasvatuse ja varase töökogemusega kujunenud väärtushinnangud ja toetus iseseisvumisele.

Küsimustikus esitati töökasvatuse kaudu kujunenud väärtushinnangute ja toetuse kohta iseseisvumisele 10 väidet. Küsimuste reliiablusnäitaja oli Cronbachi $\alpha > 0,752$, seega saab väidete plokki pidada usaldusväärseks. Joonisel 24 on esitatud vastuste jaotumine väidetele varase töökogemuse ja töökasvatusega arenenud oskuste kohta.

Joonis 24. Vastuste jaotumine väidetele väärtushinnangute kujunemise ja iseseisvumise toetuse kohta

Enim väärtustati alaealisena saadud töökogemust, töökogemuse toetust iseseisvumisele ja töökust väärtusena. Üle poole vastanutest nõustus nende väidetega täielikult.

Üle poole vastanutest nõustusid pigem või täielikult, et varane töökogemus mõjutas nende arusaamasid töö tähendusest, õpetas neid tööd austama, tõstis nende konkurentsivõimet, nad pidasid end praeguses tegevuses edukaks ja neil olid seoses õpingutega kindlad tulevikuplaanid. Veidi alla poole vastanutest nõustusid pigem või täielikult väitega, et neil olid seoses tööga kindlad tulevikuplaanid ja ligi kolmandik ei nõustunud selle väitega osaliselt või täielikult. Alla poole vastanutest ei olnud pigem või üldse mitte nõus väitega, et varane töökogemus mõjutas nende õpinguid või erialavalikut, kuid ligi kolmandik oli selle väitega pigem või täiesti nõus.

Gruppidevahelises võrdluses selgusid statistiliselt olulised erinevused meeste ja naiste vahel ja erinevate vanusegruppide vahel.

Mann-Whitney U testis selgusid statistiliselt olulised erinevused meeste ja naiste võrdluses. Naised hindasid töökasvatuse toetamise ja väärtushinnangute plokis oluliselt kõrgemalt väiteid „Õppisin tööd austama,“ „Minu varane töökogemus on tugevalt mõjutanud minu arusaamasid töö tähendusest“ ja „Töökus väärtusena on minu jaoks oluline.“

Vanusegruppide võrdluses Kruskal-Wallise testiga ilmnemid keskvaartuste hinnangutes statistiliselt olulised erinevused 4 väite puhul ($p < 0,05$), millest annab ülevaade Tabel 11.

Tabel 11. Vanusegruppide vahel ilmnenud statistiliselt olulised erinevused Kruskal-Wallise testis Likerti skaala väidetelele

N = 583		
Hinnatavad väited	H	p
Õppisin tööd austama	7,037	0,030
Väärtustan alaealisena saadud töökogemust	14,426	0,001
Pean end praeguses tegevuses (õpingud, töö) edukaks	6,857	0,032
Tunnen, et olen tööturul konkurentsivõimeline	13,758	0,001

N = vastajate arv, H = teststatistiku väärtus, p = olulisustõenäosus.

Analüüsisin iga väidet paarikaupa Mann-Whitney U-testiga, et selgitada välja, milliste gruppide vahel on erinevused. Üksikväidete analüüsis ilmnisid statistilised olulised erinevused. „Õppisin tööd austama“ väidet hindasid 18–20-aastased oluliselt kõrgemalt kui 21–24-aastased ($U=13745$, $p=0,011$). „Väärtustan alaealisena saadud töökogemust“ väidet hindasid 16–17-aastased oluliselt kõrgemalt kui 21–24-aastased ($U=13934,5$, $p=0,002$) ja 18–20-aastased hindasid väidet oluliselt kõrgemalt kui 21–24-aastased ($U=13247$, $p=0,001$). Nooremal vanusegrupil puuduvad muud võrreldavad töökogemused ja nad hindavad olemasolevat töökogemust alaealisena. Vanuse kasvades on vastanutel võimalik võrrelda alaealisena saadud töökogemust täiskasvanuna saadud töökogemusega. Seadusest tulenevalt on alaealiste tehtavatel töödel piirangud nii töö sisu kui töökoormuse mõttes, mistõttu täiskasvanuna saadud töökogemus võib olla vastanute jaoks oluliselt suurema väärtusega kui alaealisena saadud töökogemus.

„Pean end praeguses tegevuses (õpingud, töö) edukaks“ väidet hindasid 18–20-aastased oluliselt kõrgemalt kui 16–17-aastased ($U=20462$, $p=0,025$) ja 21–24-aastased hindasid oluliselt kõrgemalt kui 16–17-aastased ($U=14522$, $p=0,027$). Vanemate vanusegruppide kõrgemad hinnangud võivad tuleneda sellest, et neil on rohkem võrreldavaid kogemusi nii õpingutes kui töös võrreldes 16–17-aastastega.

„Tunnen, et olen tööturul konkurentsivõimeline“ väidet hindasid 21–24-aastased oluliselt kõrgemalt kui 18–20-aastased ($U=14049$, $p=0,028$) ja 21–24-aastased oluliselt kõrgemalt kui 16–17-aastased ($U=13111$, $p=0,000$). Vastuste erinevust tuleneb sellest, et enamik 16–17-aastaseid on hõivatud õppimisega ega ole veel tööturule sisenenud.

Malevas osalenute ja mitteosalenute vahel hinnangutes statistiliselt olulisi erinevusi ilmnenu. Kruskal-Wallis testist selgus siiski, et hinnangud väidetele olid kõige kõrgemad vastajatel, kes olid malevas töötanud kolmel või enamal suvel. Nad hindasid kõige kõrgemalt alaealisena saadud töökogemust, nende varane töökogemus on mõjutanud nende arusaama töö tähendusest, neil olid seoses õpingute ja tööga kindlad tulevikuplaanid, nad pidasid end praeguses tegevuses edukaks ning tundsid end tööturul konkurentsivõimelisena.

Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid kõige selgemalt 3 grupi puhul:

- kodust töökasvatust kogenud ja mitte kogenud noored;
- vabatahtlikku tööd teinud ja mitte teinud noored;
- alaealisena tasustatud tööd teinud ja mitte teinud noored.

Suurimad ühisjooned avaldusid vabatahtliku töö ja alaealisena tasustatu tööd teinud gruppide vahel. Koduse töökasvatuse puhul on arenenud oskused on teiste gruppidega

võrreldes kõige erinevamad. Tabelis 12 on esitatud väited, milles esinesid statistiliselt olulised erinevused ($p = < 0,005$).

Tabel 12. Kodust töökasvatust, vabatahtlikku tööd ja alaealisena tööd teinute hinnangute statistilised olulised erinevused

Võrreldav grupp	Kodune töökasvatus	Vabatahtlik töö	Alaealisena töötamine
Õppisin tööd austama			
Väärtustan alaealisena saadud töökogemust			
Varane kodus saadud tööharjumus ja töökogemus omab minu iseseisvumisel olulist rolli			
Minu varane töökogemus on tugevalt mõjutanud minu arusaamasid töö tähendusest			
Varane töökogemus on mõjutanud minu õpinguid või erialavalikut			
Mul on seoses õpingutega kindlad tulevikuplaanid			
Mul on seoses tööga kindlad tulevikuplaanid			
Pean end praeguses tegevuses (õpingud, töö) edukaks			
Töökus väärtusena on minu jaoks oluline			

KOKKUVÕTTEV ARUTELU

Käesolevas peatükis esitan arutelu ja järeldused kvantitatiivse uurimismeetodi kaudu saadud tulemustest ja sünteesin neid teoreetiliste seisukohtadega.

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada töökasvatuse ja varase töökogemuse roll noorte iseseisvumise toetajana. Uurisin, milliseid oskusi ja väärtuseid varane töökogemus ja töökasvatus noortes arendab ning kuidas need toetavad noorte iseseisvumist. Võrdlesin erinevaid grupe, kes töökogemuse ja töökasvatusega kokku puutusid ning analüüsisin seal ilmnunud erinevusi ja seoseid. Võrreldavad grupid moodustasin järgnevate tunnuste alusel: sugu, vanus, malevas osalemine, koduses töökasvatuses osalemine, vabatahtlikus töös osalemine ja alaealisena töötamine.

Töö uurimisprobleemi kohaselt on töökasvatus ja -praktika kui konkurentsivõime toetaja igapäevases elus on väheväärtustatud ja töökasvatuse potentsiaal riiklike meetmete rakendamisel on suuresti kasutamata.

Töö teoreetilises osas kõnelevad kasvatus ja õpetuse lahutamatuses P. Põllu raamat „Üldine kasvatusõpetus“, H. Liimetsa teos „Kuidas õppeprotsess kasvatab?“ ning J. Käisi väide, et õpetamine ja kasvatamine toimuvad samaaegselt. Toetusin magistritöö teoreetilises osas kasvatusedlastele, kelle mõtted on saanud kirja aastakümneid tagasi, kuid kelle seisukohad sobivad suurepäraselt ka tänasesse päeva. Uuemaid samaväärseid allikaid töökasvatuse teemal ei ole kirjutatud. Leian, et eestikeelset töökasvatuse teemalist kirjandust tuleb ajakohastada ja luua, et see leiaks tee lapsevanemate ja laste raamaturiivulisse.

Mis on töökasvatuse ja töökogemuse erinevus? Lepingulise töö eest makstakse tegijale töötasu. Õpilasmalevas töötamine on enamasti tasustatud töö. Vabatahtliku töö tegemise eest tasu ei maksta. Kodune töökasvatus toimub enamasti tasuta. Uuringust selgus, et 16% noortest saab kodus tehtud tööde eest tasu või hüvesid. Töökasvatus toimub töö tegemise käigus, olenemata, kus see aset leiab ja kas seda tehakse tasu ja hüvede eest või tasuta. Seega nii kodune töökasvatus, vabatahtlik töö, töö õpilasmalevas või muu lepinguline töö – nendes kõigis toimub töökasvatus. Seetõttu ei saa töökogemust ja töökasvatust üksteisest lahutada ning magistritöös käsitlen neid tervikuna.

Kuidas on kasvatus ja õpetus seotud noore ühiskonnaliikmeks kujunemisega? Riiklikud õppekavad kirjeldavad üldpädevusi kui teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis on noore ühiskonnaliikmeks kujunemisel ja laiemalt elus hakkamasaamisel olulised. Vastutus üldpädevuste arengu eest lasub mitte ainult koolil, vaid ka kodul ja kogukonnal.

(Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2021). P. Pöld seostab kasvatus eesmärgid mitte vaid personaalsete, vaid ühiskondlike eesmärkidega. H. Liimets ütleb, et kasvatus eesmärk on kasvatatava juhtimine ühiskonnale vajalikus suunas. J. Käsi kohaselt kasvatab kool mitte vaid õpilase vaimseid võimeid, vaid ühiskonnaliiget. Freinet` pedagoogika eesmärk on kasvatada õpilased enestega toimetulevateks ühiskonnaliikmeteks. Praeguse noortevaldkonna arengukava kohaselt tuleb noorele kindlustada ühiskonnas aktiivne osalemine. Võib järeldada, et kasvatus eesmärgid ei ole ajas muutunud ja kogu noore ümbritsev keskkond on vastutav tema ühiskonnaliikmeks kujunemisel.

Milleks on töökasvatust üldse vaja? Tänapäeval on võimalik tänu erinevatele tehnoloogilistele leiutistele ja pakutavatele teenustele vähendada kodutöödele kuluvat aega. Nõudepesumasina pesuvad nõusid, robotolmuimejad pühivad põrandaid, pesumasinate auruprogrammid triigivad pesu. Pliidipuid ei pea minema metsa tegema – neid saab tellida koos kojutoomise ja riitalappimise teenusega. Raha eest hoiab aednik aiamaa korras, hoolitseb koristaja puhta elamise eest, tegeleb lapsehoidja lastega ja paneb töömees kokku e-poest tellitud mööbli.

Miks teha tööd ise, kui on võimalik teenust sisse osta? Inimene on mugav ja teenusepakkujad on oma töö pideva harjutamise tõttu spetsialistid, teevad seda tööd paremini, kiiremini ja efektiivsemalt kui meie. See omakorda võimaldab teenuse sisseostjatele rohkem vaba aega – aega, mida alati on liiga vähe. Kvaliteetiga, mida pühendada iseendale ja oma lähedastele. Miks mitte kasutada kodutöödele kuluvat aega hoopis kvaliteetajana koos lapsega? Koos lapsega töö tegemine annab lisaks abikätele võimaluse ühildada töö ja koosolemise aega ning õpetada eluks vajalikke oskusi läbi isikliku eeskuju.

Millal on õige aeg töökasvatusega alustada? Kui lapsed on väikesed, tahavad nad vanemaid töödes aidata: pesta aknaid ja pühkida põrandaid. Enamasti ei ole laste töö kuigi kvaliteetne ja lapsevanemal tuleb ikkagi endal see töö ära teha. Aega ja vaeva kulub sel moel samuti oluliselt rohkem ning võib tekkida mõte, et asi pole vaeva väärt. Ühel hetkel on lapsed juba piisavalt suured, et osa kodutööd enda kanda võtta. Laste jaoks võib see olla vastumeelne, sest ühtäkki oodatakse neilt midagi, mida nad pole kunagi varem pidanud tegema ja neil puudub tööharjumus. Uuringust selgus, et 4,5% vastanutest ei olnud kodus regulaarseid ülesandeid. Vanuse kasvades suurenes nende noorte hulk, kes kodutööd ei teinud. Võib arvata, et lapsevanemad tahavad säästa lapsi kodutööde tegemisest, et lapsed saaksid pühendada koolitöödele ja trennidele-huviringidele. Koolitööd on juba piisavalt, miks koormata lapsi lisaks kodutöödega? Lastele parimat soovides ei mõelda, et

kodutöödest eemalejäämine võtab lastelt võimaluse õppida oskusi, mida neil tulevases elus vaja läheb. Iseseisvasse ellu astuv noor ei oma enamasti selliseid materiaalseid ressursse, mis võimaldaks tal end varustada moodse tehnika ja tellitavate teenustega. Nüüd tuleb hakkama saada senise elu jooksul omandatud oskuste baasilt ja nende puudumisel teha ise kõike seda, mida siiani on teinud lapsevanemad, masinad või palgatud inimesed.

Kuidas motiveerida lapsi kodutöodes osalema? Tehtud töö nägemine – korras kodu, niidetud muru või kokkulapitud puhas pesu – võiks olla see, mis annab rahulolutunde ja pakub rõõmu. P. Põld peab oluliseks tööharjumuse juurutamist, et tegevus sünniks harjumuse tulemusel, mitte pideva motiveerimise või meeldetuletuse kaudu. Magistritöös läbiviidud uuringu kohaselt peab 68,8% noortest kodutööde tegemist iseenesestmõistetavaks. Üllatav on, et ülejäänud – iga kolmas noor – ei pea kodutöodes osalemist elu loomulikuks osaks. Kas on õige maksta lastele kodutööde eest raha või pakkuda hüvesid? Vastanutest 9,3% saavad kodutööde eest rahalist tasu ja 6,7% muid hüvesid. Kui see on ainus võimalus panna lapsi kodutöodes kaasa lööma, siis tehku seda parem tasu eest kui üldse mitte.

Miks on kodutööd lastele vastumeelsed? P. Põld kinnitab, et töökasvatusel peab olema kõrgem eesmärk ja mõtestatus, sest see motiveerib töö tegijat. Kodutööde tegemise üks eesmärk on enamasti vajadus mingi konkreetne töö ära teha. Ei teadvustata, et selle kaudu õpitud teadmiste, oskuste ja väärtushinnangute kujunemisega pannakse alus noorte iseseisvumisele. Teades, et õpitavatest oskustest, vilumusest ja harjumuse tekkimisest on noorel kasu tulevases igapäevaelus peale lapsepõlvkodust lahkumist, on võimalik tõsta kodutööde väärtust ka noore silmis.

Kas lapsevanemad teadvustavad töökasvatuse olulist rolli noore iseseisvumisele? Lapsepõlves omandatud väärtused ja hoiakud on üldjuhul püsivad. Lapsele saab edasi anda vaid omaenda väärtusi, seega koduses töökasvatuses mängib olulist rolli lapsevanema enda töökasvatuse kogemus, selle mõtestamine ja oskus kogetut analüüsida. Kui töökasvatus on mõtestamata, on sellest saadav kasu tunduvalt madalam. On oluline tõsta lapsevanemate teadlikkust töökasvatuse toest noorte iseseisvumisele. Selleks tuleb töökasvatust teadlikult ja järjepidevalt igapäevaelus rakendada.

Kuidas toetab töökasvatus ja varane töökogemus noorte iseseisvumist? Konkurentsivõime on seotud tööturule sisenemise ja seal püsijäämisega. Noorte vähene või puuduv töökogemus ja praktilised oskused vähendavad nende konkurentsivõimet. Halvemal juhul toob see kaasa madalalt tasustatud töö, aga ka töötuse ja sõltuvuse erinevatest toetustest. Töötuse risk on seda suurem, mida madalam on noore haridustase.

Madal sissetulek võib takistada haridustee jätkamist. Noore kokkupuude igasuguse praktilise töö ja töökasvatusega – olgu see kodune töökasvatus, vabatahtlik töö, töö õpilasmalevas või mujal – aitab kaasa erinevate oskuste ja pädevuste arengule. Lisaks konkreetse tööga seotud oskustele õpitakse töö käigus muid eluks vajalikke ja tööturul kasuks tulevaid oskusi nagu meeskonnatööoskus, töö planeerimisoskus, rutiinitaluvus, kohusetundlikkus, vastutustunne, teistega arvestamise oskus jpm. Nende oskuste olemasolu annab noorele töötajale eelise tööturul hakkamasaamisele võrreldes nendega, kellel varasem kokkupuude töö ja töökasvatusega puudub. Konkurentsivõime tagab noorele tööturul püsijäämise, materiaalse stabiilsuse ja on iseseisvumise eelduseks.

Haridus- ja Noorteamet koordineerib Malevasuve projekti, mille eesmärk on tõsta vähese või puuduva töökogemusega noorte konkurentsivõimet. Aspekte, millele tähelepanu juhtida, on nii osalejate kui korraldajate poolel. Malevasse soovijaid on rohkem kui suudetakse kohti pakkuda. Malevakorraldajate väljakutseteks on ebapiisavad ressursid ning töökohtade leidmine. Statistika järgi osales 2021. a õpilasmalevates 2,6% 13–26-aastastest Eesti noortest. Kas see on piisav, et täita Malevasuve projekti eesmärki? Ehk tuleks minna seda teed, mis on end varasemalt õigustanud ja korraldada malevaid EÕM-i formaadis, kus toimub tsentraalne juhtimine ja ühtlasem ressursside jagamine erinevate piirkondade vahel? Samuti tuleks pöörata tähelepanu hetkel õpilasmalevatest suuresti eemale jäävat 7–12-aastaste sihtrühmade kaasamist.

Milles seisneb vabatahtliku töö kasu? J. Käis peab oluliseks, et töö tooks kasu kogu ühiskonnale. P. Põld väärtustab inimese aktiivsust, ettevõtlikkust ja soovi tegutseda ka vabatahtlikult, näiteks õpilasmalevas ja noorsooliikumise kaudu või tehes tööd kellegi teise heaks. H. Liimets leiab, et kui tingimused on noore arenguks ebasoodsad, tuleb otsida muid võimalusi. Vabatahtliku töö kaudu saab teha tööd kellegi teise või ühiskonna heaks ise sellest materiaalselt kasu saamata. Üldjuhul on vabatahtlik töö eesmärgistatud, kuid ka selle otsene kasu tegijale võib olla teadvustamata. Selle käigus õpitakse eluks vajalikke ja tööturul kasuks tulevaid oskusi, kujunevad hoiakud ja väärtushinnangud. Kogetakse empaatiat ja andmisrõõmu. Vabatahtliku töö eelis on valikuvõimaluste paljusus ja panustamine vastavalt võimalustele. Ühiskonnas on vabatahtlik töö väärtustatud ja uuringus kohaselt on vabatahtlikku tööd teinud 62,9% vastanutest.

Milliseid oskusi ja väärtusi varane töökogemus ja töökasvatus noortes arendab? Küsimustikus esitati töökasvatuse ja varase töökogemuse kaudu arenenud oskuste ja kujunenud väärtushinnangute kohta 22 väidet, millele noored hinnanguid andsid.

Kõige kõrgemalt hinnati töö tegemisega seotud oskuste ja teadmiste, vastutustunde ning kohusetundlikkuse arengut, millega nõustus ~85% vastanutest osaliselt või täielikult. Õpiti reeglitest kinni pidama, suhtlema, teistega arvestama, kellaegadest kinni pidama, meeskonnatööd tegema, olema julgem, tööd planeerima ja rutiiniga toime tulema. Nende väidetega nõustus osaliselt või täielikult 2/3 vastanutest. Teistest oskustest eristus võõrkeeleoskus, mille arengut ei näinud ligi pooled vastanutest. Erand on selgitatav, kuna koduse töökasvatuse puhul toimub õppimine koduses keeles. On siiski positiivne, et kolmandik vastanutest sai varase töökogemuse kaudu võimaluse võõrkeelt õppida.

Enim väärtustati alaealisena saadud töökogemust, töökogemuse toetust iseseisvumisele ja töökust väärtusena, üle poole vastanutest nõustus nende väidetega täielikult. Üle poole vastanutest nõustus pigem või täielikult väidetega, et varane töökogemus mõjutas nende arusaamasid töö tähendusest, õpetas neid tööd austama, tõstis nende konkurentsivõimet, nad pidasid end praeguses tegevuses edukaks ja neil olid seoses õpingutega kindlad tulevikuplaanid. Veidi alla poole vastanutest nõustusid pigem või täielikult väitega, et neil olid seoses tööga kindlad tulevikuplaanid. Vaid kolmandik nõustus väitega, et varane töökogemus mõjutas nende õpinguid või erialavalikut. On mõistetav, et suur osa 16–17- ja 18–20-aastaseid noori omandavad alles põhi- või keskkharidust ega ole veel valmis tegema konkreetseid tulevikuplaane seoses töö või omandatava erialaga.

Millised erinevused ja seosed ilmnesid varases töökogemuses ja töökasvatuses gruppide võrdluses? Uuringu kõige olulisem tulemus gruppide võrdluses ilmnes kolme grupi vahel: kodust töökasvatust, vabatahtlikku tööd, alaealisena tasustatud tööd teinud ja neid töid mitte teinud noorte vahel. Tööd teinud noored andsid oma oskustele ja väärtustele statistiliselt olulisel nivool kõrgemaid hinnanguid kui need, kes ei ole tööd teinud. Kõigi gruppide sarnased tulemused kinnitasid, et ei oma tähtsust, millises vormis töö toimus ja kas tasu eest või mitte, tööd teinud noored hindavad omandatud oskusi ja väärtusi kõrgemalt kui tööd mitte teinud noored.

Uurimuse piiranguks võib pidada mugavusvalimi kasutamist, mistõttu ei ole töö uurimistulemused üldistatavad ning erinevates gruppides olevate noorte ebahühtlast jaotumist.

Magistritöö **uurimisprobleem** seisneb selles, et töökasvatus ja -praktika kui sihipärane ettevalmistus noorte konkurentsivõime toetamiseks igapäevases elus on väheväärtustatud ja riiklike meetmete rakendamisel on jäänud töökasvatuse potentsiaal

suuresti kasutamata. Toetudes magistritöö teoreetilisele ja empiirilise osale, toon välja probleemi lahendamise võimalused ja ettepanekud:

- töökasvatuse väärtustamine ühiskonnas;
- lapsevanemate teadlikkuse tõstmine töökasvatuse toetamise kasust laste iseseisvumisele;
- töökasvatuse teemalise kirjanduse ajakohastamine ja loomine erinevatele sihtgruppidele;
- töökasvatuse laialdasem ja eesmärgistatud rakendamine igapäevaelus (kodu, lasteaed, kool, vaba aja tegevused);
- töökasvatuse kättesaadavuse parandamine õpilasmalevates;
- riiklikul tasandil leida võimalusi kasutada töökasvatuse potentsiaali noorte konkurentsivõime toetajana.

Magistritööl on mitmeid võimalikke edasiarendusi. Üheks võimaluseks on keskendumine töökasvatuse teadlikkusele ja rakendamisele lapsevanemate seas. Kas ja kuidas rakendatakse töökasvatust? Kas seda tehakse endale ja lastele teadvustatult või teadvustamata kujul? Kas see on juhuslik või järjepidev? Kas ja milliseid motivaatoreid selleks kasutatakse? Millist kasu näevad lapsevanemad varase töökasvatuse rakendamisel? Millised on töökasvatuse rakendamise väljakutsed? Kuidas lapsevanemate enda töökasvatuse kogemus ja selle kaudu omaks võetud väärtushinnangud mõjutavad töökasvatuse toetamist või mittetoetamist oma laste näitel?

Teiseks võimaluseks on uurida NEET-staatuses noorte töökasvatuse kogemust, et selgitada välja, kas nende mitteaktiivsus tööhõives ja haridussüsteemis on seotud vähese või puuduva töökasvatusega. Teisisõnu: selgitada välja, kas töökasvatuse eesmärgistatud ja laialdasem rakendamine igapäevaelus annaks võimaluse ennetada NEET-noorte juurdekasvu.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et käesolev uuring oli edukas, kuna selgitas välja töökasvatuse olulisuse noorte oskuste ja väärtuste arengule ja nende seose iseseisvumisega. Uuringus saadud tulemuste baasilt on võimalik teha edasisi samme leevendamaks noorte keerulist olukorda tööturul ning kasutades töökasvatuse potentsiaali noorte konkurentsivõime ja iseseisvumise toetamiseks.

ALLIKAD

- Arendi, P. (2011). *Töökasvatus koolieelses eas*. Tallinn: Tea kirjastus.
- Beilmann, M., Espenberg, K., Rahnu, M., Reincke, E., & Themass, E. (2012). *Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/opingute_katkestamise_pohjused_kutseoppes.pdf
- Brown, J. D. (2002). The Cronbach alpha reliability estimate. *JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter*, 6(1), 17-19. http://hosted.jalt.org/test/bro_13.htm
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. (5th ed). Routledge.
https://www.academia.edu/6542436/Research_Methods_in_Education_Fifth_edition
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. (6th ed). Routledge. <https://gtu.ge/Agro-Lib/RESEARCH%20METHOD%20COHEN%20ok.pdf>
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research : planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. (4th ed). Pearson Education.
<http://repository.unmas.ac.id/medias/journal/EBK-00121.pdf>
- Eesti Noorsootöö Keskus [ENTK]. (2022, 04. mai). *Malevasuvi 2020 lisavoor. Tulemused*.
<https://entk.ee/toetused/koondprojekt-noortemalevad/>
- Eelnõude infosüsteem [EIS]. (2022 12. veebruar). *Valitsuse määruse „Tööhõiveprogramm 2017-2020“ eelnõu seletuskiri*.
<https://eelnoud.valitsus.ee/main#wAIKIZp4>
- Eesti Noorsootöö Keskus [ENTK]. (2013). *Noortevaldkonna arengukava 2014-2020*. MPrint. https://www.hm.ee/sites/default/files/nak_est_0.pdf
- Eesti Statistikaamet. (2020). *RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar*. <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV021>
- Eesti Statistikaamet. (2022a). *RV021: Rahvastik soo, vanuse ja 2017. a haldusreformi järgse elukoha järgi, 1. jaanuar*.
<http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?DataSetCode=RV0240>
- Eesti Statistikaamet. (2022b, 14. aprill). *Noored*. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/noored>
- Enn, Ü. (2011). Noorsootööst ja noorte tööhõivest. Kannelmäe-Geerts, M. (toim.).

- Noorsootööst ja noorte tööhõivest (lk 5-8). <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-2462/WorkingOnWorkInclusionThroughEmployabilityEE.pdf>
- Ernst & Young Baltic AS [EY] & Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2017). *Eesti kutseõppe 2015.–2016. aasta vilistlaste uuring*. <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/lopparuanne.pdf>
- Estonica. (2020, 15. märts). *Eesti Üliõpilaste Ehitusmalev ja Eesti Õpilasmalev*. http://www.estonica.org/et/Eesti_%C3%9Ccli%C3%B5pilaste_Ehitusmalev_ja_Eesti_%C3%95pilasmalev/
- Euroopa 2020 ja võrdsed võimalused. (2021, 21. detsember). *NEET-noored*. <https://www.vordsedvoimalused2020.ee/neet-noored/>
- Euroopa Komisjon. (2022, 12. aprill). *Noorte tööhõive toetamine – töösild järgmise põlvkonna jaoks*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/youth-employment-support_et
- Euroopa Noorteportaali. (2022, 05. jaanuar). *Euroopa solidaarsuskorpus*. https://europa.eu/youth/solidarity_et
- Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2021). RT I, 23.04.2021, 11. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021011>
- Haaristo, H-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., & Haugas, S. (2017). *Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs*. Poliitikauuringute Keskus Praxis. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eurostudent_vi_eeesti_aruanne_2017.pdf
- Haaristo, H.-S., Räis, M. L., Kasemets, L., Kallaste, E., Aland, L., Anniste, K., Anspal, S., Haugas, S., Jaanits, J., Järve, J., Koppel, K., Lang, A., Lauri, T., Michelson, A., Murasov, M., Mägi, E., Piirimäe, K., Pöder, K., Rajaveer, K., Sandre, S.-L., & Sõmer, M. (2019). *Elukestva õppe strateegia vahehindamine. Järeldused ja soovitus*. https://www.hm.ee/sites/default/files/3.elukestva_oppe_strateegia_vahehindamise_jareldused_ja_soovitused.pdf
- Haridus- ja Noorteamet [Harno]. (2022a, 01. mai). *Malevad*. <https://harno.ee/malevad>
- Haridus- ja Noorteamet [Harno]. (2022b, 05. jaanuar). *Malevasuvi. Noortemalevad*. <https://harno.ee/malevasuvi>
- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2006). *Noorsootöö strateegia 2006-2013*. Tartu:

HTM.

- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2008). *Rahvusvahelise täiskasvanute oskuste uuringu PIAAC taustaküsimustik*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/taustakusimustik_07082013.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], Eesti Koostöö Kogu [EKK] & Eesti Haridusfoorum [EHF]. (2014). *Eesti elukestva õppe strateegia 2020*. <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2020, 21.aprill). *Noorsootöö. Noorsootöö struktuurid*. <https://www.hm.ee/et/tegevused/noortevaldkond/noorsootoo>
- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2021a). *Haridus- ja Teadusministeeriumi 2020. aasta tulemusaruanne*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/htm_tulemusaruanne_2020.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium [HTM]. (2021b). *Noortevaldkonna arengukava 2021–2035*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/2._noortevaldkonna_arengukava_2021-2035_kinnitatud_12.08.21.pdf
- Helemäe, L. (2018). *Tööturu ebakindlust kogevad Eesti noored: vanemate ja sotsiaalsete võrgustike toetus täiskasvanuks saamisel*. RASI toimetised nr 4. Tallinna Ülikool.
https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2018_RASI%20toimetised%20nr%204_T%C3%B6%C3%B6turu%20ebakindlust%20kogevad%20Eesti%20noored_vanemate%20ja%20sotsiaalsete%20v%C3%B5rgustike%20toetus%20t%C3%A4iskasvanuks%20saamisel_final.pdf
- Hirsijärvi, S. & Huttunen, J. (2005). *Sissejuhatus kasvatusteadusse*. Tallinn: AS Medicina.
- Iruonagbe, T. C., & Chiazio, I. A. (2013). Revisiting Family Values: A Pathway towards Societal Stability. *Gender & Behaviour*, 11 (2), 5635-5642.
https://www.researchgate.net/publication/320258930_Revisiting_Family_Values_A_Pathway_towards_Societal_Stability
- Jaanus, E-L. (2006). *Noorte tööpuudus ja tööpoliitika - arenguvõimalusi Eestis Phare projekti näitel* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/823/jaanusevaliisa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Kaevats, Ü. (toim.). (1990). *EE: Eesti Entsüklopeedia. 5, Konj-lõuna*. Tallinn: Valgus.
- Kirch, M. & Kirch, A (1985). *Abiks malevajuhile. Eesti Õpilasmalev sotsioloogiapeeglis*. Tallinn: Eesti Õpilasmaleva Keskstaap. <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib->

digar:377808

- Käger, M., Lauring, M., Pertšjonok, A., Kaldur, K., & Nahkur, O. (2019). *Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018*. <https://vabatahtlikud.ee/wp-content/uploads/2015/04/Vabatahtlikus-tegevuses-osalemise-uuring-2018.pdf>
- Käis, J. (1996). *Kooli-raamat*. Tartu: Ilmamaa.
- Käis, J. (2018). *Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika*. Tartu: Kirjastus Studium.
- Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., Voll, P., Kaarma, J., & Eesti Keele Instituut (Eds.). (2009). *Eesti keele seletav sõnaraamat. 2: K* (2., täiend. ja parand. tr). Eesti Keele Sihtasutus.
- Liimets, A. (2013). Kasvatustilosoofia. Rmt. R. Mikser (toim.). *Haridusleksikon* (lk 126-129). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Liimets, H. (1998). *Kuidas õppeprotsess kasvatab?* Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Mikser, R. (2013). Alternatiivpedagoogika. Rmt. R. Mikser (toim.). *Haridusleksikon* (lk 23-28). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mikser, R. (2013). Alternatiivpedagoogilised kontseptsioonid. Rmt. R. Mikser (toim.). *Haridusleksikon* (lk 29-35). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Naan, G. (peatoim.). (1987). *Eesti nõukogude entsüklopeedia. 2, Cera-Fill*. Tallinn: Valgus.
- Noorsootöö seadus. (2020). RT I, 16.06.2020, 10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/NTS>
- Põhikooli riiklik õppekava. (2022). RT I, 12.04.2022, 10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/112042022010>
- Põld, P. (1993a). *Valitud tööd I*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Põld, P. (1993b). *Üldine kasvatusõpetus*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Rebane Züger, M. (2017). *Haridustee katkemise tõttu NEET-staatusesse sattunud noorte võimalused tööturule siirdumisel või haridustee jätkamisel noorte pilgu läbi* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57411/rebane_margit_ma.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Reiska, E., Roosmaa, E-L., & Oras, K. (2020). Ebakindla tööturuseisundi sotsiaalmajanduslikud mõjud ja strateegiad raskustega toimetulekuks. A.-A. Allaste, & R. Nugin (toim.), *Noorteseire aastaraamat 2019-2020. Noorte elu avamata küljed* (lk 123–139). AS Pakett. https://api.hp.edu.ee/sites/default/files/inline-files/noorteseire_aastaraamat_2020_HARNO%20logodega_0.pdf

- Rootalu, K. (2014). Korrelatsioonikordajad. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim.), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad>
- SA Archimedes (2013). *Uuring: mitteformaalse hariduse mõju formaalharidusasutuste tegevusele läbi EN EVT projektide*. https://europanoored.eu/wp-content/uploads/2014/06/EVT-formaalharidusasutustes_uuring_1%C3%B5plik.pdf
- Savisaar, E. (1980). *Eesti Õpilasmaleva areng*. Tallinn: Eesti Raamat.
- SA Õpilasmalev. (2022, 12. veebruar). *Malevakorraldaja käsiraamat*. <https://kasiraamat.malev.ee/1-sissejuhatus/>
- Schlümmer, E. (2006). Noored ja tööturg. L. Elevant, K. Visamaa, S. Rinne, & M. Aro. *Noored ja tööturg noorsootöö vaatenurgast* (lk 9-17). Tallinn: EBS Print.
- Sotsiaalministeerium. (2019). *Tööturuprogramm 2019–2022*. https://www.sm.ee/sites/default/files/lisa_1_tooturuprogramm_2019_2022_0.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2020). *Analüüs varase töökogemuse soodustamiseks koolinoorte seas*. Tallinn. https://www.sm.ee/sites/default/files/analuuus_alaealised_.pdf
- Taru, M., Pilve, E., & Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis: 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni: ajalooline ülevaade*. OÜ Print Best.
- Tooding, L.-M. (2007). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Tullis, T. & Albert, W. (2008). *Measuring the User Experience: Collecting, Analyzing, and Presenting Usability Metrics*. Morgan Kaufmann. https://www.academia.edu/9043043/Measuring_the_user_experience
- Tuulik, M. (2007). *Peeter Põld*. Tallinn: OÜ Vali Press.
- Tööturuteenuste ja -toetuste seadus. (2022). RT I, 18.02.2022, 5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/118022022005>
- Valge, M. (toim.). (2013). *Noorsootöö õpik*. Tallinn: Ecoprint.

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsimustik

1. VASTAJA ÜLDISED ANDMED

1. Vanus

- 16-17
- 18-20
- 21-24

2. Sugu

- naine
- mees

2. ÕPITEEKOND

3. Hetkel omandatav haridustase

- põhiharidus või kutseharidus põhihariduse baasil
- keskharidus, kutsekeskharidus või kutseharidus keskhariduse baasil
- bakalaureus või rakenduskõrgharidus
- magister
- doktor
- ei omanda hetkel haridust
- muu

4. Olen oma praeguseks omandatud haridustasemega rahul.

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

5. Plaanin tulevikus edasi õppima minna (ka peale praeguste õpingute lõpetamist)

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

ÕPINGUTE KATKESTAMINE JA SELLE PÕHJUSED

6. Kas oled kunagi õpingud katkestanud/ kooli pooleli jätnud?

- ei
- jah, põhikooli ajal
- jah, keskkooli ajal või põhikoolijärgses kutseõppeasutuses õppimise ajal
- jah, kõrgkooli ajal

7. Kui oled õpingud katkestanud, siis millised olid selle põhjused? Vali üks või mitu vastust.

- Majanduslikud raskused
- Oli vajadus minna tööle
- Soov minna tööle
- Perekondlikud põhjused
- Tervislikud põhjused
- Ajateenistusse minek
- Lapsevanemaks saamine
- Raskused õppimisega
- Halvad suhted õpetajate/ õpilastega
- Puudus motivatsioon
- Madal õppeedukus
- Vale erialavalik
- Muu

3. TÖÖTEEKOND, TÖÖ JA ÕPPIMISEGA HÕIVATUS

8. Olen praegu materiaalselt... (vali üks või mitu vastust)

- iseseisev ja hästi toimetulev
- iseseisev, kuid toimetulemisega on raskuseid
- osaliselt ülalpeetav/ sõltuv vanematest/ lähedastest
- täielikult ülalpeetav/ sõltuv vanematest/ lähedastest
- sõltuv erinevatest toetustest/ hüvitistest

9. Kuidas oled hetkel töö ja õppimisega hõivatud? Vali üks või mitu vastust.

Olen...

- õpilane
- üliõpilane
- töötav
- töötu
- töötu ja osalen tööga seotud koolitusel või väljaõppel
- viibin akadeemilisel puhkusel
- viibin lapsehoolduspuhkusel
- viibin ajateenistuses

10. Praegune töö ja töökoormus

- Ei töötä
- Osalise koormusega töö
- Täiskoormusega töö
- Suurem kui täiskoormusega töö
- Osalise koormusega töö kooli kõrvalt
- Täiskoormusega töö kooli kõrvalt
- Viibin lapsehoolduspuhkusel
- Viibin ajateenistuses
- Muu

11. Olen oma praeguse tööga rahul (vasta juhul kui töötad)

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

12. Kas oled kunagi olnud töötu?

- Ei
- Jah, registreeritud töötuna (töötukassas arvel)
- Jah, kuid ei olnud töötukassas arvel
- Jah- nii registreeritud töötuna kui ilma

13. Millised olid sinu töötuse põhjused? Vali üks või mitu vastust.

- Ei leia endale sobivat tööd
- Ei leia erialast tööd
- Puudub vajalik töökogemus
- Puudub nõutav haridus
- Terviseprobleemid
- Ebasobiv tööaeg
- Perekondlikud põhjused (nt vajadus hoolitseda pereliikme eest)
- Puudub motivatsioon minna tööle
- Probleemid transpordiühendusega
- Muu

KODUNE TÖÖKASVATUS ALAEALISENA

14. Kas sul olid alaealisena kindlad ja regulaarsed tööülesanded ette nähtud?

Vali kõik, mida regulaarselt tegid.

- Ei olnud
- Oma toa ja isiklike esemete korrashoid

- Üldine kodu koristamine
- Toidu valmistamine
- Loomade/ lemmikloomade eest hoolitsemine
- Aiatööd/ hooajalised õuetööd
- Nõude pesemisega seonduv
- Pesu pesemisega seonduv
- Muu

15. Kas sind motiveeriti nende tööde tegemiseks millegagi? Vali üks või mitu vastust.

- See oli minu jaoks iseenesestmõistetav ja ma ei eeldanud selle eest tasu/ hüvesid
- See oli vanemate silmis iseenesestmõistetav töö, mille eest tasu/ hüvesid ei saanud
- Motiveeriti rahaliselt
- Motiveeriti hüvedega
- Muu

16. Kas oled alaealisena teinud vabatahtlikku tööd?

- Ei
- Jah, läbi mõne MTÜ või organisatsiooni (Toidupank, loomade varjupaik jms)
- Jah, enda või mõne tuttava algatusel
- Muu

4. TÖÖKOGEMUS ALAEALISENA

17. Kas oled alaealisena töötanud ja selle eest tasu saanud?

- Ei
- Jah, ametlikult (lepingu alusel)
- Jah, mitteametlikult
- Jah, nii ametlikult kui mitteametlikult

18. Kui vanalt said esimese tasustatud töökogemuse?

- Enne 12. eluaastat
- 12-aastaselt
- 13-aastaselt
- 14-aastaselt
- 15-aastaselt

- 16-aastaselt
- 17-aastaselt
- Täiskasvanuna

19. Millal alaealisena tööd tegid? Vali üks või mitu vastust.

- Suvevaheajal
- Õppeaasta jooksul muudel koolivaheaegadel
- Kooli kõrvalt
- Peale õpingute poolelijätmist
- Muu

20. Mis valdkonnas oled alaealisena tasu eest tööd teinud? Vali kõik tööd, mida oled teinud.

- Heakorratööd
- Tootmine
- Klienditeenindus
- Müük
- Ehitus
- Toitlustus
- Turism/ hotellindus
- Põllumajandus
- Meelelahutus/ üritused/ vaba aeg
- Meedia
- Lapsehoidmine
- Töö arvuti või digivahendiga
- Muu

21. Alaealisena tööd leida oli kerge

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

ÕPILASMALEVAS TÖÖTAMISE KOGEMUS

22. Kas oled töötanud õpilasmalevas/ noortemalevas/ töömalevas?

- Jah, ühel suvel
- Jah, kahel suvel
- Jah, 3 või enamal suvel
- Ei

23. Millistel põhjustel läksid malevasse tööle? Vali kõik, millega nõustud.

- Töökogemus aitab tulevikus kergemini tööd leida
- Ametlik töö on töötaja jaoks turvaline
- Saamaks esimene ametlik töökogemus
- Sõbrad, tuttavad, vanemad soovitasid
- Võimalus töötada koos sõpradega
- Põnevate tööväliste tegevuste ja ürituste pärast
- Suhtlemaks teiste noortega
- Saamaks juurde tööalaseid oskuseid ja teadmisi
- Enda proovilepanekuks
- Põnevad töökohad
- Raha teenimise eesmärgil
- Maleval on hea maine
- Muu:

24. Kui vana sa malevas töötamise ajal olid?

- 17-aastane või noorem
- 18- aastane või vanem

5. TÖÖKASVATUSE JA VARASE TÖÖKOOGEMUSEGA ARENENUD OSKUSED

25. Õppisin kellaegadest kinni pidama

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

26. Muutusin julgemaks

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

27. Õppisin oma tööd planeerima

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

28. Õppisin reeglitest kinni pidama

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

29. Arenesid suhtlemisoskused

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse O O O O O Nõustun täielikult

30. Arenes võõrkeeleskus

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

31. Arenes rutiinitaluvus

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

32. Arenes kohusetundlikkus

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

33. Arenes meeskonnatööoskus

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

34. Arenes vastutustunne

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

35. Sain juurde töö tegemisega seotud oskuseid ja teadmisi

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

36. Arenes teistega arvestamise oskus

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

**6. TÖÖKASVATUSE JA VARASE TÖÖKOGE MUSEGA KUJUNENUD
VÄÄRTUSHINNANGUD JA TOETUS ISESEISVUMISELE**

37. Õppisin tööd austama

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

38. Väärtustan alaealisena saadud töökogemust

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

**39. Varane kodus saadud tööharjumus ja töökogemus omab minu
iseseisvumisel olulist rolli**

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

40. Minu varane töökogemus on tugevalt mõjutanud minu arusaamasid töö tähendusest

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

41. Alaealisena tehtud töö on mõjutanud minu õpinguid või erialavalikut

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

42. Mul on seoses õpingutega kindlad tulevikuplaanid

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

43. Mul on seoses tööga kindlad tulevikuplaanid

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

44. Pean end praeguses tegevuses (õpingud, töö) edukaks

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

45. Töökus väärtusena on minu jaoks oluline

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

46. Tunnen, et olen tööturul konkurentsivõimeline

1 2 3 4 5

Ei nõustu üldse Nõustun täielikult

Lisa 2. Andmetöötluks kasutatud lühendid ja kodeerimine

Küsimus	Lühend	Kood	Vaste
1. Vanus	Vanu1		
		1	16-17
		2	18-20
		3	21-24
2. Sugu	Sugu2		
		1	Naine
		2	Mees
3. Hetkel omandatav haridustase	Hetkel3		
		1	Põhiharidus või kutseharidus põhihariduse baasil
		2	Keskharidus, kutsekeskharidus või kutseharidus keskhariduse baasil
		3	Bakalaureus või rakenduskõrgharidus
		4	Magister
		5	Doktor
		6	Ei omanda hetkel haridust
		99	Muu
4. Olen oma praeguseks omandatud haridustasemega rahul	Olen4		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
5. Plaanin tulevikus edasi õppima minna	Plaa5		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
6. Kas oled kunagi õpingud katkestanud/ kooli pooleli jätnud	Kas6		
		1	Ei
		2	Jah, põhikooli ajal
		3	Jah, keskkooli ajal või põhikoolijärgses kutseõppeasutuses õppimise ajal
		4	Jah, kõrgkooli ajal
7. Katkestamise põhjused			
Majanduslikud raskused	Maj7.1	0	Ei

		1	Jah
Oli vajadus minna tööle	Vaj7.2	0	Ei
		1	Jah
Soov minna tööle	Soov7.3	0	Ei
		1	Jah
Perekondlikud põhjused	Pere7.4	0	Ei
		1	Jah
Tervislikud põhjused	Terv7.5	0	Ei
		1	Jah
Ajateenistusse minek	Ajat7.6	0	Ei
		1	Jah
Lapsevanemaks saamine	Laps7.7	0	Ei
		1	Jah
Raskused õppimisega	Rask7.8	0	Ei
		1	Jah
Halvad suhted õpetajate/ õpilastega	Suht7.9	0	Ei
		1	Jah
Puudus motivatsioon	Mot7.11	0	Ei
		1	Jah
Madal õppedukus	Edu7.12	0	Ei
		1	Jah
Vale erialavalik	Eri7.13	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu7.14	0	Ei
		1	Jah
Vastamata	Vas7.15	66	Ei ole õpinguid katkestanud
8. Materiaalne toimetulek			
Iseseisev ja hästi toimetulev	Ise8.1	0	Ei
		1	Jah
Iseseisev, kuid toimetulemisega on raskuseid	Rask8.2	0	Ei
		1	Jah
Osaliselt ülalpeetav/ sõltuv vanematest/ lähedastest	Osal8.3	0	Ei
		1	Jah
Täielikult ülalpeetav/ sõltuv vanematest/ lähedastest	T2ie8.4	0	Ei
		1	Jah
Sõltuv erinevatest toetustest/ hüvitistest	S6lt8.5	0	Ei
		1	Jah
9. Töö ja õppimisega hõivatus			
Õpilane	Opi9.1	0	Ei
		1	Jah
Üliõpilane	Yli9.2	0	Ei
		1	Jah
Töötav	Too9.3	0	Ei
		1	Jah

Töötü	Tootu9.4	0	Ei
		1	Jah
Töötü ja osalen tööga seotud koolitusel või väljaõppel	V2lj9.5	0	Ei
		1	Jah
Akadeemilisel puhkusel	Aka9.6	0	Ei
		1	Jah
Lapsehoolduspuhkusel	Laps9.7	0	Ei
		1	Jah
Ajateenistuses	Aja9.8	0	Ei
		1	Jah
10. Praegune töö ja töökoormus	Prae10	1	Ei tööta
		2	Osalise koormusega töö
		3	Täiskoormusega töö
		4	Suurem kui täiskoormusega töö
		5	Osalise koormusega töö kooli kõrvalt
		6	Täiskoormusega töö kooli kõrvalt
		7	Viibin lapsehoolduspuhkusel
		8	Viibin ajateenistuses
		97	Muu
11. Olen oma praeguse tööga rahul.	Olen11		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
12. Kas oled kunagi olnud töötü?	Kas12		
		1	Ei
		2	Jah, registreeritud töötuna
		3	Jah, kuid ei olnud töötukassas arvel
		4	Jah- nii registreeritud töötuna kui ilma
12.1 Kas oled kunagi olnud töötü?	Uus12		
		1	Ei
		5	Jah
13. Töötuse põhjused			
Ei leia sobivat tööd	Eba13.1	0	Ei
		1	Jah
Ei leia erialast tööd	Eri13.2	0	Ei
		1	Jah
Puudub vajalik töökogemus	Kog13.3	0	Ei
		1	Jah

Puudub nõutav haridus	Har13.4	0	Ei
		1	Jah
Terviseprobleemid	Ter13.5	0	Ei
		1	Jah
Ebasobiv tööaeg	Aeg13.6	0	Ei
		1	Jah
Perekondlikud põhjused	Pere13.7	0	Ei
		1	Jah
Puudub motivatsioon	Mot13.8	0	Ei
		1	Jah
Probleemid transpordiühendusega	Tran13.9	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu13.11	0	Ei
		1	Jah
Vastamata	Pole13.12	66	Ei ole olnud töötü
14. Kas sul on/ olid alaealisena kindlad ja regulaarsed tööülesanded ette nähtud? Vali kõik, mida regulaarselt tegid			
Ei olnud	Ei14.1	0	Ei
		1	Jah
Oma toa ja isiklike esemete korrashoid	Oma14.2	0	Ei
		1	Jah
Üldine kodu koristamine	Kodu14.3	0	Ei
		1	Jah
Toidu valmistamine	Toit14.4	0	Ei
		1	Jah
Loomade/ lemmikloomade eest hoolitsemine	Loom14..5	0	Ei
		1	Jah
Aiatööd/ hooajalised õuetööd	Aed14.6	0	Ei
		1	Jah
Nõude pesemisega seonduv	Nõud14.7	0	Ei
		1	Jah
Pesu pesemisega seonduv	Pesu14.8	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu14.9	0	Ei
		1	Jah
15. Kas sind motiveeriti nende tööde tegemiseks millegagi? Vali üks või mitu vastust.			
Minu jaoks iseenesestmõistetav	Mina15.1	0	Ei
		1	Jah

Vanemate jaoks iseenesestmõistetav	Vane15.2	0	Ei
		1	Jah
Rahaline tasu	Tasu15.3	0	Ei
		1	Jah
Hüved	Hyve15.4	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu15.5	0	Ei
		1	Jah
16. Kas oled alaealisena teinud vabatahtlikku tööd?	Kas16		
		1	Ei
		2	Jah, läbi mõne MTÜ või organisatsiooni
		3	Jah, enda või mõne tuttava algatusel
		4	Muu
17. Kas oled alaealisena töötanud ja selle eest tasu saanud	Kas17		
		1	Ei
		2	Jah, ametlikult
		3	Jah, mitteametlikult
		4	Jah, nii ametlikult kui mitteametlikult
18. Kui vanalt said esimese tasustatud töökogemuse?	Kui18		
		1	Enne 12. eluaastat
		2	12-14-aastaselt
		3	15- 17-aastaselt
		4	Täiskasvanuna
19. Millal alaealisena tööd tegid? Vali üks või mitu vastust			
Suvevaheajal	Suv19.1	0	Ei
		1	Jah
Muudel koolivaheagadel	Muu19.2	0	Ei
		1	Jah
Kooli kõrvalt	Kool19.3	0	Ei
		1	Jah
Peale õpingute poolelijätmist	Poo19.4	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu19.5	0	Ei
		1	Jah
Ei oma töökogemust	Ei19.6	66	Ei oma töökogemust
20. Mis valdkonnas oled alaealisena tasu eest tööd teinud? Vali kõik tööd, mida oled teinud.			

Heakorratööd	Hea20.1	0	Ei
		1	Jah
Klienditeenindus	Kli20.2	0	Ei
		1	Jah
Müük	Myy20.3	0	Ei
		1	Jah
Ehitus	Ehi20.4	0	Ei
		1	Jah
Toitlustus	Toi20.5	0	Ei
		1	Jah
Turism/ hotellindus	Tur20.6	0	Ei
		1	Jah
Põllumajandus	P6l20.7	0	Ei
		1	Jah
Üritused/ meelelahutus/ vaba aeg	Yri20.8	0	Ei
		1	Jah
Meedia	Mee21.9	0	Ei
		1	Jah
Lapsehoidmine	Lap20.11	0	Ei
		1	Jah
Arvuti/ digivahend	Arv20.12	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu20.13	0	Ei
		1	Jah
Ei ole alaealisena töötanud	Ei20.14	66	Ei ole alaealisena töötanud
21. Alaealisena tööd leida oli kerge	Ala21		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
22. Kas oled töötanud õpilasmalevas/ noortemalevas/ töömalevas?	Kas22		
		1	Jah, ühel suvel
		2	Jah, kahel suvel
		3	Jah, 3 või enamal suvel
		4	Ei
22.1 Kas oled töötanud õpilasmalevas/ noortemalevas/ töömalevas?	Uus22		
		1	Jah
		2	Ei
23. Millistel põhjustel läksid malevasse tööle? Vali kõik, millega nõustud.			

Kergem tööd leida	Ker23.1	0	Ei
		1	Jah
Ametlik töö on turvaline	Ame23.2	0	Ei
		1	Jah
Et saada esimene töökogemus	Esi23.3	0	Ei
		1	Jah
Soovitati	Soo23.4	0	Ei
		1	Jah
Et töötada koos sõpradega	S6b23.5	0	Ei
		1	Jah
Põnevad töövälised tegevused	Yri23.6	0	Ei
		1	Jah
Suhtlemaks teiste noortega	Suh23.7	0	Ei
		1	Jah
Oskuste- teadmiste saamiseks	Osk23.8	0	Ei
		1	Jah
Enda proovilepanekuks	Pro23.9	0	Ei
		1	Jah
Põnevad töökohad	P6n23.11	0	Ei
		1	Jah
Raha teenimise eesmärgil	Rah23.12	0	Ei
		1	Jah
Maleval on hea maine	Mai23.13	0	Ei
		1	Jah
Muu	Muu23.14	0	Ei
		1	Jah
Pole malevas käinud	Pole23.15	66	Pole malevas käinud
24. Kui vana sa malevas töötamise ajal olid?	Vana24		
		1	17-aastane või noorem
		2	18- aastane või vanem
25. Õppisin kellaegadest kinni pidama	Kell25		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
26. Muutusin julgemaks	Julg26		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
27. Õppisin oma tööd planeerima	Plan27		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda

		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
28. Õppisin reeglitest kinni pidama.	Reeg28		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
29. Arenesid suhtlemisoskused.	Suht29		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
30. Arenes võõrkeeleskus.	Keel30		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
31. Arenes rutiinitaluvus.	Rut31		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
32. Arenes kohusetundlikkus.	Koh32		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
33. Arenes meeskonnatööoskus.	Mees33		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
34. Arenes vastutustunne.	Vast34		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
35. Sain juurde töö tegemisega seotud oskuseid ja	Osk35		

teadmisi.			
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
36. Arenes teistega arvestamise oskus.	Arv36		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
37. Õppisin tööd austama.	Aus37		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
38. Väärtustan alaealisena saadud töökogemust.	Väär38		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
39. Varane kodus saadud tööharjumus ja töökogemus omab minu iseseisvumisel olulist rolli.	Ise39		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
40. Minu varane töökogemus on tugevalt mõjutanud minu arusaamasid töö tähendusest.	T2h40		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
41. Varane töökogemus on mõjutanud minu õpinguid või erialavalikut.	Opi41		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda

		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
42. Mul on seoses õpingutega kindlad tulevikuplaanid.	Tul42		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
43. Mul on seoses tööga kindlad tulevikuplaanid.	Pla43		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
44. Pean end praeguses tegevuses (õpingud, töö) edukaks.	Edu44		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
45. Töökus väärtusena on minu jaoks oluline.	V22r45		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult
46. Tunnen, et olen tööturul konkurentsivõimeline.	Konk46		
		1	Ei nõustu üldse
		2	Pigem ei ole nõus
		3	Ei oska öelda
		4	Olen pigem nõus
		5	Nõustun täielikult